

Niina Olkinuora, Jaana Suokas

Osallisuutta vahvistava sosiaaliohjaus

OTE-projektiin osallistuneiden nuorten ja vanhempien kokemuksia

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

25.11.2014

Tekijä(t)	Niina Olkinuora Jaana Suokas
Otsikko	Osallisuutta vahvistava sosiaaliohjaus OTE-projektiin osallistuneiden nuorten ja vanhempien kokemuksia
Sivumäärä	83 sivua + 6 liitettä
Aika	25.11.2014
Tutkinto	Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaaja(t)	Lehtori Eija Raatikainen
<p>Opinnäytetyössä tarkastellaan osallisuutta, sitä tukevaa työskentelyä ja OTE-sosiaaliohjauksen kehittämiskohteita. Opinnäytetyö ottaa osaa Vakava-hankkeen OTE-projektiin, joka alkoi vuonna 2011. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää miten osallisuus toteutuu OTE-projektin sosiaaliohjaukseen osallistuneiden nuorten ja heidän vanhempansa kohdalla, miten OTE-sosiaaliohjaajan työskentely tukee osallisuutta sekä miten nuoret ja heidän vanhempansa kehittäisivät OTE-sosiaaliohjausta.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Opinnäytetyön teoreettinen kehys rakentuu osallisuudesta ja sosiaaliohjauksesta. Tutkimusmetodinä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelut tehtiin OTE-projektin sosiaaliohjaukseen osallistuneille perheille. Haastattelut toteutettiin keväällä 2014 ja niihin osallistui yhteensä 16 henkilöä, kahdeksan nuorta ja kahdeksan äitiä. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällön-analyysin avulla.</p> <p>Haastateltavat kokivat osallisuuden toteutuneen silloin, kun he tunsivat kuuluvansa ja osallistuvansa johonkin, heillä oli mahdollisuus vaikuttaa ja he kokivat olevansa tasa-vertaisia. Kuulluksi tuleminen, yksilöllisten tarpeiden ja perhetilanteiden huomioiminen sekä tunne siitä, että huolet otetaan todesta, olivat myös osallisuuden toteutumisen edellytyksinä. OTE-sosiaaliohjauksella voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta dialogisuudella, yksilöllisellä ja suunnitelmallisella sosiaalityöllä, luottamussuhteen rakentamisella ja toiminnallisilla työmenetelmillä. Lisäksi konkreettinen apu ja apu kriisitilanteissa nousivat tuloksissa osallisuutta tukeviksi työskentelymuodoiksi. Kehittämiskohteiksi OTE-sosiaaliohjauksessa nousivat suunnitelmien tekeminen työskentelyn tavoitteiden toteutumiseksi sekä aloitus- ja lopetusvaiheen selkeyttäminen. Myös työaikojen joustavuus ja ennaltehkäisevän työn tarpeellisuus nousivat kehittämiskohteiksi.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä sosiaaliohjausta ja sosiaalialan palveluita perheille. Sosiaaliohjaajan osaamisella voidaan vastata ennaltaehkäisevän työn tarpeeseen lasten ja nuorten luonnollisissa kasvuympäristöissä, esimerkiksi koulussa. Sosiaaliohjaaja voi vahvistaa osallisuuden kokemuksia, joka on tärkeää työtä syrjäytymisen ehkäisemisessä.</p>	
Avainsanat	osallisuus, sosiaaliohjaus, nuoret, koulu

Author(s)	Niina Olkinuora Jaana Suokas
Title	Strengthened participation in social counseling Experiences of the youths and parents that participated to the OTE project
Number of Pages	83 pages + 6 appendices
Date	25.11.2014
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Eija Raatikainen, Senior Lecturer
<p>This thesis project participation and participationsupporting working methods, and analyzed development opportunities in OTE social counseling. The project was part of the OTE project of the VAKAVA program that started in 2011. The aim of this thesis project was to describe how participation was created among youths and their parents who took part in the OTE project; how OTE social counseling supports participation; and how youths and their parents would improve OTE social counseling.</p> <p>The thesis is a qualitative study. The theoretical frame of reference is based on participation and social counseling. A half-structured theme interview was used as a research method. Interviews were conducted among the families who took part in the OTE project. A total of 16 interviews including eight youths and eight mothers were carried out during spring 2014. The interview data was analyzed using the content analysis method.</p> <p>The results showed that the interviewed families experienced participation when they felt that they were part of something, when they took part in something, and when they were treated as equals. In addition, the families reported that they perceived a feeling of participation when their voice was heard, their personal needs and family specific situation were taken into account, and they were able to have an impact on the decisions. Finally, a feeling that their issues were taken seriously was an important aspect of participation for the families. The social counselor can strengthen participation with different working methods. These are dialogue, customized and plan-based social work, building client relationship on trust, and functional methods. In addition, crisis support and concrete help seemed to encourage participation. The main areas of improvement arising from the interviews included planning and making plans after goals were set for the work, and clarifying the beginning and the last phase of the work. Flexibility of working hours and the importance of preventive social work were also raised as areas of improvement.</p> <p>The results of this thesis can be used when developing social counseling and social services for families. The social counselor's know-how can be used to address the need of preventive work in everyday environments for children and young adults such as schools. Social counselor can strengthen the feeling of participation, which is very important for preventing marginalization.</p>	
Keywords	participation, social counseling, youth, school

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat	4
2.1	Vakava -hanke	4
2.2	OTE-projekti	4
2.3	OTE-projektin sosiaaliohjaus	6
2.4	Opinnäytetyön aiheen valikoituminen ja tarve	9
2.4.1	Koulun merkitys nuoren kasvuun ja kehitykseen	10
2.4.2	Osallisuuden vahvistaminen yhteiskunnassa	11
2.4.3	Nuoristotakuu	12
2.4.4	Kaste-ohjelma	13
3	Osallisuus vastavoimana syrjäytymiselle	15
3.1	Osallisuuden vahvistamista vai syrjäytymisen ehkäisemistä?	15
3.2	Yhteisöjen merkitys osallisuuden kokemukselle	17
3.3	Osallisuuden vahvistaminen lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalialan työssä	19
4	Sosiaaliohjaus sosiaalialalla	23
4.1	Sosiaaliohjaajan koulutus Suomessa	23
4.2	Sosionomi (AMK) koulutuksen antamat valmiudet työlle	23
4.3	Sosiaalialan merkitys yhteiskunnassa	25
4.4	Sosiaalityö koulussa	27
4.5	Sosiaaliohjaajan työote osallisuuden vahvistamisessa	29
4.5.1	Suunnitelmallinen sosiaalityö	31
4.5.2	Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen	32
4.5.3	Luottamus työn perustana	33
4.5.4	Dialogisuus sosiaaliohjauksessa	35
5	Tutkimusasetelma	37
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	37
5.2	Laadullinen opinnäytetyö	37
5.2.1	Haastateltavien valikoituminen	38
5.2.2	Teemahaastattelu	39
5.3	Sisällönanalyysi	41
6	Osallisuuden kokemus ja työn kehittämiskohteet	43

6.1	Osallisuuden toteutuminen työskentelyssä nuorten ja heidän äitiensä kokemana	43
6.2	OTE-sosiaalihjaajan työtteen merkitys osallisuuden vahvistamisessa	45
6.3	OTE-sosiaalihjauksen kehittäminen	50
7	Johtopäätökset	56
7.1	Osallisuuden kokemukseen vaikuttavat tekijät	56
7.2	Sosiaalihjauksella voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta	57
7.2.1	Dialogisuus ja luottamussuhde tukevat osallisuuden kokemusta	59
7.2.2	Yksilölliset tarpeet on huomioitava työskentelyssä	60
7.3	Kehittäminen on jatkuva prosessi	61
7.3.1	Suunnitelmallisuus on työskentelyprosessin lähtökohta	62
7.3.2	Nuoren ja vanhemman tuen tarpeiden huomioiminen	63
7.3.3	Ennaltaehkäisevän työn merkitys	65
8	Pohdinta	67
8.1	Luotettavuus ja eettisyys	67
8.2	Työntekijän persoonan, iän ja sukupuolen merkitys työskentelyssä	70
8.3	Sosiaalihjaukselle on tarve opetustyön rinnalla	71
	Lähteet	74
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelukutsu	
	Liite 2. Huoltajan suostumuslomake	
	Liite 3. Suostumuslomakkeet haastatteluihin	
	Liite 4. Teemahaastattelurunko	
	Liite 5. Päiväkirjan ohjeistus	
	Liite 6. Esimerkki analysointi vaiheesta	

1 Johdanto

Lasten ja nuorten osallisuus ja syrjäytymisen ehkäiseminen ovat tärkeitä ja ajankohtaisia teemoja yhteiskunnassamme. Ne ovat myös painopisteenä Nuorisotakuuohjelmassa sekä Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa Kaste-kehittämisohjelmassa. Käsite osallisuus on tullut Suomessa suosituksi 2000-luvun kuluessa ja osallisuuden vahvistaminen yhdistetään erityisesti lapsiin ja nuoriin. Osallisuuden edistäminen on tavoitteena useissa eri kunnallisissa hankkeissa ja projekteissa. Sosiaalitoimen näkökulmasta osallisuuden vahvistaminen nähdään yleensä syrjäytymisen ehkäisemisenä, etenkin koulutuksesta tai työmarkkinoilta putoamisen ehkäisemisenä. Nuorisotyön näkökulmasta osallisuus ymmärretään erityisesti nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämisenä. (Nivala – Ryyänen 2013: 9-13.)

Sosiaalialalla osallisuuden vahvistaminen on tärkeää ja yksi avainasia syrjäytymisen ehkäisemisessä. Opinnäytetyömme aiheen tarkastelun teoreettiseksi lähtökohdaksi valitsimmekin osallisuuden. Osallisuutta määritellään monin eri tavoin ja sitä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta. Osallisuus voidaan nähdä esimerkiksi syrjäytymisen vastakohtana, jolla viitataan siihen, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön ja yhteiskuntaan (Kiilakoski 2007: 11; Särkelä 2011: 154). Osallisuus on myös tunne siitä, että ihminen kokee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi sekä kokee toimintansa merkitykselliseksi (Hanhivaara 2006: 32). Yhteiskuntaan viitattaessa osallisuudella viitataan siihen, että ihminen on löytänyt paikan yhteiskunnan toiminta-alueilla esimerkiksi koulussa ja sosiaalisissa verkostoissa (Nivala 2010: 20). Osallisuuden toteutuminen tarvitsee kuulumista, osallistumista ja tunnetta kuulumisesta (Nivala – Ryyänen 2011: 27). Käsite osallisuus on lähellä käsitettä aktiivinen kansalainen, johon liittyy muun muassa omakohtainen kiinnostus ja sitoutuminen sekä halu vaikuttaa omaan elämään ja yhteiskuntaan vaikuttaviin asioihin (Särkelä 2011: 155).

Osallisuus käsite yhdistetään yleisesti lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen (Nivala – Ryyänen 2013: 11-13). Nuoruus on lapsen kasvussa ja kehityksessä tärkeä siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen. Tässä kehitysvaiheessa lapsi sekä kehittyy fyysisesti aikuiseksi että oppii itsenäistymiseen tarvittavia taitoja ja valmiuksia. Nuori muodostaa käsitystään itsestään ja rooleistaan. Kehitykseen vaikuttavat niin biologiset, psykologiset, sosiaaliset kuin yhteiskunnalliset tekijät. Yksi merkittävä nuoruusikää

määrittävä tapahtuma on murrosikä. Nuoruuden alku on selkeämmin määriteltävissä, kun taas nuoruuden päättymisvaiheessa on paljon yksilöllistä vaihtelua. (Nurmi 2008: 256-257.)

Opinnäytetyömme on osa vuonna 2011 alkanutta Vakava-hankkeen OTE-projektia, jonka kohderyhmänä ovat koulusta syrjäytymisvaarassa ja oppivelvollisuusiässä olevat helsinkiläiset lapset ja nuoret. Projektin tavoitteena on tukea perusopetuksesta tippumisvaarassa olevia oppilaita integroitumaan takaisin koulu yhteisöön ja opetuksen pariin. OTE-mallia pilotoitiin vuosina 2011 – 2012 Itä-Helsingin alueella. OTE-opetus on opetuksen tilapäistä erityisjärjestelyä, jossa opettajan työparina alkoi toimia vuonna 2012 OTE-sosiaaliohjaaja. OTE-sosiaaliohjaajan työtehtäviin kuuluu tukea nuorta tämän peruskoulun aikana sekä antaa kasvatuksellista tukea nuoren perheelle. Tavoitteena työskentelyssä voi olla nuoren pääseminen seuraavalle luokka-asteelle tai peruskoulun päätösvaiheessa olevien nuorten kohdalla päättötodistuksen saaminen. (OTE-projekti 2014.)

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää OTE-projektissa mukana olleiden nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia osallisuudesta sekä sitä tukevasta työskentelystä. OTE-sosiaaliohjaajan työn kehittäminen on myös osa opinnäytetyötämme. Tavoitteenamme on selvittää, miten sosiaaliohjauksella voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta, joten tarkastelemme teoriaosuudessa osallisuuden lisäksi sosionomi (AMK) koulutuksen antamia valmiuksia sosiaaliohjaajan työlle sekä laajemmin sosiaaliohjaajan osaamista. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat: Miten osallisuus toteutuu OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiansa koekokemana? Miten OTE-sosiaaliohjaajan työskentely tukee asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiansa osallisuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä? Miten OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevat nuoret ja heidän vanhempansa kehittäisivät OTE-sosiaaliohjausta?

Opetusvirastosta projektisuunnittelija Hannele Aavio on tehnyt kyselyn OTE-opettajan ja OTE-sosiaaliohjaajan työpariyhteistyön toimivuudesta opettajille, sosiaaliohjaajalle, yhteysopettajille, koulukuraattoreille ja opinto-ohjaajille, mutta OTE-sosiaaliohjaajan työtä ei ole aiemmin tutkittu asiakasnäkökulmasta. Opinnäytetyömme aloitusvaiheessa ja aineistoa kerätessämme työskenteli vain yksi OTE-opettaja ja OTE-sosiaaliohjaaja työpari. Tämä työpari työskenteli Itä-Helsingin alueella. OTE-sosiaaliohjaajan työnkuva on muotoutunut opinnäytetyömme prosessin aikana. Tällä hetkellä OTE-opettaja ja

OTE-sosiaaliohjaaja -työpareja työskentelee viisi, kattaen lähes koko Helsingin alueen, lukuun ottamatta yksityisiä sopimus kouluja. (OTE-projekti 2014.)

Koemme tärkeäksi ottaa palvelunkäyttäjät mukaan työn kehittämiseen ja sen vuoksi olemme päätyneet keräämään kokemuksia heiltä, joilla on paras kokemusmaailma tutkittavasta palvelusta. Opinnäytetyömme aineisto koostui 16 haastattelusta, joihin on osallistunut OTE-sosiaaliohjaukseen osallistuneita nuoria (8) sekä heidän vanhempiansa (8). Haastateltavat nuoret olivat iältään 14 – 17-vuotiaita ollessaan mukana työskentelyssä. Vanhempien haastatteluihin osallistui vain äitejä. Aineiston keruumenetelmänä käytimme teemahaastattelua, jonka analysoimme teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

Huono koulumenestys, oppilasta kohtaan kohdistuvat negatiiviset odotukset ja konfliktit opettajien tai muiden oppilaiden kanssa koulussa ovat riskitekijöitä lapsen ja nuoren hyvinvointiin. Suojaavia tekijöitä koulunkäynnissä hyvinvoinnille ovat oppilaan koulumenestys, positiiviset odotukset oppilasta kohtaan sekä hyvät välit opettajien ja muiden oppilaiden kanssa. (Allodi 2011: 17-18.) Koulunkäynnin tukeminen on yksi merkittävistä asioista ennaltaehkäisevässä työssä. Opinnäytetyömme yhtenä tavoitteena on tuoda sosiaaliohjaajan osaamista esille lasten ja nuorten koulunkäynnin tukemisessä. Mielestämme sosiaaliohjaajan työnkuvan laajentaminen opetus ja kuraattorin työn rinnalle on tulevaisuudessa tärkeä kehittämiskohde. Myös opinnäytetyömme aineistosta nousi tälle selkeä tarve. Haluamme opinnäytetyöllämme korostaa ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä lasten ja nuorten luonnollisissa kasvuympäristöissä, mihin sosiaaliohjaajan työllä voitaisiin vastata.

2 Opinnäytetyön lähtökohdat

2.1 Vakava -hanke

Vakava-hanke oli yksi Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2009 – 2012 osahankkeista. Vakava-hankkeen toiminta-aika alkoi elokuussa 2010 ja päättyi vuonna 2012. Vakava-hankkeen päätyttyä työskentely muun muassa koulupudokkuuden vähentämiseksi on kuitenkin jatkunut osana Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Koulutuksellisen tasa-arvon hanketta. Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2013 – 2016 kuntakohtaiset tavoitteet on kirjattu muun muassa Helsingin strategiaohjelmaan 2013 – 2016. Näitä ovat lastensuojelun pitkäaikaisten asiakkuuksien ja kodin ulkopuolisten sijoitusten väheneminen. (OTE-projekti 2014.)

Vakava-hankkeen kohderyhmänä olivat oppivelvollisuusikäiset vakavasti oireilevat ja suuressa syrjäytymisvaarassa olevat helsinkiläiset lapset ja nuoret. Hankkeessa keskityttiin lapsiin ja nuoriin, jotka opiskelivat nivelluokilla tai tuetuilla erityisluokilla sekä sijaishuollon asiakkaisiin, joilla oli suuria haasteita koulunkäynnissä. Kohderyhmänä oli lisäksi opetuksen tilapäisiin erityisjärjestelyihin (OTEJ) ohjatut oppilaat. (OTE-projekti 2014; Vakava-hanke 2010.)

Hankkeen tavoitteena oli myös vastata tarpeeseen luoda malli, jonka kautta tilapäisen erityisjärjestelyn opetuksessa olevaa lasta tai nuorta autettiin niveltymään takaisin koulu yhteisön ja opetusryhmän jäseneksi, tarjoten myös kasvatuksellista tukea oppilaan perheelle. Tähän tarpeeseen kehitettiin OTE-opetus malli. OTE-mallia pilotoitiin Itä-Helsingin alueella vuosina 2011 – 2012. OTE-opetus käynnistyi syksyllä 2011 ja OTE-sosiaaliohjaus tuli mukaan syksyllä 2012. Vuonna 2013 toimintaa laajennettiin koskemaan myös koko Itä- ja Koillis-Helsingin aluetta. Vuonna 2014 OTE-toiminta laajeni koskemaan lähes koko Helsingin aluetta lukuun ottamatta yksityisiä sopimuskouluja. (OTE-projekti 2014; Vakava-hanke 2010.)

2.2 OTE-projekti

OTE-opetus oli osa Vakava-hanketta ja se on kehitetty Harju-opetuksen mallista. Vuonna 1991 käynnistynyt Harju-projekti oli Helsingin Opetusviraston, Nuorisoasiainkeskuksen ja Sosiaaliviraston yhteistyönä toteutettu projekti. Projektin kohderyhmänä

olivat nuoret, jotka olivat oppivelvollisuusiän saavutettuaan jäämässä ilman päättötodistusta. Tavoitteena oli, että nuori yhdistää koulun ja työn saaden tähän tarvittavan tuen. Lukujärjestys sisälsi sekä opiskelua että osa-aikaista työtä Helsingin kaupungin eri toimipisteissä. Tukena oli esimerkiksi projektiin palkattu kuraattori-opettaja. (Ruotsalo 2002: 45-46.)

OTE-opetus on suunnattu pääsääntöisesti 7.–9.-luokkalaisille nuorille, joilla on riski syrjäytyä tai jäädä pois normaalista koulunkäynnistä. Pääpaino on 9.-luokkalaisissa nuorissa, joilla on vaarassa jäädä peruskoulu suorittamatta. Myös nivelvaiheessa olevat nuoret (6.–7.-luokkalaiset) huomioidaan. Syrjäytymisvaaralla viitataan siihen, että oppilas jättäytyy kokonaan koulunkäynnistä tai poissaolot ovat lisääntyneet huomattavasti. (OTE-projekti 2014.)

OTE-opetuksen tavoitteena on, että nuoren koulunkäynti saadaan onnistumaan niin, että hän integroituu takaisin kouluyhteisönsä jäseneksi ja osalliseksi ryhmämuotoista opiskelua ilman erityisjärjestelyä. Tavoitteena on suunnitella, millä keinoin koulu alkaa niveltää oppilasta takaisin luokkamutoiseen opetukseen sekä miten oppilaan kiinnityminen takaisin ryhmämuotoiseen opiskeluun toteutuu tai on toteutunut. Peruskoulun päättötodistus ja jatko-opiskelupaikan saaminen ovat myös työskentelyn tavoitteena, jos nuori on peruskoulun päätösvaiheessa. Tavoitteisiin päästään tarjoamalla oppilaalle yksilöllisiin tarpeisiin räätälöityä opetusta laatimalla henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), kokoamalla tarvittava verkosto oppilaan tueksi sekä käynnistämällä sosiaaliohjaus perheen tueksi. Työskentelyn aikana tehdään tiivistä yhteistyötä oppilaan oman koulun kanssa. (OTE-projekti 2014.)

OTE-opetuksen määrä vaihtelee yksilöllisesti. Oppilaan saama tuntimäärä on riippuvainen OTE-opetuksen piirissä olevien oppilaiden kokonaismäärästä, oppilaan mahdollisuudesta osallistua ryhmä- tai parimuotoiseen OTE-opetukseen tai tulla toiselle koululle opetusta varten. Tuntimäärään vaikuttaa myös luokka-aste, opiskeltavat kurssit ja se, osallistuuko oppilas myös oman opetusryhmän tunneille OTE-opetuksen lisäksi. (OTE-projekti 2014.)

OTE-opetus on hallinnollisesti opetuksen tilapäistä erityisjärjestelyä (OTEJ), jossa normaalista erityisjärjestelystä poiketen opettajalla on työparinaan OTE-sosiaaliohjaaja, joka toimii kotiin vietävän kriisityön alaisuudessa. OTE-opettaja ja -sosiaaliohjaaja työpareja toimii tällä hetkellä (syksy 2014) viisi ja toiminta on laajentunut koskemaan lähes

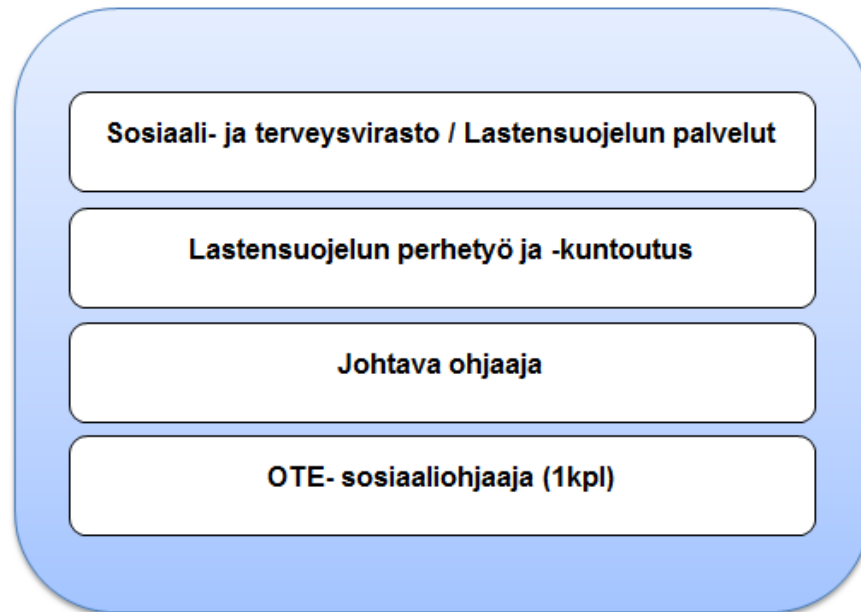
koko Helsinkiä, lukuun ottamatta yksityisiä sopimuskouluja. (OTE-projekti 2014.) Toettaessamme opinnäytetyömme aineiston keruun keväällä 2014 OTE-opettaja ja sosiaaliohjaaja työpareja työskenteli vain yksi Itä-Helsingin alueella.

OTE-sosiaaliohjaajan työtehtäviin kuuluu löytää oppilaalle ja perheelle sopiva tukimuoto sekä auttaa lasta kiinnittymään yhteiskunnan eri järjestelmiin. Kun nuori on vaarassa tippua perusopetuksesta, pohditaan moniammatillisissa verkostopalaverissa nuoren tarvitsemia tukitoimia. Sosiaaliohjaajan tehtävänä on kartoittaa nuoren fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen tilanne laajemmin sekä mahdollinen päihteidenkäyttö. (OTE-projekti 2014.)

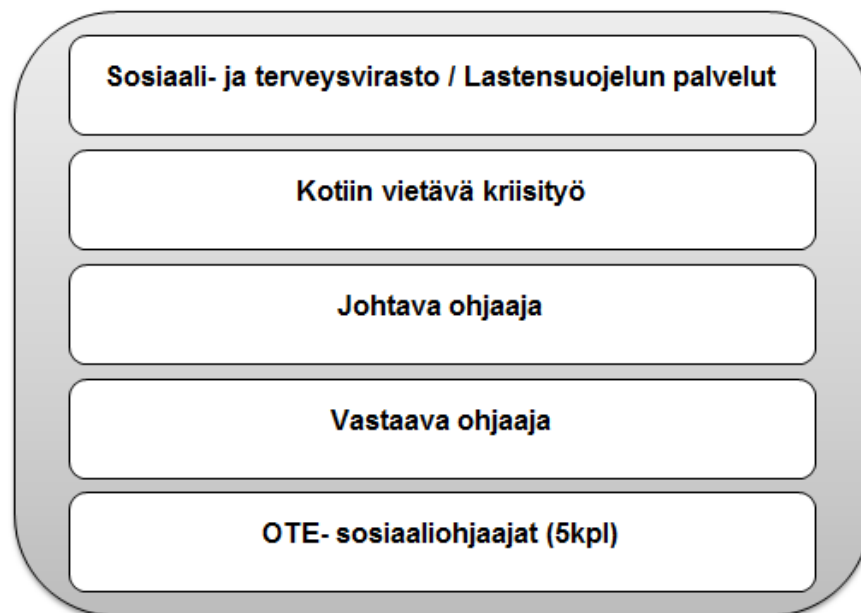
2.3 OTE-projektin sosiaaliohjaus

OTE-opetukseen osallistuvat nuoret sekä heidän vanhempansa ovat aina lähtökohtaisesti myös OTE-sosiaaliohjaajan asiakkaita (Pursiainen 2014). Opinnäytetyössämme haastatteluihin osallistuneiden nuorten ikä vaihteli 14–18-vuotiaaseen, mutta OTE-projektiin osallistuessaan he olivat 14 – 17-vuotiaita. Ikähaarukasta johtuen käytämme opinnäytetyössämme termejä nuori ja lapsi, koska lapsen ja nuoren ikärajan määrittelyssä on vaihteluita. Lastensuojelulaissa lapseksi määritellään alle 18-vuotias ja nuoreksi vasta 18–20-vuotias. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 6). Nuorisolaissa taas nuorina pidetään kaikkia alle 29-vuotiaita (Nuorisolaki 72/2006 § 2). Äitien haastatteluissa termi lapsi nousi luonnollisesti esille heidän puhuessaan vanhempansa perheen tilanteesta.

1.8.2014 alkaen OTE-sosiaaliohjaajat ovat työskenneet Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystieteiden lastensuojelun palveluiden kotiin vietävän kriisityön alaisuudessa. Opinnäytetyön aineistonkeruunaikana keväällä 2014 OTE-sosiaaliohjaaja työskenteli Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystieteiden lastensuojelun palveluiden perhetyön ja -kuntoutuksen alaisuudessa. (OTE-projekti 2014.)

Kuvio 1. OTE-sosiaali-ohjaaja Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystyön organisaatio rakenteessa vuodesta 2011 – syksyyn 2014.

Kuvio 2. OTE-sosiaali-ohjaaja Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystyön organisaatiorakenteessa 1.8.2014 alkaen.

Työskentelyn aloitusvaiheessa OTE-sosiaali-ohjaaja kartoittaa perheen kanssa nuoren tuentarpeen ja mikäli sosiaalityön tuki on jo ennestään riittävä, ei OTE-sosiaali-ohjaaja aloita työskentelyä perheen kanssa. Työ käynnistyy perheen kanssa yhteistyötapaamisessa, johon osallistuu nuori, hänen perheensä, OTE-opettaja ja -sosiaali-ohjaaja. Yhteistyötapaamisen lisäksi OTE-sosiaali-ohjaaja haastattelee nuoren

ja huoltajat. Yksilöllinen tuki räätälöidään nuoren tarpeen mukaiseksi huomoiden nuoren senhetkinen elämäntilanne ja vointi. Työskentelyssä pyritään tarjoamaan nuorelle ja perheelle tukea ja apua nopeasti. Työskentely tapahtuu nuoren omassa ympäristössä muun muassa kotikäynteinä, jolloin myös nuoren huoltajat saavat kasvatuksellista tukea ja heidät osallistetaan työskentelyyn. OTE-sosiaaliohjaaja työskentelee perheen kanssa itsenäisesti ja yhteistyötahoina toimivat OTE-opettaja ja muut nuoren kanssa työskentelevät yhteistyötahot. OTE-opetuksen päättyessä myös OTE-sosiaaliohjaus lopetetaan vähitellen ja suunnitelmallisesti siten, että nuorelle saadaan varmistettua tarvittava jatkotuki. (OTE-projekti 2014; Pursiainen 2014.)

OTE-sosiaaliohjaajan työtehtäviin kuuluu OTE-opettajan opetustyön ulkopuolelle jäävät tehtävät, jotka liittyvät nuoren ja hänen perheensä arkeen. Sosiaaliohjaaja on nuoren tukena, kuuntelee ja keskustelee tulevaisuuden toiveista ja vie niitä eteenpäin opettajalle. Sosiaaliohjaaja osallistuu tarvittaessa opettajan järjestämiin oppitunteihin ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimiseen huoltajan luvalla. Oppilas voi suorittaa suunnitelmallisesti joitakin oppiaineita sosiaaliohjaajan kanssa, esimerkiksi liikunta ja kotitalous, opettajan arvioidessa suoritukset. Samalla sosiaaliohjaaja arvioi psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista toimintakykyä ja vie arvioinnin eteenpäin opettajalle. Sosiaaliohjaajan vastuulla voi olla työelämään tutustumisjakson järjestäminen nuoren kanssa ja tukea jakson toteutumista yhdessä opinto-ohjaajan ja opettajan kanssa. Sosiaaliohjaaja toimii tiiviissä yhteistyössä nuoren kodin ja koulun välillä sekä osallistaa perhettä nuoren koulunkäynnin tukemiseen. Perhe saa tietoa tukipalveluista sosiaaliohjaajan avulla ja sosiaaliohjaaja osallistuu verkostoyhteistyöhön perheen kanssa. Muita tukipalveluita perheellä voi olla esimerkiksi psykiatriset poliklinikat ja lastensuojelun viranomaiset. (OTE-projekti 2014.)

OTE-sosiaaliohjaajan työtehtäviin kuuluu myös yhteishaussa auttaminen sekä jatko-opiskeluun tukeminen ja saattaminen yhteistyössä opinto-ohjaajan kanssa. Sosiaaliohjaajan työmenetelmiä ovat esimerkiksi tutustumiskäynnit nuoren kanssa jatko-opiskelupaikkoihin. Keskustelut nuoren ja perheen kanssa kuuluvat oleellisena osana sosiaaliohjaajan työhön. Keskustelut liittyvät nuoren elämäntilanteeseen ja kokemuksiin koulunkäyntiin liittyvistä haasteista, nuoren terveydentilaan ja hyvinvointiin, lähiverkoston tukeen ja vanhemmuuteen sekä tulevaisuuden toiveisiin ja haasteisiin. Nuoren ohjaaminen vapaa-ajanviettopaikkoihin ja harrastusten pariin sekä tuki virallisten asioiden hoitamisessa ovat myös keskeisiä työtehtäviä. (OTE-projekti 2014.)

2.4 Opinnäytetyön aiheen valikoituminen ja tarve

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää OTE-projektin sosiaaliohjaajan kanssa työskennelleiden nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia osallisuudesta, sosiaaliohjaajan työskentelystä ja sen merkityksestä heidän arjessaan. Keräämiemme kokemusten avulla tarkoituksena on nostaa esille myös kehittämiskohteita OTE-sosiaaliohjaajan työstä. Aiheen tarkastelua syvennämme osallisuuden ja sosiaaliohjauksen teoreettisen kehityksen kautta. Riitta Särkelän (2011) mukaan osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastakkaisena voimana ja sosiaalisesti kestävä kehityksen määrittelyssä osallisuus ja yhteisöllisyys ovat keskeisimpiä tekijöitä. Jos ihminen ei koe olevansa osallinen ja osana yhteisöä, sosiaalisesti kestävä kehitys vaarantuu. (Särkelä 2011: 154-155.)

Syyskuussa 2013 järjestimme OTE-projektin koordinaattorin ja OTE-sosiaaliohjaajan kanssa suunnittelutapaamisen, jossa rajasimme tarkemmin opinnäytetyömme aiheita. OTE-projektin henkilöstöltä nousi toive kerätä OTE-sosiaaliohjaajan kanssa työskentelevien nuorten ja heidän vanhempiansa kokemuksia sosiaaliohjaajan tarjoamasta tuesta ja miten sosiaaliohjaus on auttanut nuoria kiinnittymään yhteiskunnan eri järjestelmiin. Tämän lisäksi heitä kiinnosti kehittämisenäkökulma. OTE-sosiaaliohjaajan työtä ei ole aiemmin tutkittu palvelunkäyttäjien näkökulmasta. OTE-työparityöskentelyn toimivuutta ja vaikuttavuutta työntekijöiden näkökulmasta on selvittänyt Helsingin Opetusvirastosta projektisuunnittelija Hannele Aavio (2014).

Tavoitteenamme on, että palvelunkäyttäjiltä kerättyä tietoa voidaan hyödyntää projektin jatkon arvioinnissa. Projekti on saanut tällä hetkellä jatkoaikaa toukokuun 2015 loppuun asti. OTE-sosiaaliohjaajan työ on uusi toimintamalli, jota on tärkeä tutkia. Sosiaaliohjaajan työ koulumaailmassa on tärkeä ajankohtainen tutkimusaihe, sillä sosiaaliohjaajilla ei ole vakiintunutta työnkuvaa koulumaailmassa.

Leni Pennanen (2014) on tarkastellut peruskoulun osallisuustoimintaa ja koulunuorisotyötä ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään. Opinnäytetyön mukaan koulussa tarvitaan enemmän läsnäolevia aikuisia, joilla on aikaa pysähtyä kuuntelemaan oppilaita ja joiden kanssa voi jutella arkisista asioista ilman arvioinnin tai toimenpiteiden luomaa pakkoa. Opinnäytetyön tuloksista ilmeni, että koulun kuraattori on riittämätön tuki oppilaille. Kuraattori koetaan etäisenä ja pelottavanakin ja oppilaat kokivat, että huolien täytyy olla isoja, ennen kuin voi mennä juttelemaan kuraattorille. Pennasen opinnäytetyön tuloksista ilmeni myös, että koulu ei ole huomioinut opetuksen rinnalla

kasvatustehtäväänsä, mikä näkyi osattomuuden kokemuksina. (Pennanen 2014: 84-86.) Halusimme tällä opinnäytetyöllä selvittää, miten nuoret ja heidän vanhempansa kokevat OTE-sosiaalihjaajan tarjoaman tuen koulunkäyntiin.

2.4.1 Koulun merkitys nuoren kasvuun ja kehitykseen

Suomessa on oppivelvollisuus, joka koskee Suomessa vakinaisesti asuvia, seitsemän vuotta täyttäneitä lapsia. Oppivelvollisuus päättyy lapsen suoritettua peruskoulun tai, kun oppivelvollisuuden alkamisesta tulee 10 vuotta täyteen. Perusopetuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä yhteiskunnan vastuukykyiseksi jäseneksi antaen heille tarvittavia tietoja ja taitoja. (Perusopetuslaki 628/1998 § 2; 25.)

Koulu on merkittävä ympäristö nuoren kasvussa ja kehityksessä. Koulussa työskentelevien aikuisten rooli on tärkeä kasvun tukemisessa. Koulussa tapahtuvan kasvatustyön tavoitteena on valmistaa nuorta elämään varten, elämään niin persoonana kuin yhteisönsä jäsenenä. Koulu on yksi kasvatusympäristöistä, joka ei ole vapaaehtoinen organisaatio. Lapset käyvät koulua yhteiskunnan veloitteesta. Koulun tehtävä on opetuksen lisäksi suorittaa tiettyjä tehtäviä lasten kasvatuksessa, ja toimintaa ohjaavat byrokraattiset määräykset. (Kurki – Nivala – Sipilä-Lähdekorpi 2006: 57, 94-101.)

Koulu on merkittävä kasvu-ympäristö jo sen vuoksi, että nuori viettää siellä hyvin paljon aikaa. Koulu rytmittää arjen muun yhteiskunnan noudattamaan aikatauluun. Koulun toimintaympäristö on paljon muutakin kuin oppitunteja ja opetusta. Koulun yleiseen toimintakulttuuriin kuuluu kaikki koulun arkipäiväinen toiminta ja siihen vaikuttavat opettajien lisäksi koulun muut aikuiset, kuten koulukuraattori. Koulu on sosiaalisuusympäristönä merkittävä, sillä sen tehtävänä on tuottaa yhteiskunnassa tarvittavia tietoja, taitoja ja asenteita. Koululla on suuri merkitys lasten ja nuorten sosiaaliseen kehitykseen ja kasvuun yhteiskunnan jäseneksi. (Kurki ym. 2006: 94-118.) Koulu antaa myös sosiaalista toimintaa, jonka kautta ihminen saa sosiaalisia kontakteja oman perheen ja lähiympäristön ulkopuolelta. Opiskelukaverit ovat monelle koulun tärkein anti. Koulukaverit edesauttavat yksilöä olemaan yhteiskunnan jäsen ja kuulumista eri yhteisöihin, jotka edesauttavat sitä, ettei ihminen ajaudu marginaaliväestöön. (Silvennoinen 2002: 36.)

Nuoret saavat vaikutteita koulusta. Koulu voidaan nähdä joksikin tulemisen ympäristönä, joka vaikuttaa nuoren kasvuun ja kehitykseen. Mikäli nuori kokee koulu-ympäristön turvattomaksi, on hänen haastavaa toteuttaa persoonallista identiteettiään. Mikäli nuo-

ren todellisen minän ja oppilas-roolin välinen kuilu kasvaa liian suureksi, voi siitä seurata käyttäytymisvaikeuksia. Koulu on keskeinen nuorten päivittäinen toimintaympäristö, jossa fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia häiriöitä voidaan havaita. Koulussa moniammatillisen henkilöstön avulla voidaan nuorelle tarjota tukea häiriöiden korjaamiseen ja kehitykseen. (Kurki ym. 2006: 58, 118-124.) Erityisesti yläasteella nuorten syrjäytymisriskit tulisi ottaa huomioon, sillä tässä vaiheessa nuori tekee tulevaisuuden kannalta merkittäviä valintoja. Yläaste poikkeaa muista luokka-asteista ja koulumuodoista myös siinä, että opiskelu toteutetaan jaksoittain ja eri luokkayhteisöissä. Nuorten sosialistaminen ja elämänhallintataitojen opetteleminen pitäisi olla osana koulun opetusta. (Kuula 2000: iv,1-6, 31-35.)

Yksi koulun tärkeistä tehtävistä on varmistaa, että nuoret saavat valmiudet hankkia itselleen ammatillisen pätevyyden ja paikan työelämästä (Kurki ym. 2006: 58). Yksilön kouluttautuminen on yhteiskunnallisesti merkittävää. Koulutus tuo ihmiselle markkina-arvoa niin työelämässä kuin yleensäkin yhteiskunnassa. Koulu opettaa työelämässä tarvittavia sääntöjä. Ilman koulutusta on nykypäivänä melkein mahdotonta saada työtä, koska ammattien pääsyvaatimukset määrittyvät koulutuksen perusteella. Koulutus ja sitä kautta työ määrittävät ihmisen yhteiskunnallisen aseman. Työ ja koulutus muokkaavat ihmisen identiteettiä sekä antavat ihmiselle yhteenkuuluvuuden tunteen ja tarkoituksen. Ihmiset kouluttautuvat ja tekevät töitä paitsi itsensä ja oman toimeentulonsa vuoksi, myös koko yhteiskunnan hyvinvoinnin takia. Sitä kautta ihmiset tuntevat kuuluvansa johonkin suurempaan kokonaisuuteen. (Silvennoinen 2002: 34-37.)

2.4.2 Osallisuuden vahvistaminen yhteiskunnassa

Yhteiskunnassa tulisi luoda nuorten osallisuuden vahvistamista tukeva kulttuuri. Nuorten osallisuuden toteutuminen on riippuvainen sekä heistä itsestään että yhteiskunnasta. Nuorten osallisuuden vahvistamisessa tulee ottaa huomioon sekä yksilölliset että yhteiset tarpeet. Poliittisilla strategioilla voidaan vaikuttaa ulkoisiin osallisuutta tukeviin tekijöihin, kuten yhteiskunnan rakenteisiin ja instituutioihin sekä lainsäädäntöön. Osallisuuden vahvistamisessa tarvitaan ulkoisten toimijoiden lisäksi myös ihmistä sisältäpäin tukevia toimintoja, pedagogista strategiaa. Myös kasvatuksen merkitys korostuu nuorten osallisuudessa. (Hämäläinen 2008: 31-32.)

Nuorten osallisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen ovat ajankohtaisia aiheita yhteiskunnassamme. Syrjäytyminen alkaa usein jo lapsuudesta. Syrjäytymisriski

kasvaa vähän koulutetuilla, huostaanotetuilla ja maahanmuuttajataustaisilla nuorilla. Jyrki Kataisen hallitusohjelman yksi kolmesta painopistealueesta vuosina 2011 - 2015 on köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Tämän toteuttamiseksi hallitus on käynnistänyt poikkihallinnollisen toimenpideohjelman, jonka toteuttamista koordinoi Sosiaali- ja terveysministeriö. Toimenpideohjelmassa nuorten syrjäytymistä pyritään vähentämään tukemalla nuorten siirtymistä koulutuksesta työelämään monialaisella yhteistyöllä ja nuoren osallisuuden vahvistamisella. Toimenpideohjelmassa parannetaan myös peruskoulun mahdollisuuksia ehkäistä ja vähentää terveysteroja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013a.)

Lainsäädännössä on säädetty lasten ja nuorten oikeuksista osallistua heitä koskeviin asioihin. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 731/1999 § 6). Nuorisolain mukaan nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa ja heille tulee järjestää mahdollisuus osallistua asioiden käsittelyyn liittyen nuorisopolitiikkaan ja -työhön paikallisella ja alueellisella tasolla (Nuorisolaki 72/2006 § 8). Lastensuojelulain mukaan lapsille, nuorille ja lapsiperheille suunnattuja palveluita kehittäessä tulee huomioida lasten ja nuorten tarpeet ja toivomukset (Lastensuojelulaki 417/2007 § 8). Kuntalaissa todetaan, että asukkaille ja palveluiden käyttäjille tulee luoda edellytykset osallistua kunnan toimintaan (Kuntalaki 365/1995 § 27).

Osallisuus on selkeästi näkyvissä myös Sosiaali- ja terveystalitiikan strategiassa. Siinä tavoitteita ovat muun muassa perheiden hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen sekä työmarkkinoiden, verotuksen ja sosiaaliturvan kehittäminen osallisuuden ja työllisyyden näkökulmasta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012a.)

2.4.3 Nuoristotakuu

Nuoristotakuu tuli voimaan 1.1.2013 ja se perustettiin nuorten työttömyyden ehkäisemiseksi. Nuoristotakuussa luvataan jokaiselle alle 25-vuotiaalle peruskoulun suorittaneelle nuorelle jatkokoulutuspaikka lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa, oppisopimuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. Sen tavoitteena on tarjota myös alle 25-vuotiaille sekä alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille koulutus-, työkokeilu-, työpaja- tai työpaikka kolmen kuukauden sisällä työttömäksi ilmoittautumisesta. Oppilaiden tukeminen peruskoulun suorittamisessa on tärkeää, jotta jatkokouluttautuminen ja

sitä kautta työllistyminen olisi mahdollista. Koulutus ja työllistyminen tukevat ihmistä syrjäytymästä yhteiskunnasta. (Nuorisotakuu 2013.)

Nuorisotakuun tarkoituksena on tarjota nuorelle lainsäädännön mukaisia palveluja tehokkaasti hyödyntämällä yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Nuorisotakuu on osa kuntien päivittäistä toimintaa. Se toteutuu moniammatillisena yhteistyönä eri toimijoiden välillä esimerkiksi kouluissa, nuorisotiloissa ja terveysasemilla. Kunnat tarjoavat nuorille palveluita, joiden tavoitteena on tukea nuoria hakeutumaan peruskoulun jälkeen luki-oon tai ammatilliseen koulutukseen. Nuorten osallisuutta tuetaan kunnissa, esimerkiksi nuorisovaltuustoja, nuorisoparlamentteja, nuorisofoorumeita ja nuorten ääniryhmiä toimii kunnissa aktiivisesti. Nuorille tarjotaan tieto- ja neuvontapalveluita 270 kunnassa. (Nuorisotakuu 2013.)

2.4.4 Kaste-ohjelma

Kaste-ohjelma on Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma, joka vahvistetaan valtioneuvostossa neljän vuoden välein. Ensimmäinen Kaste-ohjelma toteutettiin vuosina 2007–2011 ja nyt meneillään oleva Kaste-ohjelma on asetettu vuosille 2012–2015. Lasten Kaste on lasten, nuorten ja perheiden palveluiden uudistamisohjelma, joka on osa kansallista Kaste-kehittämisohjelmaa. Ensimmäisen Kaste-ohjelman päätavoitteina olivat osallisuuden lisääntyminen, syrjäytymisen väheneminen, hyvinvoinnin edistäminen ja terveyserojen kaventaminen sekä palveluiden laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantaminen. (Hastrup – Pelkonen – Heinämäki – Kekkonen 2013: 17.)

Toisen Kaste-ohjelman tavoitteet vuosille 2012–2015 ovat hyvinvointi ja terveyserojen kaventaminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden ja palvelujen kehittäminen asiakaslähtöisiksi. Painopiste ongelmien hoidosta on siirretty nyt ongelmien ehkäisemiseen ja fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012b.)

Lasten Kaste-ohjelman tavoitteet toiselle kaudelle (2012–2015) ovat eriarvoisuuden vähentäminen sekä lasten ja nuorten syrjäytymisen estäminen. Tavoitteena on myös kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluja kokonaisuutena ja tehdä tiivistä yhteistyötä eri hallinnonalojen ja toimijoiden välillä. Yhteistyötä sosiaali- ja terveyspalveluiden, opetustoimen ja nuorisotyön välillä tulisi lisätä palveluiden yhtenäistämiseksi.

Myös yhteistyötä järjestöjen, seurakuntien ja yksityisen sektorin kanssa tulee vahvistaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Osallisuus on yksi Kaste-ohjelman keskeisimpiä periaatteita asiakaslähtöisyyden rinnalla. Sosiaali- ja terveystalvissa nämä näkyvät ihmisten kuulemisena ja lisäämällä vaikutusmahdollisuuksia itseään koskeviin päätöksentekoihin sekä palveluihin ja niiden kehittämiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012c:19.) Osallisuus oli myös Lasten Kaste-ohjelman ensimmäisen ja nyt myös toisen ohjelman keskeisimpiä teemoja. Osallisuus koostuu yksinkertaisista asioista. Asiakkaan mielipiteet siitä mikä on tärkeää ja mistä olisi hyvä puhua, ovat keskeisiä asioita asiakkaiden osallisuudessa. Asiakkaan osallisuuden kokemus ja palveluiden kehittäminen koostuvat siitä, miten he ovat kokeneet tulleen kuulluksi suunnitelmia ja päätöksiä tehdessä ja miten he ovat saaneet tietoa itseään koskevista asioista. Asiakkaan osallisuudessa on kyse siitä, että heidät otetaan mukaan arvioimaan ja kehittämään toimintaa. Palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa asiakkaiden tuomat konkreettiset asiat ovat tärkeitä. (Oranen 2013: 122-126.)

Oppilashuolto on osa Lasten Kaste-ohjelmaa ja siinä toteutuvat Lasten Kaste-ohjelman tavoitteet. Oppilaan oppilashuollolla tarkoitetaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ylläpitämistä. Oppilaan huolenpito kuuluu kaikille kouluympäristössä työskenteleville henkilöille. Opettaja, rehtori, opinto-ohjaaja, koulunkäyntiavustaja ja erityisopettaja sekä kouluterveydenhoitaja, koululääkäri, koulukuraattori ja koulupsykologi tekevät moniammatillista yhteistyötä lasten ja nuorten kehitysympäristössä. Yhteistyötä tehdään tiiviisti oppilaiden ja heidän vanhempiensa kanssa. Oppilashuolto on matalan kynnyksen työskentelyä, jonka tavoitteena on tukea hyvinvointia sekä korjata varhaisia ongelmia. (Hietanen-Peltola 2013: 119-120.)

3 Osallisuus vastavoimana syrjäytymiselle

3.1 Osallisuuden vahvistamista vai syrjäytymisen ehkäisemistä?

OTE-projektin kohderyhmänä ovat koulusta syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja OTE-sosiaaliohjaajan työn tavoitteena on nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen ja integroiminen takaisin kouluun ja yhteiskuntaan (OTE-projekti 2014). Tomi Kiilakosken (2007) mukaan huono-osaisuus, osattomuus ja syrjäytyminen ovat osallisuuden vastakohtia. Nuorten osallisuuden vahvistaminen on siis syrjäytymisen ehkäisyä ja huono-osaisuuden lievittämistä. (Kiilakoski 2007: 11-12.) Tarkastelemme opinnäytetyössämme nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia osallisuudesta ja sen toteutumisesta OTE-sosiaaliohjauksen aikana.

Käsite osallisuus on tullut Suomessa suosituksi 2000-luvun kuluessa. Osallisuus on ajankohtainen keskustelunaihe ja sen edistäminen on tavoitteena monissa eri hankkeissa ja projekteissa. Tarkka ja yleisesti hyväksytty määritelmä osallisuuden käsitteelle kuitenkin puuttuu, eikä sille ole helppoa löytää vastinetta muista kielistä. Osallisuutta voidaan määritellä johonkin kuulumisen tunteena ja kokemuksena johonkin kuulumisesta. (Nivala – Ryyänen 2013: 9-10.)

Suomessa osallisuus käsitteen juuret lähtevät 1970-luvulta, jolloin Suomessa julkisen hallinnon taholta alettiin pyrkiä edistämään kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. 1990-luvulla näihin pyrkimyksiin kytkettiin käsite osallisuus. 2000-luvulla osallisuus käsite yhdistetään yleisesti lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen, jota erityisesti useat kunnalliset hankkeet pyrkivät edistämään. Monissa näissä hankkeissa ongelmana oli se, että erityisesti nuorisotyön näkökulmasta osallisuus ymmärrettiin nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämisenä, kun erityisesti sosiaalitoimen näkökulmasta osallisuuden vahvistaminen liitettiin syrjäytymisen, erityisesti koulutuksesta ja työmarkkinoilta putoamisen, ehkäisemiseen. (Nivala – Ryyänen 2013: 11-13.)

Osallisuus voidaan määritellä siten, että se on aktiivisuutta ja osallistumista, kiinnostusta ympäristöstä ja halua vaikuttaa siihen, osansa saamista yhteiskunnan resursseista ja mahdollisuuksista, paikanlöytämistä yhteiskunnan eri toimintajärjestelmistä sekä elämistä yhteydessä itseensä, ympäristöönsä ja yhteiskuntaan. Osallisuus on kuulu-

mista johonkin ja se toteutuu ihmisen ja yhteisön suhteessa. Osallisuuden toteutuminen tarvitsee kuulumista, osallistumista ja tunnetta kuulumisesta. (Nivala – Ryyänen 2013: 19-27). Osallisuudella yhteiskuntaan viitataan siihen, että ihminen on löytänyt paikan yhteiskunnan toiminta-alueilla kuten esimerkiksi koulussa ja sosiaalisissa verkostoissa (Nivala 2010: 20).

Nuorten osallisuudessa olennaista on kansalaisuuteen kasvaminen ja kasvaminen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Nuoren syrjäytyminen on prosessi, jossa nuori tippuu pois yhteiskunnan rattaista kuten koulutuksesta, työelämästä, harrastuksista, sosiaalisista suhteista tai muusta yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Syrjäytymisprosessiin puuttuminen voi vahvistaa nuoren omaa elämänhallintaa. Nuori ei koe olevansa osallinen siihen yhteiskuntaan, josta hän on syrjäytynyt. On myös tärkeää katsoa osallisuuden kokemusta nuoren omasta näkökulmasta eikä ainoastaan yhteiskunnan näkökulmasta. (Hämäläinen 2008: 15, 26-27.)

Osallisuuden lähikäsitteitä ovat osallistuminen, vaikuttaminen, kuuleminen, aktiivinen kansalaisuus, kansalaisvaikuttaminen, kansalaiskasvatus ja kansalaisuus (Hanhivaara 2006: 29). Osallisuuden käsite korvataan esimerkiksi nuorisolaissa aktiivinen kansalainen käsitteellä. Aktiiviseen kansalaisuuteen ja osallisuuteen kasvetaan ja kasvatetaan. Osallisuuden vahvistaminen on asenne, jossa kunnioitetaan lasten ja nuorten mielipiteitä ja annetaan heille mahdollisuuksia toimia. Osallisuuden vastakohtia ovat välinpitämättömyys, osattomuus, syrjäytyminen ja vieraantuminen. Osallisuus on kiinnostusta omaan ympäristöön ja yhteisöön sekä haluun vaikuttaa siihen. (Kiilakoski 2007: 11-18.)

Yhtenä syrjäytymisen määritelmänä voidaan pitää yksilön yhteiskuntaan sitovien tekijöiden heikkoutta sekä tilaa, johon pyritään saamaan muutosta. Syrjäytyneelle ihmiselle on haastavaa integroitua yhteiskuntaan. Syrjäytymisen määrittelyssä merkityksellistä on myös se, mihin yksilön olisi suotavaa yhteiskunnassa integroitua ja olla osallinen, sekä selventää mistä hän on mahdollisesti syrjäytynyt. Sosiaalityön tavoitteena on tukea osallistavaa yhteiskuntaa. (Raunio 2006: 9-10, 17.)

Syrjäytyminen ja sen määritelmät ohjaavat sosiaalityön kenttää. Syrjäytymistä voidaan tarkastella esimerkiksi yksilöiden ongelmina liittyen heidän hyvinvointiinsa ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. Tavoitteena on, että kansalaiset ovat täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä. Sosiaalityön näkökulmasta katsottuna syrjäytymisen määrittelyssä tulee ottaa huomioon ihmisten arkielämä ja hyvinvointi. Sosiaalityössä yksilön syrjäy-

tyminen yhteiskunnassa voi näkyä ongelmina toimeentulossa tai hyvinvoinnissa. (Raunio 2006: 9-19, 44-45.) Syrjäytymisessä on otettava huomioon sekä yksilölliset että yhteiskunnalliset tekijät, sillä syrjäytyminen on sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen ongelma. Syrjäytymisestä seuraa yksilöllinen ahdinko ja erilaisia huono-osaisuuden muotoja, jotka heijastuvat myös lähipiiriin. (Kuula 2000: 1; Raunio 2006: 45.)

Syrjäytyminen syntyy suhteessa toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin. Syrjäytyneet ihmiset pyritään integroimaan takaisin yhteiskuntaan ja normaaliuden pariin. (Helne 2002: ix, 74.) Integraatiolla voidaan tarkoittaa syrjäytyneiden palauttamista yhteiskunnan normaaliuden piiriin. Yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta tukee yksilön integroituminen yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin. Yhteiskunnan normaalisuuden käsitteestä tulee olla yhteinen ymmärrys mitä käsitteellä tarkoitetaan. Järjestelmiä, joihin kansalaiset voivat yhteiskunnassa integroitua tai joista syrjäytyä, ovat muun muassa koulu, työmarkkinat, hyvinvointivaltio, demokratia ja oikeusjärjestelmä sekä perhe ja yhteisöt. (Raunio 2006: 58-74.)

3.2 Yhteisöjen merkitys osallisuuden kokemukselle

Kukaan ei ole osallinen yksin, vaan osallisuus on kuulumista ryhmään, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Osallisuuden onnistuminen tarvitsee yhteisöä, jossa se on mahdollista. Osallisuus on toimimista yhteisössä, sitoutumista toimintaan sekä vastuun ottamista. Nuorten osallisuuden vahvistamisessa on otettava huomioon, että nuorille on tarjolla osallisuutta mahdollistavia ja tukevia toimintoja, rakenteita ja lainasäädäntöä ja tarvittaessa toimintaa niiden muuttamiseksi. (Hanhivaara 2006: 32; Hämäläinen 2008: 20-28; Kiilakoski 2007: 12-14.) Anu Gretschel (2002) painottaa väitöskirjassaan, että yksilön oma kokemus osallisuudesta on merkittävä. Gretschel määrittelee osallisuuden tunteeksi, joka ilmenee nuoren tiedoista, tunteista, tarinoista ja keskusteluista. Osallisuuden tunnetta kuvaavat käsitteet voimaantuminen ja valtautuminen. Osallisuuden kokenut nuori tuntee itsensä päteväksi ja osalliseksi omaan yhteisöönsä. (Gretschel 2002: 90-91, 179.)

Osallisuuden toteutuminen ilmentyy yhteiskuntaan ja yhteisöihin kiinnittymisenä. Näihin kuulumalla ihminen ylläpitää elämänlaatua, elämänhallintaa, tyydyttää tarpeitaan ja toteuttaa itseään. Ihmisen on mahdollisuus kiinnittyä elämänsä eri vaiheina yhteiskunnan instituutioihin, esimerkiksi nuorella kouluyhteisöön. Instituutioista, toimintajärjestelmistä ja -kulttuureista voi tulla ihmisille merkityksellisiä muun muassa elämänhallin-

taan liittyen. Tähän osallisuus on sidoksissa ja tukee yhteiskunnallisen subjektiuden kehittymistä. Viitattaessa yksilön yhteiskuntaan sitoutumiseen, osallisuus voidaan määrittellä osattomuuden vastakohtaksi tai välitilaksi. (Herranen – Junntila-Vitikka 2010; Härmäläinen 2008: 26-27.)

Osallisuuden vahvistamiseen voidaan puuttua laeilla ja hankkeilla. Osallisuuden vahvistamisessa on kuitenkin olennaista se, millaisia mukana olemisen ja kuulumisen kokemuksia saadaan sekä se, että suhtaudumme ihmisiin arvostaen ja tukien. (Nivala – Ryytänen 2013: 35.) Yhteisöllisyyteen sisältyy osallisuus sekä ihmisten välinen kohtaaminen ja vuorovaikutus. Yhteisöissä opitaan ja toimitaan yhdessä. (Viinamäki 2009: 10.) Lasten ja nuorten lähiympäristöjä ovat esimerkiksi päiväkodit, leikkikentät, jäähallit sekä nuorisokahvilat eli kunnan järjestämät ympäristöt. Kunta on sekä ympäristön tarjoaja että toimija, jonka avulla voidaan vaikuttaa nuorten hyvinvointiin. Osallisuus on tunne, jossa ihminen kokee tulevaisuutensa kuulluksi ja nähdyksi ja, että omalla toiminnalla on merkitystä. Osallisuuden onnistuminen edellyttää, että jokaisella on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sekä olla osallisena vaikuttamassa. Kaikkien ihmisten ei tarvitse olla aktiivisia vaikuttajia, mutta kaikille tulisi luoda kokemus siitä, että heillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa sekä oikeus olla osallisena yhteisössä. Osallisuuteen kuuluu oikeuksien lisäksi vahvasti vastuun ottaminen muista ja muiden osallisuudesta. (Hanhi-vaara 2006: 32; Kiilakoski 2007: 8.)

Osallisuutta voidaan edistää tukemalla sekä yhteisöä että yksilöä ja näiden välisen suhteen kehittymistä. Osallisuus edellyttää mahdollisuuksia kokea kuuluvansa johonkin ja kokea olevansa tarpeellinen ja arvostettu omassa arjessaan. Vaikka osallisuuden vahvistaminen kohdistuu usein syrjäytymisvaarassa oleviin ihmisiin, on osallisuuden vahvistaminen tärkeää jokaisen yhteiskunnan jäsenen kohdalla. Osallisuuden edistäminen on esimerkiksi vuorovaikutuksen vahvistamista ja mahdollisuutta vaikuttaa päätöksentekoprosesseihin sekä vallan ja vastuun jakamista. Osallisuutta voidaan vahvistaa myös ryhmätoiminnan kehittämisessä tai yhteisöllisyyttä vahvistamalla. Se voi olla hyvinkin pienimuotoista yhdessä tekemistä lähiyhteisöjen kanssa. (Nivala – Ryytänen 2013: 31-32.)

Riikka Korkiamäki (2013) tutki osallisuutta sosiaalisen pääoman kautta. Sosiaalista pääomaa on tutkimuksen mukaan osallisuuden kokemus ja positiiviset emootiot. Korkiamäen väitöskirjan mukaan osallisuus ja tuki näyttäytyvät voimaannuttavana kehänä, jossa osallisuuden kokemus mahdollistaa sosiaalisen tuen ja kokemus tuesta vahvistaa

emotionaalista kuulumisen kokemusta. Suhteiden luottamuksellisuus ja osallisuuden kokemus näyttää toteutuvan intiimeissä ja tiiviissä suhteissa ja laajempi ikätoveriyhteisö tarjoaa mahdollisuuden seuraukseen, virkistäytymiseen ja yksinolon välttämiseen. Sosiaalisista suhteista ja käytännöistä tulee sosiaalista pääomaa osallisuuden kokemuksen välityksellä. Tutkimuksen mukaan tyttöjen ja poikien väliset erot sosiaalisen tuen ja osallisuuden kokemisessa ovat yhteydessä myös siihen, millaisissa vertaissuhteissa nuori tyypillisesti viettää aikaansa. Pelkästään runsas vapaa-ajan viettäminen koulutovereiden kanssa ei merkitse itsestään selvää kokemusta kuulumisesta koulutoveriyhteisöön. Yhteisöt voivat luoda sosiaalisen pääoman sijaan myös kokemuksen osattomuudesta, jos yhteisö sulkee pois yhteisöön kuulumattomat nuoret, tällöin toisen resurssi on toisen riski. Tutkimuksessa käy ilmi, että nuoret tuottavat tukea sekä pyytävät sitä, ottavat sitä vastaan ja käyttävät ystävien tukea omaa hyvinvointiaan varten. Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa rakentuu nuorten keskinäisestä tuesta, kontrollista ja osallisuuden käytännöistä. (Korkiamäki 2013: 131-186.)

3.3 Osallisuuden vahvistaminen lasten ja nuorten kanssa tehtävässä sosiaalialan työssä

Lasten kanssa työskenneltäessä on erityisesti huomioitava miten ja millaisissa olosuhteissa lapsen kanssa työskennellään. Lapsen tulee tuntea olonsa turvalliseksi ja tilanteen kiireettömäksi. Johanna Hurtigin (2003) mukaan lapsen mielipidettä selvittäessä on tärkeää, että työntekijällä on herkkyys lapsen viesteille ja kokemuksille sekä kykyä haalia tilanteista lasta koskevaa tietoa. Tämä on mahdollista, jos lapsi on tapaamisissa paikalla, lapsesta kootaan tietoa, lapseen kohdistuvasta huolesta puhutaan vanhempien kanssa ja työntekijä puhuu myös lapsen kanssa huolta aiheuttavista asioista ja työn tavoitteista. Myös lapsen oman näkemyksen ja kokemuksen saaminen asioihin on tärkeää. (Hurtig 2003: 168-169.)

Lasten osallisuus toteutuu silloin, kun he tulevat kuulluksi ja saavat vaikuttaa. Aikuiset edistävät lapsen osallisuutta kunnioittamalla lasta ja luomalla ilmapiiriä, jossa lapselle tulee kokemus, että hänen ajatuksiaan arvostetaan. Lapsen osallisuutta voidaan edistää siten, että hänelle tarjotaan mahdollisuuksia keskustella hänelle tärkeistä asioista ja kertoa niistä aikuisille. Lapselle tulee tarjota myös mahdollisuus tehdä aloitteita asioista sekä osallistua erilaisin tavoin itseään ja muita lapsia koskevaan päätöksentekoon. Lapsen kokemusta yhteisöön kuulumisesta voidaan vahvistaa turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteella sekä mahdollisuudella vaikuttaa. (Nivala 2010: 19-21.)

Työntekijät voivat edesauttaa asiakkaiden osallisuutta tekemällä yhteistyötä lasten ja nuorten kanssa kuuntelemalla ja ottamalla heidän mielipiteensä huomioon. Osallisuus tulisi olla sisällä organisaation kulttuurissa, koska yksittäisen työntekijän on mahdotonta tukea asiakkaiden osallisuutta ilman organisaation tarjoamia mahdollisuuksia. Osallisuus on myös sitä, että ihmisillä on mahdollisuus valita osallistuuko johonkin prosessiin vai ei. Lapsille ja nuorille tulee tarjota mahdollisuus osallistua tai olla osallistumatta. (Oranen 2007: 7.)

Eri elämäntilanteissa olevat nuoret on huomioitava yksilöllisesti osallisuuden vahvistamisessa ja eri elämäntilanteissa olevat nuoret tarvitsevat erilaisia tukitoimia osallisuuden toteutumiseksi ja vahvistamiseksi. On tärkeää, että osallisuuden vahvistaminen koskee kaikkia nuoria. (Hämäläinen 2008: 15.) Nuorten osallisuuden vahvistamisessa myönteiset kokemukset perheessä ja koulussa sekä monipuoliset kokemukset muiden nuorten kanssa ovat merkittäviä. Koulut, nuorisotalot ja toiminnalliset ryhmät ovat nuorille tärkeitä sosiaalisia ympäristöjä, joissa nuoret voivat harjoitella osallistumiseen tarvittavia taitoja ja valmiuksia. Näiden toimintojen tulisikin luoda edellytykset aktiivisille ja myönteisille osallisuuden kokemuksille. Myös aikuisten rooli nuorten osallisuuden toteutumisessa on merkittävä. Aikuisten tulee nähdä nuorten osallisuus tärkeänä, jotta sitä pystytään vahvistamaan. Osallisuuden rakentaminen alkaa nuorten arjesta ja vuorovaikutuksesta ja osallisuutta voidaan vahvistaa monin eri menetelmin, kunhan se on järjestelmällistä ja tukee kaikkien osallisuutta. Etenkin heikoimpien ja ujoimpien tukeminen osallistumaan yhteiseen elämään ja vuorovaikutukseen on tärkeää. (Vesikansa 2002: 21-27.)

Lastensuojelujärjestelmä on lasten oikeuksien toteutumisen turvaaja (Nivala 2010: 23). Lasten osallisuus on oma lukunsa lastensuojelulaissa, joka perustuu perustuslakiin. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa tavalla, johon he ikänsä ja kehityksensä puolesta pystyvät. Tämä sama velvoite sisältyy myös sosiaalihuollon asiakslakiin sekä lapsen oikeuksien yleissopimukseen. (Kananoja – Lähteinen – Marjamäki 2011: 183.)

Osallisuus lastensuojelussa tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on oikeus saada tietoa itseään koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista itse vaikuttaa ja ilmaista mielipiteensä. Osallisuudessa olennaista on se, miten asiakas itse kokee oman osallisuutensa. Osallisuus toteutuu

silloin, kun asiakas itse kokee, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä. (Oranen 2007: 5.)

Lasten ja nuorten osallisuus parantaa työskentelyn suunnitteluprosessin päätöksenteon laatua, koska palvelujen käyttäjät ovat alusta alkaen päätöksenteossa mukana. Lapsen osallisuutta voidaan tukea sillä, että hän on itse myös mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa häneen kohdistuvaa työskentelyä. Osallisuuden avulla aikuisten käsitykset lapsista muuttuvat passiivisista aktiivisiksi toimijoiksi. Se vahvistaa myös lasten ja nuorten käsityksiä itsestään ja omien mielipiteiden arvosta, jota kautta lapset ja nuoret voivat harjoitella kansalaisuuden taitoja. Lapsille tulee turvata mahdollisuus osallisuuteen jo varhaisesta vaiheesta lähtien. Lasten ja nuorten osallisuus antaa aikuisille mahdollisuuden näyttää kunnioitusta lasten ja nuorten ajatuksille sekä tekee lapset, nuoret ja heidän tilanteensa näkyviksi ja edesauttaa aikuisia ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan. Osallisuus voi olla voimaannuttava kokemus lapsille ja nuorille, joilla on syrjäytetyksi tulemisen kokemuksia. Osallisuus tukee myös identiteetin kehitystä. (Hotari – Oranen – Pösö 2013: 149-151; Oranen 2007: 5.)

Osallisuus voidaan jakaa Mikko Orasen (2006) mukaan eri näkökulmiin, joita ovat mahdollisuus valita ja saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään ja itsenäisiin päätöksiin sekä mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Osallisuus tulee siis ymmärtää siten, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista tunteitaan ja käsityksiään turvallisessa ilmapiirissä, ei riitä että lasta kuullaan vain kerran päätöksenteon yhteydessä. Lapsen täytyy tietää miksi ja mistä asiasta hänen kanssaan keskustellaan, mitä varten ja mihin tietoja käytetään. Osallisuus on myös sitä, että lapsen ei tarvitse kertoa mielipiteitään tai ottaa kantaa, jos hän ei halua tai osaa. Lapsen mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessissa lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä siitä, mistä asioista puhutaan ja ketkä niihin osallistuvat. (Kananaja ym. mukaan 2011: 183.)

Osallisuus on lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä tärkeää. Se parantaa päätöksenteon laatua ja antaa aikuisille mahdollisuuden kunnioittaa lasten ajatuksia. Osallisuuden toteutuessa päätöksistä tulee omia, osallisuus vahvistaa itsensä ja omien mielipiteiden arvostusta. Osallisuuden kokemukset voivat voimaannuttaa ja suojella lasta. (Kananaja ym. 2011: 185.)

Nuorten osallisuuden vahvistamisessa vuorovaikutus on merkittävää. Nuorten omaa maailmaa tulee kunnioittaa ja mielipiteet ottaa aidosti huomioon. Nuorten osallisuuden vahvistamisen kehittäminen on suurimmaksi osaksi ajattelutavan muutosta. Se on uusi arvo, joka tulisi huomioida kaikilla osa-alueilla, ei vain projektiluontoisina kokeiluina. (Gretschel 2002: 180,186.)

4 Sosiaaliohjaus sosiaalialalla

4.1 Sosiaaliohjaajan koulutus Suomessa

Suomessa sosiaaliohjaajan kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 § 6). Ammattikorkeakoulu, sosionomi (AMK), tutkinnosta valmistuneen ammattinimikkeeksi tuli sosiaaliohjaaja vuoden 2005 kelpoisuuslaissa (Vuorensyrjä – Borgman – Kempainen – Mäntysaari – Pohjola 2006: 31). OTE-projektin sosiaaliohjaajan kelpoisuusvaatimus on sosionomi (AMK) (OTE-projekti 2014).

Sosiaalialan ammattikorkeakoulun koulutuksen kehittyminen on ollut nopeaa. Vuonna 1992 sosiaalialan opistotasoinen koulutus muuttui ammattikorkeakoulukokeiluksi ja koulutus vakinaistettiin vuonna 1995, jolloin ensimmäiset ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet sosionomit (AMK) valmistuivat. (Vuorensyrjä ym. 2006: 289-290.) Suomessa sosiaalialan ammatillaisia koulutetaan kolmiportaisesti, toisella asteella lähihoitajia, alemmalla korkeakouluasteella sosionomeja ja yliopistossa maistereita. Yliopistosta valmistuneiden maistereiden ammattinimike on yleisimmin sosiaalityöntekijä ja sosionomien (AMK) sosiaaliohjaaja. (Rahko 2011: 7.) Sosionomi (AMK) voi jatkaa opintojaan esimerkiksi suorittamalla ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (Mäkinen – Raatikainen – Rahikka – Saarnio 2009: 14).

Sosionomin (AMK) koulutuksessa vaikuttavat opistotasoiset sosiaaliohjaajan, sosiaalikasvattajan ja kehitysvammaohjaajan koulutusammatit. Koulutus vietiin ammattikentälle nopeasti ja ensimmäiset opiskelijat aloittivat tutkinnon opiskelemisen ilman ammattinimikettä. Tämä on tuonut sosionomeille haasteita löytää oma paikkansa sosiaalialan työkentällä eikä heidän osaamistaan ole välttämättä osattu hyödyntää. (Rahko 2011: 14-15.)

4.2 Sosionomi (AMK) koulutuksen antamat valmiudet työlle

Viime aikoina ammattialojen tehtävärakenteiden tarkastelun myötä on pyritty tekemään eroa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen välille. Eroavaisuuksia tulee näkyviin työotteessa sekä koulutuksen antamisissa valmiuksissa. Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnos-

sa painotetaan ihmisten kohtaamisen merkitystä ja arjen jäsentämistä. Koulutus antaa lähtökohdat sosiaaliohjaajan työlle ja tätä osaamista kehitetään työ- ja elämäkokemuksen kautta. Sosiaaliohjauksessa korostetaan ihmisen arjessa selviytymisen, elämänhallinnan ja ihmisten osallisuuden vahvistamista ammattietiikan, lainsäädännön ja palvelujärjestelmän työlle antamien raamien pohjalta. Yliopiston sosiaalityöhön suuntaavat opinnot lisäävät taas ihmisten valmiuksia ihmisen ja yhteiskunnan välisen suhteen tarkasteluun. (Helminen 2013: 21, 92.) Ammattikorkeakouluista valmistuvat sosionomit ovat tulleet sosiaalityöntekijöiden rinnalle ja toimivat nykyään sellaisissa tehtävissä, joissa aiemmin työskenteli sosiaalityöntekijä. (Kananoja ym. 2011: 21-23.)

Sosiaalialan koulutuksen muotoutumiseen on vaikuttanut vahvasti yhteiskunnan kehitys ja koulutus on käynyt läpi erilaisia vaiheita. Yhteiskunnan tarpeet määrittävät ammatillisen kehityksen ja koulutuksen, koska ne syntyvät toimintaympäristön tarpeista. (Rahko 2011: 11.) Sosionomin (AMK) koulutus antaa valmiudet toimia asiakastyössä. Sosionomin asiakastyön osaamiseen kuuluu ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen rakentaminen sekä ymmärrys asiakkaan tarpeista ja voimavaroista. Sosionomin työssä sovelletaan teoriaa käytännön työhön ja käytetään erilaisia työmenetelmiä. Sosionomi osaa tukea ja ohjata asiakkaita heidän arjessa, kasvun ja kehityksen eri vaiheissa sekä eri elämäntilanteissa. (Mäkinen ym. 2009: 14, 18.) Sosionomin (AMK) ydinosaamista voidaan tarkastella kuuden eri kompetenssin kautta: sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyöosaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmän osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä johtamisosaaminen. (Rouhiainen-Valo – Rantanen – Hovi-Pulsa – Tietäväinen 2010: 16.)

Sosionomien (AMK) eettinen osaaminen on muun muassa sitä, että sosionomi (AMK) on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet ja sitoutunut noudattamaan niitä. Sosionomi (AMK) on kykeneväinen ottamaan jokaisen ihmisen yksilölliset tarpeet huomioon ja edistää työllään tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkii ehkäisemään huono-osaisuutta yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. (Rouhiainen-Valo ym. 2010: 17.)

Asiakastyön osaaminen ilmenee muun muassa siten, että sosionomi (AMK) osaa luoda osallisuutta tukevan ammatillisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen, hän ymmärtää asiakkaan tarpeet ja osaa vahvistaa yksilön voimavaroja kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja elämäntilanteissa. Lisäksi sosionomi (AMK) osaa tukea ja ohjata tavoitteelli-

sesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan sekä arvioida ja kuvata asiakasprosessin eri vaiheita ja kehittää työtään sen pohjalta. Asiakastyö vaatii suunnitelmallisuutta. Sosionomin (AMK) tehtävänä on asiakkaan tavoitteellinen tukeminen ja ohjaaminen. (Rouhiainen-Valo ym. 2010: 18.)

Palvelujärjestelmäosaaminen sisältää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevien palvelujärjestelmien ja niihin liittyvien lakien tuntemisen sekä osaamisen soveltaa niitä käytännössä. Sosionomi (AMK) osaa kehittää ja tuottaa palveluita yhteiskunnallisten muutosten mukaisesti ja toimia osana moniammatillista verkosta. Näiden lisäksi hän osaa arvioida erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden palvelutarpeita ja ohjata tarkoituksenmukaisiin palveluihin sekä hallitsee ennaltaehkäisevän työotteen. (Rouhiainen-Valo ym. 2010: 19; Rahko 2011: 52.)

Reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen sisältää reflektiivisen ja tutkivan työotteen osaamisen ja sosiaaliohjaaja osaa tietoisesti soveltaa erilaisia lähestymis- ja ajattelutapoja teoreettisista lähtökohdista käsin. Sosiaaliohjaaja osaa myös tuottaa uutta tietoa, toimia esimiestehtävissä, kehittää sosiaalialan osaamista, työyhteisöjä ja palveluja yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. (Rahko 2011: 52.) Kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseen sisältyy kyky analysoida epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteita ja prosesseja eri tasoilla. Sosionomi (AMK) osaa tukea kansalaisten osallisuutta ja osallistuu itse vaikuttamistyöhön sekä käyttää erilaisia yhteisösosiaalityön, yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja viestinnän keinoja. Tutkimuksellisessa kehittämisosaamisessa sosionomi (AMK) on sisäistänyt tutkivan, reflektiivisen ja kehittävän työotteen, osaa tuottaa uutta tietoa ja osaa suunnitella, kehittää ja raportoida sosiaalialan kehittämishankkeita. (Rouhiainen-Valo ym. 2010: 20-21.)

4.3 Sosiaalialan merkitys yhteiskunnassa

Sosiaalipalveluja määrittävät sosiaalihuoltolaki (710/1982) ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Nämä lait säätävät, mitä sosiaalihuollon palveluita kunnan tulee tarjota, niiden keskeiset menettelytavat ja tietosuojakysymykset. Näiden lisäksi sosiaalipalveluja säädetään erityislaeilla, kuten lastensuojelulalla (417/2007). (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a.)

Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta. Sen tarkoituksena on edistää

asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 § 1.) Tässä laissa säädetään myös asiakkaan oikeudesta saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Sosiaalihuollon toteuttajan on kohdeltava asiakasta siten, ettei se loukkaa hänen ihmisarvoaan eikä vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 § 4.)

Sosiaalialan työn kohteena on vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä, minkä välineenä käytetään sosiaali- ja käyttäytymisteoreettista sekä yhteiskunnan järjestelmiä koskevaa tietoa ja sen soveltamiseen tarvittavaa taitoa. Sosiaalialan työn periaatteet on kirjattu kansainvälisiin yleissopimuksiin ja ne perustuvat ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin. Sosiaalityön kansainvälinen järjestö (International Federation of Social Workers) on määritellyt sosiaalialan tehtävät, joita ovat ihmisten hyvinvoinnin lisääminen sosiaalisen muutoksen avulla sekä ihmissuhdeongelmien ratkaisujen ja elämänhallinnan edistäminen. Suomessa Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön antamassa toimeksiannossa sosiaalityön yhteiskunnallista tarkoitusta on kuvattu siten, että sosiaalityön tehtävänä on parantaa vaikeita elämäntilanteita ja puutteellisia sosiaalisia oloja sekä vahvistaa yksilöiden ja ryhmien elämänotetta, osallisuutta ja toimintaedellytyksiä. (Kananoja ym. 2011. 23-24.)

Suomessa sosiaalityön juuret ovat kirkon auttamistyössä, josta se siirtyi kuntien vai-vaishoidoksi ja kehittyi siitä lakisääteiseksi sosiaalihuolloksi, auttamisjärjestelmäksi, joka sisältää palveluja ja taloudellista tukea (Kananoja ym. 2011: 21). Kunnan sosiaalihuollon tehtävänä on ehkäistä sosiaalisten ongelmien syntymistä, ylläpitää sosiaalista turvallisuutta ja tukea ihmisten omatoimisuutta. Kunnat vastaavat sosiaalipalveluiden järjestämisestä, toimeentulotuen antamisesta, sosiaalisen luoton myöntämisestä, sosiaaliturvaetuuksiin ja niiden käyttöön liittyvästä ohjauksesta ja neuvonnasta sekä sosiaalisten olojen kehittämisestä ja sosiaalisten epäkohtien poistamisesta. Sosiaalihuollon henkilöstö ohjaa, neuvoo ja selvittää ongelmia sekä järjestää tukitoimia yksilöille, perheille ja yhteisöille. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2013 b.)

Sosiaalityö on käsite, jolla on nykyään monia eri näkökulmia. Sen ulottuvuuksilla on kuitenkin kaikille yhteiset ydinpiirteet ja sen kehittymistä ohjaa kaikille ulottuvuuksille yhteiset päämäärät. Sosiaaliala, sosiaalipalvelut ja sosiaaliohjaus esiintyvät usein sosiaalityön käsitteen rinnalla. Näiden erot eivät ole selkeitä ja sosiaalityön sisällön kuvaaminen ulkopuolisille onkin vaativa tehtävä. Käsitteellisesti on hyvä erotella sosiaalityö

ammattillisena työnä ja sosiaalialan työntekijän tehtävät. Koulutusrakenteet ovat vaikuttaneet sosiaalityön sisältöön. (Kananoja ym. 2011: 21-23.)

Sosiaalityössä on tärkeää nähdä ihmiset osana yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutuksen ihmisten elämiin. Sosiaalityön tehtävänä on integroida syrjäytyneitä ihmisiä takaisin yhteiskuntaan sekä korjata yhteiskunnallisia epäkohtia, jotka aiheuttavat niitä ongelmia, joihin sosiaalisella auttamistyöllä pyritään vaikuttamaan. Sosiaalityössä vaikuttavuuden ja tuloksien mittaaminen on haastavaa. Tämä johtuu työn luonteesta. Kun työn kohteena ovat ihmiset, on kohteeseen vaikuttaminen vaikeaa. Voikin pitää kohtuuttomana, että sosiaalista auttamistyötä kritisoidaan tuloksettomuudesta. Sosiaalisella auttamistyöllä pyritään korjaamaan sellaisia ongelmia, joita suuri osa muista yhteiskunnan toimijoista, kuten kasvatusinstituutiot tai koulutuspolitiikka, ei ole pystynyt ratkaisemaan. (Särkelä 2001: 95-99.)

Sosiaaliohjaajan osaamista on yhteiskunnan ja yksilön välisten yhteyksien ymmärtäminen ja yhteiskunnallinen analyysitaito. Yhteiskunnan muutokset viime vuosikymmenten aikana ovat vaikuttaneet sosiaalityöhön ja sen toimintaympäristöön. Lisääntynyt työttömyys, pätkätyöt ja erilaiset perherakenteet ovat aiheuttaneet elämäntilanteiden epävakautumista. Yksilölliset valinnat ovat keskeisessä roolissa ihmisten elämässä. Tilanne- ja yksilöllinen tarkastelu, harkinta ja tukeminen painottuvat enemmän sosiaalityössä. (Rahko 2011: 21.) Sosiaalityön tehtävänä on tuoda yksilöiden ongelmat yhteiskunnallisesti näkyviksi. Sosiaalityön tarkoituksena on myös jakaa syrjäytymisestä aiheutuva kuormaa yksilöltä yhteiseksi. (Särkelä 2001: 131.)

4.4 Sosiaalityö koulussa

Kouluympäristö luo hyvät puitteet yhteisölliselle hyvinvoinnin tukemiselle. Oppilaiden hyvinvointi, terveys, turvallisuus, sosiaalinen vastuu ja vuorovaikutustaidot ovat oppilashuoltotyön tavoitteita, joille kouluympäristö tarjoaa hyvät puitteet. Kouluikäisten lasten ja nuorten kehitysympäristöinä tärkeitä ovat myös koti ja vapaa-ajan viettopaikat. Koulunkäynnissä ilmenevät ongelmat voivat johtua ongelmista kotona tai vapaa-ajan ympäristöissä. Onkin tärkeää, että lasten ja nuorten kanssa työskentelevät kunnan toimijatahot tekevät yhteistyötä koulun oppilashuoltotyön kanssa. (Hietanen-Peltola 2013: 119-120.) Nuoren elämäntilanne vaikuttaa niin kouluun kuin perheeseen, jonka vuoksi on tärkeää tarkastella oppilaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. On otettava huomioon muun muassa nuoren verkostot ja yhteisöt. (Kurki ym. 2006: 127.)

Sosiaalityötä koulussa tekee koulukuraattori. 1.8.2014 astui voimaan uusi laki oppilas- ja opiskelijahuollosta (1287/2013), jonka mukaan kuraattorin kelpoisuusvaatimuksena on sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto (laki sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuusvaatimuksista 6 §; Suomen Kuntaliitto 2014.) Koulukuraattoritoimintaa on ollut kouluissa jo vuosikymmenien ajan. Oppilashuoltokomitea määritteli vuonna 1973 koulukuraattorin työn ennaltaehkäisevän toiminnan aktiiviseksi ja tekijäksi sekä sosiaaliturvan ja sosiaalityön asiantuntijaksi koulussa. Tämä määrittely on perustana myös tämän päivän koulukuraattorin työlle. Vuonna 2003 lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä lakiin lisättiin oppilaiden oikeus oppilashuoltoon ja oppilashuollon palveluihin, joita ovat koulukuraattori, koulupsykologi, kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri. Sitä ennen laki ei velvoittanut kuntia perustamaan virkoja, vaikkakin koulukuraattoreista säädettiin lastensuojelulaissa ja -asetuksessa vuonna 1990. (Kananoja ym. 2011: 300-301.)

Koulukuraattorin työn tavoitteena on edistää oppilaiden hyvinvointia, tukea koulunkäyntiä sekä edistää myönteistä kokonaiskehitystä ja hyvinvointia koko kouluyhteisössä. Yhteistyötä tehdään vanhempien, opettajien sekä lapsen verkostojen kanssa. Koulukuraattorin tehtävänä on tukea kodin ja koulun välistä kasvatustehtävää. Koulukuraattorin työtehtäviin kuuluu tarjota tukea ja ohjausta nuoren koulunkäyntiin sekä sosiaalisiin ja psyykkisiin haasteisiin. Koulukuraattori voi tarjota oppilaille henkilökohtaista tukea heidän arkitoimintaympäristössään ja edistää nuorten yhteisöllisyyttä. Kuraattorin tärkeä tehtävä on olla läsnä ja käytettävissä. (Kananoja ym. 2011: 300-301; Kurki ym. 2006: 97, 125-127.)

Kuraattorien asiakasmäärät vaihtelevat sadoista oppilaista tuhansiin ja yhdellä kuraattorilla voi olla monta koulua työkenttanaan. Oppilaiden ja koulujen määrä vaikuttaa siihen, kuinka paljon kuraattori pystyy tekemään ennaltaehkäisevää työtä, jota edellytetään lastensuojelulaissa. Oppilaille tulisi olla paremmat mahdollisuudet hakeutua omaloitteisesti kuraattorin vastaanotolle ja saada apua välittömästi. (Kananoja ym. 2011: 315.)

Koulun sosiaaliohjaus sisältyy laajemman sosiaaliohjaus -käsitteen sisälle. Sosiaaliohjaajan työ on ennaltaehkäisevää sosiaalialan työtä, kun koulukuraattorin työ on korjaavaa lastensuojelutyötä. Sosiaaliohjaus on erityisen tärkeää, kun ihmisen osallisuus yhteisö- ja yhteiskuntaverkossa on vaarassa. Sosiaaliohjaus on rinnalla kulkemista vahvistaen yksilöiden, perheiden ja ryhmien elämänhallintaa ja sosiaalista toimintaky-

kyä. Koulussa sosiaaliohjaus on koululaisten sosiaalista tukemista. Sosiaaliohjausta on tutkittu vähän. Sosiaaliohjaajan työ koulussa tukee koululaisten osallisuutta. Koululaiset tarvitsevat aikuisen läsnäoloa ja kuulluksi tulemistä, mikä mahdollistaa osallisuuden kasvamisen. Sosiaaliohjaajan työssä luottamuksen luominen on toiminnan lähtökohdanna työlle ja läsnäolo on sosiaaliohjauksen väline ja menetelmä. Sosiaaliohjaajan työn avulla koulussa voidaan tukea koulun ja kodin välistä yhteistyötä. (Laine – Pesonen – Armanto 2013: 49-51.)

4.5 Sosiaaliohjaajan työote osallisuuden vahvistamisessa

Sosiaalialalla ihminen kohdataan kokonaisuutena, johon kuuluu niin biologinen, psykologinen kuin sosiaalinen puoli (Viinamäki 2009: 12-13). Arvot, eettiset periaatteet ja moraalit ohjaavat sosiaalityötä. Arvot ovat sosiaalityön perusta ja olennainen osa sosiaalityön yhteiskunnallista tehtävää. Keskeinen arvo on jokaisen ihmisen yhtäläinen ihmisarvo. Muita arvoja ovat oikeudenmukaisuus, yhteinen vastuu yhteisön jäsenistä ja asiakkaan itsemääräämisoikeus. Ihmisarvon kunnioittaminen osoittautuu käytännössä siten, että tavoitteena on asiakkaan aito kokemus ihmisarvosta, kokemus kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuudesta osallistua oman tilanteensa käsittelyyn. (Kananoja ym. 2011: 128.)

Sosiaalityössä termi sosiaalinen viittaa siihen, että työskentelyn näkökulmana pidetään asiakkaan sosiaalista ympäristöä ja sosiaalisia suhteita (Raunio 2004: 14). Sosiaaliohjaajan työ on yleisesti sosiaalisesti painottunutta ohjausta. Siihen sisältyy yksilön elämänhallinnan vahvistamista ja yleisiä ohjaustehtäviä. Työssä tavoitellaan asiakkaan subjektiivisuuden vahvistamista, palveluihin ohjaamista ja erilaisten mahdollisuuksien tarjoamista. Käytännön työssä sosiaaliohjaajat käyttävät luovia ja toiminnallisia työmenetelmiä, joiden käyttäminen edesauttaa oman persoonan hyödyntämistä työskentelyn osana. (Rahko 2011: 10, 54-55.)

Jari Helmisen (2013) tutkimuksen mukaan sosiaaliohjauksessa ihmisen tilannetta tarkastellaan niin fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tarpeiden pohjalta ihmisen elämänkaari ja verkostot huomioiden. Tutkimuksessa nousi esille, että sosiaaliohjauksen työn tavoitteena pidetään muun muassa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden edistämistä ehkäisten syrjäytymistä, köyhyyttä, tuloeroja ja eriarvoistumista. Työn kehittäminen kuuluu myös sosiaalialan työhön kiinteästi. Kokonaisvaltaisella työotteella tavoitellaan ihmisen hyvinvoinnin turvaamista ja sen edistämistä. Työtä tehdään asiakaslähtö-

sesti. Asiakkaan kohtaaminen yksilönä ja hänen kuulemisensa ovat työn lähtökohtia esimerkiksi kokonaisvaltaisen avun ja tuen tarpeen määrittelyssä asiakkaan kanssa. (Helminen 2013: 63-73.)

Sosiaaliohjauksen tavoitteena on tukea niiden ihmisten elämänhallintaa, osallistumista ja selviytymistä yhteiskunnassa, joilla on niissä puutteita. Sosiaaliohjauksen työkentällä ihmisillä on yleensä vaikeuksia yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Tyypillistä on, että ihmisillä ei ole tarpeeksi voimavaroja tai sosiaalista toimintakykyä noudattaa yhteiskunnan vaatimia toimintamalleja ja normeja. Tämä näkyy esimerkiksi lasten ja nuorten kohdalla opiskelun laiminlyömisellä ja koulusta pois jättäytymisellä. Puutteet elämänhallinnassa voivat ilmetä esimerkiksi vaikeuksina hahmottaa tulevaisuutta ja omaa arkea, osaamattomuutena hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia palveluja sekä vaikeuksina ihmissuhteissa ja toisten huomioon ottamisessa. Sosiaaliohjauksella on tärkeä rooli ihmisten elämässä silloin, kun ihmisten osallisuus yhteisö- ja yhteiskuntaelämässä vaarantuu ja ihminen ei selviydy ilman tukea eikä osaa sitä pyytää. (Stein 2004: 40.)

Sosiaalityössä työmenetelmät keskittyvät yleensä keskusteluihin ja tunteiden läpikäymiseen. Naisten koetaan olevan miehiä taitavampia ilmaisemaan ja puhumaan tunteista ja käsittelemään ihmissuhteita. Jos miehet ovat sosiaalialalla katoamassa, niin miehiksi oletetut sosiaaliset ongelmat kuten rikollisuus, asunnottomuus ja päihdeongelmat eivät ole. Näitä teemoja ei ole tutkittu sukupuolen näkökulmasta. Perheeseen, äitiyteen ja lasten hyvinvointiin liittyvät seikat mielletään yleisesti naisasiakkaiden kanssa käsiteltäviin asioihin. Onkin arvosteltu sitä, että naiset saavat palveluita vain lastensa äitinä, miehensä vaimona tai läheisistään huolehtivana henkilönä, eikä niinkään omana itsenään. Erityisesti lastensuojelutyössä on koettu, että naisasiakkaiden ja naistyöntekijöiden välillä on jännitettä, kun naistyöntekijät joutuvat arvioimaan ja kontrolloimaan naisasiakkaiden äitiyttä. Sosiaalityö on kehittynyt naisten vapaaehtoisesta hyväntekeväisyystyöstä ja Suomessa suurin osa sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalityön opiskelijoista on naisia. Naisvaltaisuus alalla onkin koettu ongelmana ja pelkona siitä, että miehet katoavat sosiaalityöstä kokonaan. (Kuronen – Granfelt – Nyqvist – Petrelius 2004: 5-7.)

Osallisuutta tukevia työmenetelmiä sosiaaliohjauksessa käytetään paljon ja menetelmät tulivat myös esille tekemässämme OTE-sosiaaliohjaajan haastattelussa marraskuussa 2013. OTE-sosiaaliohjaus räätälöidään kunkin asiakastarpeet huomioon ottaen. Asiakasta kuunnellaan, vastuutetaan ja kannustetaan osallistumaan. Erityisesti dialogi-

suus, luottamuksellisuus, suunnitelmallisuus ja yksilöllisyys nousevat työskentelyssä esille. (Pursiainen 2013.) Asiakkaan ottaminen mukaan asiakasprosessin suunnitteluun sitouttaa ja osallistaa häntä työskentelyyn. Dialogisuuden avulla voidaan vahvistaa vuorovaikutustaitoja, joka on myös osallisuuden tukemisessa tärkeää. Luottamus on dialogisuuden ja asiakastyön lähtökohta.

4.5.1 Suunnitelmallinen sosiaalityö

Sosiaaliohjaajan työhön kuuluvat muun muassa opastus ja ohjaus palveluiden piiriin sekä asiakkaan aktivointi ja motivointi. Sosiaaliohjaaja selvittää asiakkaan oikeudet ja velvollisuudet yhdessä asiakkaan kanssa sekä auttaa etuuksien ja työ- tai koulutuspaikan hakemisessa ja siinä kiinni pysymisessä. Sosiaaliohjaajan työ on suunnitelmallista ja osa asiakkaan sosiaalityön prosessia. Työhön kuuluu suunnitelman sujumuuden ja toteutumisen arvioiminen asiakkaan arjessa. Sosiaaliohjaaja tekee konkreettisia asioita yhdessä asiakkaan kanssa. (Stein 2004: 40.)

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuollon palveluissa tulisi asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyö olla tasavertaista ja palvelun kokonaisvaltaista. Työntekijöiden tulee hallita erilaisia vaikeita tilanteita, ymmärtää asioiden vaikutus toisiinsa sekä asioihin vaikuttavat yhteiskunnalliset suhteet. (Pohjola 2010: 49.) Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittää, että asiakkaalle on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma. Suunnitelmaa ei tarvitse tehdä, jos kyseessä on tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai suunnitelman laatiminen on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa saamiensa palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Palveluja toteuttaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 § 7-9.)

Sosiaalihuollossa palveluista tulisi muodostaa kokonaisvaltainen prosessi, joka perustuu asiakkaan kanssa tehtyyn suunnitelmaan. Suunnitelmaa laadittaessa asiakas ja työntekijä sopivat palvelu- ja asiakasprosessin tavoitteista, vaihtoehdoista, vastuista ja etenemisestä. Usein suunnitelma laaditaan asiakkaalle eikä yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaan mukanaolo suunnitelmaa tehdessä nostaa asiakkaan toiminnan subjektiksi suunnitteluprosessissa ja suunnitelman pohjalta tehtävässä työssä. Tutkimusten mukaan suunnitelmien laatiminen sosiaalitoimistoissa on suhteellisen vähäistä siihen nähden, että se on lakisääteinen asia. (Pohjola 2010: 49-50.)

Riitta-Liisa Kokko (2003) on tutkinut kuntoutussuunnitelmien laatimisprosessia. Tutkimuksen mukaan asiakastyöryhmän ja asiakkaiden väliset tavoitteet eivät välttämättä kohdanneet ja suunnitelmissa laadittiin vain tavoitteet, mutta ei suunnitelmaa velvollisuuksista ja vastuista. Tällöin asiakkaiden oli vaikea sitoutua suunnitelmien toteuttamiseen. Tutkimuksessa suurin osa asiakkaista ei ollut itse tietoinen hänelle tehdystä suunnitelmasta eikä yksikään heistä ollut mukana suunnitelman laatimisessa. Palveluprosessin etenemisen edellytyksenä on, että asiakas osallistuu suunnitelman laatimiseen. (Kokko 2003: 208, 217.)

Suunnitelmia tehdessä asiakas voi olla mukana keskustelussa, jossa on laadittu toiminnan tavoitteet, mutta ei ole ollut osallisena omassa asiassaan. Olennaista suunnitelmien laatimisessa on, että molemmat osapuolet sitoutuvat tavoittelemaan yhteistä päämäärää. Hyvä suunnitelma on laadittu kirjallisesti, sitä tarkistetaan säännöllisesti ja sekä työntekijä että asiakas allekirjoittavat suunnitelman sitoutuen sen noudattamiseen. (Pohjola 2010: 51.)

4.5.2 Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen

Asiakkaan yksilöllisyyden kunnioittaminen sosiaalityössä on tärkeää. Työskentelytavat tulisi räätälöidä yksilöllisten tarpeiden ja voimavarojen mukaan sekä asetettava tavoitteet niiden pohjalta. Asiakkaan osallisuus työskentelyssä edellyttää, että hänen kanssaan luodaan yhdessä käsitys muutosta kaipaavista tekijöistä ja tehdään yhdessä tavoitteet muutokseen pyrkimiseen. Yksilöllisyyttä kunnioittaessa työntekijä haluaa ymmärtää asiakkaan tilannetta monipuolisesti. On tärkeää, että asiakkaalle luodaan mahdollisuus omien näkemysten esittämiseen ja osallistumiseen hänen voimavarojensa ja mahdollisuuksiensa mukaan. (Kananoja ym. 2011: 142.)

Sosiaalityössä tarvitaan ihmissuhdetaitoja, joiden avulla rakennetaan hyvä työskentelysuhde asiakkaaseen. Sosiaalialan työntekijällä tulisi olla taito luoda sellainen suhde asiakkaaseen, että sen avulla voidaan käsitellä asiakkaan ongelmia, lisätä omanarvontuntoa, itseluottamusta sekä lisätä halua yrittää ja elää. Asiakas ei ole muutostyön kohde, vaan sen toteuttaja. Työntekijän on sisäistettävä asiakkaan näkökulma ja asiakkaalla tulee olla sellainen tunne, että työntekijä on ymmärtänyt hänen näkökulmansa, ennen kuin asiakas on vastaanottavainen työntekijän ehdottamiin asian uusiin ja erilaisiin näkökulmiin. (Särkelä 2001: 28-30.)

Hyvään asiakassuhteeseen kuuluu hyväksyminen, luottamus, välittäminen, jämäkkyys sekä auttajan ominaisuudet, kuten empatia, aitous, asiakkaan kunnioittaminen ja konkreettisuus. Asiakkaalla tulee olla tunne, että työntekijä hyväksyy hänet sellaisena kuin hän on. Työntekijä ei saa esittää sellaisia muutostoiveita asiakkaalle, jotka hän kokee vieraina tai mahdottomina toteuttaa. Silloin asiakas kokee, ettei häntä ole hyväksytty sellaisena kuin hän on, vaan hänen tulisi muuttua työntekijän vaatimusten mukaisesti tullakseen hyväksytyksi. Muutos ei saa olla hyväksynnän ehto, vaan muutokseen tulee tukea asiakkaan ehdoilla. Hyväksyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työntekijä hyväksyy asiakkaan laittomat tai epäeettiset teot. Asiakaskaan ei halua, että hänen tekonsa hyväksytään, vaan että hänet hyväksytään. (Särkelä 2001: 31-41.)

Työskentelyprosessi työntekijän ja asiakkaan välillä voi olla lyhyt tai pidempikestoinen. Työskentelyprosessin onnistumiseen liittyy kaksi tärkeää asiaa. Ensimmäinen on asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde. Toinen on asiakkaan ja työntekijän näkemys lähtökohtatilanteesta ja yhteinen arviointi siitä, mihin halutaan muutosta ja minkälaisin työtavoin. Olennaista prosessissa on, että työntekijällä ja asiakkaalla on yhteinen ymmärrys siitä, miksi ja millä tavoin työskennellään. (Kananoja ym. 2011: 143-144.)

Asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutussuhteessa tavoitteena on etsiä ratkaisumalleja ja uusia rakentavia näkökulmia asiakkaan elämäntilanteeseen (Viinamäki 2009: 13). Jotta ihmistä voidaan auttaa, on luotava sellainen suhde, jossa sekä asiakas että työntekijä haluavat työskennellä. Hyvä työskentely on vastavuoroista, jossa asiakas on subjekti, ei objekti. Työntekijän työhön vaikuttavat hänen aikaisemmat tietonsa ja teoriat. Myös jokaisen asiakkaan yksilöllisyys tulisi vaikuttaa hänen työhönsä. Työskentelyn tulisi olla dialogista, jolloin työskentelysuhde on molempia osapuolia kehittävää. Se ei ole aina automaattista ja hyvä työskentelysuhde on hyvän työn tulos. (Särkelä 2001: 27-28.)

4.5.3 Luottamus työn perustana

Luottamus työntekijän ja asiakkaan välillä ei ole itsestään selvää, vaan se rakentuu hiljalleen ja on hyvän työskentelyn tulos. Työntekijän ja asiakkaan välille tulisi syntyä suhde, jossa luotetaan siihen, että yhdessä pyritään johonkin hyvään ja molemmat pystyvät siihen sitoutumaan. Työntekijät korostavat usein vaitiolovelvollisuuttaan, mutta sen lisäksi luottamus on paljon muutakin. Tärkeää on, että pyritään yhdessä johonkin

hyvään eikä tehdä mitään asiakasta loukkaavaa. Sosiaalialan asiakastyössä luottamuksen saavuttaminen voi olla haastavaa. Luottamus on voitettava työskentelyn aikana ja tämä voi viedä kauankin aikaa. Luottamussuhteen saavuttaminen on hyvän työskentelyn tulos ja myös edellytys muiden tulosten saavuttamiselle. (Särkelä 2001: 34-36.)

Asiakkaan ja työntekijän väliseen luottamussuhteeseen sisältyy asiakassuhteessa saadun tiedon säilyttäminen ja käyttäminen. Asiakkaalla on oltava tunne siitä, että työntekijä on hänen puolellaan ja ajaa hänen asioitaan parhaalla mahdollisella tavalla ja asiantuntijuudella. Luottamuksellisen suhteen syntymisen edellytyksenä on asiakkaan arvokas kohtaaminen. Asiakkaalle tulisi välittyä työntekijän aito halu auttaa, kokemus välittämisestä sekä tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta. Luottamuksellinen suhde syntyy ihmisten välisissä suhteissa, mutta sen lisäksi tarvitaan luottamusta edistäviä rakenteita organisaatioissa ja yhteiskunnassa. Organisaatiosta riippuvat tekijät, kuten työntekijän asiakasmäärät ja resurssit, välittyvät asiakkaalle työntekijän kiireenä, joka ei edesauta kunnioittavaa kohtaamista. (Laitinen – Kempainen 2010: 170-171.)

Luottamussuhteen rakentumisessa tarvitaan aikaa, koska luottamus syntyy tutustumisen myötä. Luottamussuhteen syntymisen edellytyksenä on myös kunnioitus ja arvostus. Asiakas haluaa, että hänet kohdataan ihmisenä, ei ongelmana. Luottamussuhde edellyttää asiakaslähtöistä, kokonaisvaltaista ja asiakasta arvostavaa työskentelyä. (Laitinen – Kempainen 2010: 172.)

Työntekijän ja asiakkaan suhde voi olla neutraali tai emotionaalisesti latautunut. Neutraalisuhde on usein riittävä ja siinä voidaan tutkia, auttaa ja arvioida asiakkaan tilannetta. Kuitenkin mitä parempi suhde työntekijän ja asiakkaan välillä on, mahdollistaa se sitä vaikeampien asioiden käsittelyä ja suhde kestää ja kannattelee työskentelyä. Emotionaalisesti latautuneessa suhteessa asiakkaalle tulee tunne, että työntekijä aidosti välittää. Työntekijästä tulee tärkeä ja merkityksellinen ihminen hänen elämäänsä. Työntekijän välittäminen ilmenee asiakkaalle työntekijän läsnäolosta. Työntekijän eleet, ilmeet, katsekontakti, äänensävy ja tapa jakaa asiakkaan kokemuksia vaikuttavat asiakkaan kokemukseen työntekijän välittämisestä. Olennaista on se, miten sanotaan ja tehdään asioita. Motivoitunut ja innostunut työntekijä motivoi ja innostaa asiakasta. Emotionaalisesti latautuneessa suhteessa työntekijän on tärkeää pysyä ammatillisena ja erottaa oma persoonallisuutensa ammattiroolista. (Särkelä 2001: 38-39.)

Kun hyvä työskentelysuhde on rakentunut ja työntekijä on empaattisesti ymmärtänyt asiakkaan tilannetta, on alettava toimia asioiden eteenpäin viemisessä. Tässä tarvitaan jämäkkyyttä. Työntekijän vaativuus koetaan välittämisenä, jos työskentelysuhde on hyvä. Jämäkkyuden ja vaativuuden taustalla on oltava hyvä asiakassuhde, jotta asiakas kokee sen arvostamisena ja hänen tietoihinsa ja taitoihinsa luottamisena. (Särkelä 2001: 40-41.)

Työntekijän ominaisuudet ovat tärkeässä asemassa. Empatiakykyinen työntekijä pysyy asettumaan asiakkaan asemaan, tarkastelemaan tilannetta hänen näkökulmastaan ja tarjoamaan erilaisia näkökulmia asiaan auttaakseen tätä. Asiakkaan kunnioittaminen ja aitous on myös piirteitä sekä työntekijän selkeys ja konkreettisuus ovat piirteitä, joita hyvä työskentelysuhde vaatii. (Särkelä 2001: 41-42.)

Jari Helmisen (2013) tutkimuksessa nousi vuorovaikutuksellisen yhteistyön merkitys sosiaalialan työssä, joka nähtiin myös sosiaalialan työn perustaksi. Vastavuoroisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen katsottiin edellyttävän niin työntekijältä kuin asiakkaalta muun muassa vastavuoroista kuuntelemista, tahtoa toisten ymmärtämiseen sekä keskinäistä arvostusta ja kunnioitusta. Luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin rakentaminen työntekijän ja asiakkaan välille on tärkeää. (Helminen 2013: 81-82.)

Luottamuksellisen suhteen syntyminen vaatii dialogista vuorovaikutusta. Esimerkiksi kouluympäristössä opettajien tulisi kohdata oppilaita sekä heidän vanhempiaan dialogisesti, jotta luottamussuhde rakentuisi aidosti. Luottamussuhteen rakentuminen vaatii aikaa. Sen rakentuminen vie kauemmin kuin sen menettäminen. Luottamus on oma prosessinsa, joka vaatii useita dialogisia keskusteluja rakentuakseen. Luottamus lisää uskoa ja toiveikkuutta tulevaisuuteen. (Raatikainen 2012: 67-68.)

4.5.4 Dialogisuus sosiaaliohjauksessa

Dialogin tavoitteena on saavuttaa vuorovaikutuksen avulla yhteinen uusi ymmärrys johonkin asiaan jota ei voi yksin saavuttaa (Mönkkönen 2002: 33). Dialogisuudella tarkoitetaan kahden ihmisen välistä tasa-arvoista ja toisen subjektiutta kunnioittavaa vuorovaikutusta. Dialogisessa vuorovaikutuksessa pyritään vastavuoroisuuteen. Tällöin voidaan puhua luottamuksellisen keskinäiseen kunnioitukseen ja avoimuuteen perustuvan luottamussuhteen rakentumisesta. Dialogissa työntekijä ei ota ylempää asemaa, vaan kohtaa asiakkaan tasavertaisena. Dialogisessa keskustelussa asiakkaan ja työn-

tekijän tulisi kunnioittaa toistensa mielipiteitä, elämäntapaa ja määräysvaltaa omaan elämäänsä. (Hämäläinen 1999: liite 1; Mönkkönen – Nurro – Väisänen 1999: 24.)

Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus on vastavuoroinen suhde, jossa molemmat vaikuttavat. Vaikka yleisesti dialogisuus käsitetään yhteisen ymmärryksen saavuttamiseksi, ei tarkoituksena ole saavuttaa liiallista yhteisymmärrystä, joka pois sulkee eroavat mielipiteet. Dialogisuudessa ei ole tarkoituksena täysin sulautua toistensa ymmärrykseen, vaan löytää uusi alue molempien osapuolien välille. Vastakkaiset näkökulmat avaavat uudenlaisia näkökulmia ja ajatuksia, mikä on dialogisen vuorovaikutuksen lähtökohta. (Mönkkönen 2002: 56-60.)

Ammatillisessa vuorovaikutuksessa on tärkeää saavuttaa tasavertainen keskusteluyhteys, eikä niinkään, että hallitsevassa asemassa on asiantuntija- tai asiakasnäkökulman saavuttaminen tai korosteta asiakkaan asemaan asettumista (Mönkkönen 2002: 57). Osallisuutta edistävä vuorovaikutus on dialogista. Aidossa vuorovaikutuksessa on dialogisia elementtejä, kuten vastavuoroisuutta, kuuntelemista ja erimielisyyden sallimista. Dialogisuudessa vuorovaikutuksessa ollaan sekä kuulijan että itsensä kanssa. Se on rohkeaa ja tunteiden kautta käytävää vuorovaikutusta. (Hanhivaara 2006: 36.)

Asiakkaiden osallistuminen asiakkuuteen vaatii dialogisuutta (Muukkonen 2013: 165). Vuorovaikutuksessa dialogisuus on tärkeä käsite. Parhaimmillaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa dialogisuus luo uuden oppimisen, elämönhallinnan lisääntymisen ja subjektiivisuuden vahvistamisen. Dialogisuudessa molemmat osapuolet voivat muuttaa mielipiteitään ja asenteitaan. Työntekijän ja asiakkaan välillä vuorovaikutuksellisessa dialogissa otetaan huomioon molempien vaatimukset ja pyritään molemminpuoliseen ymmärrykseen. Luottamuksellinen suhde luo edellytykset dialogin onnistumiselle, ilman tätä asiakas voi kokea uhkaavana, jos työntekijä esittää erilaisia mielipiteitä ja ajatuksiaan. (Hämäläinen 1999: liite 1, Mönkkönen 2007: 28, 86-89.)

5 Tutkimusasetelma

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tutkimustehtävänä on selvittää OTE-sosiaaliohjaajan asiakkaana olevien nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia osallisuudesta, sitä tukevasta työskentelystä sekä heidän mielipiteitään kehittämiskohteista OTE-sosiaaliohjauksessa.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat:

Miten osallisuus toteutuu OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiensa kokemana?

Miten OTE-sosiaaliohjaajan työskentely tukee asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiensa osallisuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä?

Miten OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevat nuoret ja heidän vanhempansa kehittäisivät OTE-sosiaaliohjausta?

5.2 Laadullinen opinnäytetyö

Opinnäytetyömme on laadullinen. Olemme hakeneet tutkimusluvut opinnäytetyötämme varten Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystieteiden keskuslaitoksen sekä Opetusvirastosta. Olemme keränneet aineiston haastattelemalla OTE-projektiin osallistuneita nuoria ja heidän vanhempiaan. Haastatteluilla keräsimme heidän kokemuksiaan OTE-sosiaaliohjauksesta ja työn kehittämisestä. Aineiston avulla pyrimme ymmärtämään ja kuvaamaan heidän kokemusmaailmaansa.

Laadullinen eli kvalitatiivinen aineisto on tekstimuodossa olevaa aineistoa, jota ei voida muuttaa numeromuotoon. Laadullinen aineisto voi olla kerätty haastattelemalla, jonka jälkeen haastattelut on purettu tekstimuotoon eli litteroitu. (Rantala 2010: 111.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään jotakin toimintaa tai kuvaamaan jotakin tapahtumaan tai ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkittavilla on omakohtaista kokemusta tutkittavasta aiheesta tai he tietävät aiheesta mahdollisimman

paljon. Tämän takia haastateltavien valinta tulee olla harkittu ja tarkoitukseen sopivaa. Haastateltavien valinta tulee avata raportissa, jotta lukija voi muodostaa käsityksen tutkimuksen tieteellisyydestä. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 86.)

Tutkimustehtävän hahmottuminen, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja aineiston analyysi muodostavat laadullisen tutkimuksen prosessin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusasetelmaa on välttämätöntä rajata. (Kiviniemi 2010: 70.) Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien katsotaan soveltuvan kvantitatiivisia menetelmiä paremmin tutkimuksiin, joissa kohteena on käytäntöjen kokemuksellisia ja vuorovaikutteisia erityispiirteitä. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan nostaa esille ammatillisissa käytännöissä tuotettua todellisuutta. (Raunio 2004: 109.)

5.2.1 Haastateltavien valikoituminen

Kohderyhmänä opinnäytetyössämme ovat OTE-projektin sosiaaliohjauksen piirissä olevat nuoret ja heidän vanhempansa. Haastatteluihin osallistuneiden perheiden työskentelyaika OTE-sosiaaliohjaajan kanssa vaihteli, osalla työskentely oli päättynyt ja osalla tämä oli vielä käynnissä. Keskimääräinen työskentelyaika OTE-sosiaaliohjaajan kanssa on noin puoli vuotta, mutta se voi vaihdella kuukaudesta vuoteen (Pursiainen 2014). Haastateltavat valikoituivat OTE-sosiaaliohjaajan avulla, joka kertoi perheille opinnäytetyöstämme. Lähetimme OTE-sosiaaliohjaajan mukana perheille kirjeet (Liite 1), joissa esittelimme opinnäytetyömme aiheen. Kirjeet sisälsivät myös suostumuslomakkeet opinnäytetyömme haastatteluihin osallistumisesta palautuskuorien kera. Pyy-simme suostumuslomakkeet sekä nuorelta että hänen vanhemmaltaan vielä erikseen haastattelutilanteessa (Liite 2). Suostumuslomakkeita saimme takaisin kahdeksalta perheeltä, jonka jälkeen olimme heihin puhelimitse yhteydessä ja sovimme haastatteluaikat.

Haastatteluita tehdessämme keväällä 2014 OTE- sosiaaliohjaajalla oli ollut asiakkaana noin 20 nuorta ja heidän vanhempansa (Pursiainen 2014). Näistä haastattelimme kahdeksaa perhettä, yhteensä 16 ihmistä. Jokaisesta perheestä haastatteluun osallistui OTE-sosiaaliohjauksessa mukana ollut nuori ja hänen äitinsä. Haastatteluihin osallistuneista nuorista tyttöjä oli viisi ja poikia kolme. Yhtään isää ei osallistunut haastatteluihin. Haastatteluihin osallistuneet nuoret olivat iältään 14 - 17-vuotiaita ollessaan mukana OTE-projektissa. Haastatteluihin osallistuneissa perheissä oli laaja otanta erilaisia asiakasprosesseja ja työskentelyn tavoitteet vaihtelivat perhekohtaisesti. Osalla per-

heistä työskentely OTE-sosiaaliohjaajan kanssa oli kestänyt vain muutaman kuukauden ja osalla työskentely oli kestänyt jo pidempään. Haastatteluihin osallistuneista perheistä osalla työskentely oli vielä käynnissä ja osalla työskentelyn päättymisestä oli jo jonkin aikaa.

Haastattelut toteutettiin huhti-toukokuussa 2014. Siihen mennessä OTE-sosiaaliohjaajia oli työskennellyt säännöllisesti vain yksi, joten kaikilla perheillä oli kokemusta samasta sosiaaliohjaajasta. Haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti kasvotusten haastateltavien valitsemassa paikassa, joko heidän kotonaan, Sosiaali- ja terveysviraston tiloissa tai ulkona. Osan haastatteluista teimme puhelinhaastatteluilla pitkän välimatkan tai aikataulujen yhteensovittamisen vuoksi.

Saturaatiossa eli kylläntymisessä aineisto alkaa toistaa itseään eikä tiedonantajilta saada enää tutkimusongelmaan nähden uutta tietoa. Myös yleistyksiä voidaan tehdä, kun aineisto alkaa toistaa itseään. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 87-88.) Saturaatio toteutui aineistossamme osittain. Erityisesti tutkimuskysymyksissä: Miten osallisuus toteutuu OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiansa kokemanä? ja Miten OTE-sosiaaliohjaajan työskentely tukee asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiansa osallisuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä? aineisto alkoi toistaa itseään emmekä kokeneet, että olisimme saaneet lisähaastatteluilla enää tulosten kannalta oleellista uutta tietoa.

5.2.2 Teemahaastattelu

Valitsimme tiedonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi tai puolistandardoiduksi haastatteluksi, joka on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Haastattelun runko rakennetaan tutkimuskysymysten pohjalta tietyistä teemoista. Näistä teemoista käydään haastateltavan kanssa keskustelua, eikä tarkasti muotoiltuja kysymyksiä tehdä. Teemahaastattelu koostuu tietyistä teema-alueista, jotka ovat teemojen alakäsitteitä tai -luokkia. Ne ovat tukisanoista muodostettuja luetteloita, joiden kautta avoimet haastattelukysymykset muotoillaan. Teema-alueet ovat siis muistilista läpikäytävistä teemoista haastattelijalle. Teemahaastattelulle on ominaista, että haastattelijalla ja haastateltavalla on ennestään teoretietoa, tutkimustietoa tai kokemusta haastattelun aihepiiristä. Tarpeeksi väljät teemat tukevat haastateltavan omien näkemysten, kokemusten ja ajatusten esittämistä

aiheesta, joita haastattelija ei välttämättä ole ottanut puheeksi. (Hirsjärvi – Hurme 2000: 47-48, 66-67.)

Haastattelussa haastattelija voi oikaista väärinkäsityksiä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastatteluiden avulla pyritään saamaan aiheesta mahdollisimman paljon tietoa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 73.) Asetimme opinnäytetyöllemme tutkimuskysymykset ja perehdyimme asiaan liittyvään teoriaan. Tämän jälkeen teimme teema-haastattelurungon (Liite 4), jonka jaoimme kolmeen eri osaan tutkimuskysymysten mukaisesti. Etukäteen valitun teeman alle teimme tarkentavia kysymyksiä, jos pelkkä teema ei olisi tuottanut tarpeeksi keskustelua.

Teemahaastattelussa tarkoitus on löytää vastauksia tutkimustehtävään ja valitut teemat perustuvat jo aiemmin tiedettyyn asiaan ilmiöistä (Tuomi - Sarajärvi 2009: 75). Pidimme teemahaastattelua hyvänä aineistonkeruumenetelmänä, koska se on joustava. Kysymyksiä voidaan kysyä uudelleen tai muotoilla kysymyksiä ymmärrettävämpään muotoon. Teemahaastatteluiden lisäksi haastattelimme OTE-sosiaaliohjaajaa perehtyäksemme hänen työhönsä ja saadaksemme tarvittavia taustatietoja työhömme.

Lapsia ja nuoria koskevassa tutkimuksessa erilaisten tutkimusmenetelmien käyttäminen tuo joustavuutta ja luotettavuutta tutkimukseen (Pyyry 2012: 51). Teemahaastattelun lisäksi pyysimme haastatteluihin osallistuneita nuoria pitämään päiväkirjaa sosiaaliohjaajan tapaamisista. Annoimme haastateltaville haastatteluteemojen mukaiset päiväkirjat (Liite 5) täytettäväksi ja ohjeistimme päiväkirjojen pitämisen suullisesti haastattelujen yhteydessä.

Tutkimusmenetelmänä päiväkirja on eräänlainen kyselylomake. Se voi olla strukturoitu tai strukturoimaton. Strukturoimattoman aineiston analysoiminen on vaativaa, koska se jättää tutkijalle vapauden tulkintaan. Tutkittavia voi pyytää pitämään päiväkirjaa siitä kenen kanssa he ovat tavanneet ja minkälaisia tapaamiset ovat olleet sisällöllisesti. Päiväkirjaa suunnitellessa tutkimusmenetelmäksi tulee olla huolellinen. Päiväkirjan täyttäjien tulee olla tietoisia siitä mitä, miksi ja milloin heidän on tehtävä. Päiväkirjojen aineistolla haetaan vastauksia tutkimustehtävään. Tutkijan on huomioitava luottamuksellisuus, anonyymius, palaute ja tutkimusluvut. (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2000: 202-206.)

Oletuksenamme oli, että saisimme päiväkirjoista lisätietoa haastatteluiden lisäksi, koska haastattelutilanteet voivat olla etenkin nuorille uusia ja vaikeitakin tilanteita. Päiväkirjat eivät kuitenkaan tuottaneet tutkimuksemme kannalta lisäarvoa, koska päiväkirjoihin vastanneet nuoret kirjoittivat teemoista vain yhdellä tai kahdella sanalla. Emme myöskään saaneet kaikilta nuorilta kerättyä päiväkirjoja. Nuorten haastattelut olivat onnistuneita ja nuoret kertoivat avoimesti kokemuksistaan ja teemahaastattelut olivat näkemuksemme mukaan yksinään myös nuorten kohdalla onnistunut tutkimusmetodi riittävän aineiston keruuseen.

5.3 Sisällönanalyysi

Toteuttaessamme aineiston keruun puolistrukturoidulla teemahaastattelulla, valitsimme analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi sopii käytettäväksi erityisesti strukturoimattoman aineiston analyysiin. Sisällönanalyysi on tutkimusaineiston analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää monella eri tavalla. Sisällönanalyysissä tutkittavaa ilmiötä järjestellään, kuvaillaan ja luokitellaan analysoitavampaan muotoon. Tavoitteena on löytää aineistosta isompia ydinluokkia ja kokonaisuuksia, joihin pienemmät alaluokat lukeutuvat. Tavoitteena on löytää tutkittavia ilmiöitä kuvaavia kategorioita. Tutkittavaa aineistoa voidaan lähestyä joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, tai aikaisempaan tietoon perustuvan luokittelurungon pohjalta eli deduktiivisesti. Induktiivisessä sisällön analyysissä aineistoa pelkistetään, ryhmitellään ja käsitteellistetään. (Kyngäs – Vanhanen 1999: 3-5; Metsämuuronen 2000: 57.)

Valitsimme aineiston analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, koska sisällönanalyysi tarkastelee kommunikaatiota todellisuuden kuvaajana, kun taas esimerkiksi diskurssi-analyysi todellisuuden rakentajana. Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia OTE-sosiaaliohjaajan merkitystä nuorille sekä heidän vanhemmilleen, eikä analysoida sitä, miten näitä merkityksiä luodaan, kuten diskurssi-analyysissä tehdään. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan aineistosta tiivistetty kuvaus yleisessä muodossa. Analysoinnin avulla aineistosta on tarkoitus saada selkeä ja sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysissä aineistoa eritellään, etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistetään. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 47, 103-108.)

Aineiston analysoinnissa käytimme teoriaohjavaa sisällönanalyysia. Siinä analysointi ei suoraan perustu tiettyyn teoriaan, mutta sisältää kuitenkin kytkentöjä siihen. Aikaisempi

tieto ohjaa ja auttaa analysoinnin tekemisessä, mutta analyysiyksiköt valitaan aineistosta. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 96-97.)

Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa ja teemahaastattelurunkoa tehdessä keräsimme tietoa ja ymmärrystä aiheesta teoreettisen tarkastelun avulla. Teoreettinen ymmärrys syventyi ja laajentui opinnäytetyöprosessin aikana. Aineiston analysointi tapahtui ensisijaisesti aineistolähtöisesti kategorioita muodostaen. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto selkeäksi johtopäätösten tekoa varten (Tuomi – Sarajärvi 2009: 103). Ensimmäiseksi litteroimme sanatarkasti haastattelut nauhalta kirjalliseen muotoon. Analysointivaiheen alussa pelkistimme opinnäytetyömme kannalta epäolennaisen aineiston pois. Kategorioimme aineiston ala-, ylä- ja yhdistävään luokkaan, jota ennen pelkistimme alkuperäiset ilmaukset pelkistettyyn muotoon (Liite 6). Teoreettiset käsitteet ja yläluokat toimme valmiina teoriasta. Analysointivaiheen jälkeen kirjoitimme opinnäytetyömme tulokset ja johtopäätökset sekä pohdimme työn eettisyyttä, luotettavuutta ja merkitystä.

6 Osallisuuden kokemus ja työn kehittämiskohteet

6.1 Osallisuuden toteutuminen työskentelyssä nuorten ja heidän äitiensä kokemana

Haastatteluihin osallistuneet nuoret käsittivät osallisuuden tarkoittavan sitä, että on osana jotakin, saa vaikuttaa asioihin ja on mukana jossakin. Osallisuus koettiin myös osallistumisena koulunkäyntiin sekä osallistumista ja kuulumista johonkin. Suurin osa haastatteluihin osallistuneista nuorista koki, että osallisuus toteutui OTE-sosiaaliohjaajan kanssa tehtävässä työssä. Tämä näkyi siten, että he saivat vaikuttaa tapaamisten sisältöön, ajankohtaan ja tapaamispaikkaan. Heille tuli tunne, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa ja tapaamiset ovat vapaaehtoisia.

”On saanu valita, että missä nähdään ja monelta ja niinku nimenomaan on saanu valita sellasen paikan, joka sun mielestä tuntuu hyvältä ja kivalta paikalta, ja jossa viihdyn.”

”Joo. Se niinku kyselee multa, et miten mä haluisin asiat ja kyselee, että ehkä mun ehdoilla mennään, et miten mä haluan jonkun jutun tehdä.”

Kaksi nuorta kahdeksasta koki, että eivät saaneet vaikuttaa siihen, missä he tapaavat OTE-sosiaaliohjaajaa ja mitä tapaamisilla tehdään. Heidän mielestään osallisuus ei toteutunut työskentelyprosessin suunnittelussa, mutta eivät halunneet avata mielipiteitään sen tarkemmin. OTE-sosiaaliohjaajan työn kiireen tuntu nostettiin useassa haastattelussa osallisuutta estäväksi tekijäksi.

”Onhan se välillä sitten ollu taas kiire, mutta sitten ollaan juteltu vähän enemmän asiaa, mutta sitten kun on enemmän aikaa, niin pystyy jutella vähä muustakin.”

Yhteistyö OTE-sosiaaliohjaajan kanssa koettiin sujuvana. Yksi nuorista nosti esille, että yhteistyöhön vaikuttaa paljon myös se, millä mielellä itse on. Nuoret kertoivat, että OTE-sosiaaliohjaaja kysyi heidän mielipiteitään ja antoi vaihtoehtoja ja näin nuoret kokivat, että saivat olla mukana päätöksenteossa.

Haastatteluihin osallistuneet äidit kokivat osallisuuden siten, että yksilölliset tarpeet ja perheen sen hetkinen tilanne huomioidaan. Osallisuus koettiin myös tunteena siitä, että on tasavertainen, on tullut kuulluksi ja on otettu mukaan päätöksentekoon, mielipiteitä on kunnioitettu ja huolet on otettu todesta. Osallisuutta kuvattiin myös mukana olemiseksi ja osallisuudeksi johonkin. Yksi äideistä nosti esille, että liika osallistaminenkaan ei ole hyvä, sillä työntekijän vetovastuu prosessissa luo turvallisuuden tunnetta. Osallisuutta kuvailtiin eri tavoin ja kaikilla oli oma kokemuksensa sen toteutumisesta. Kaikki haastatteluihin osallistuneet äidit kokivat, että osallisuus toteutui työskentelyprosessin aikana.

”Että se sosiaaliohjaaja on se joka tuntee tän prosessin ja vie sen läpi, että semmone liika osallistaminenkin on huono juttu.”

Kaikki äidit korostivat kuulluksi tulemisen merkitystä. Äidit kokivat, että he pystyivät vaikuttamaan perhettä koskeviin asioihin ja äidit kokivat olevansa tasavertaisessa asemassa työntekijän kanssa. Tätä kokemusta tuki se, että asioita ei saneltu ulkoapäin eikä ollut ylikävelty olo.

”Tulee ihan aidosti kuultua ja niin että eikä vaan kuultua, vaan että on tasavertanen siinä tilanteessa.”

”Et sua kuunnellaan, eikä vaan kuunnella vaan otetaan myös mukaan siihen.”

”Osallisuus mun mielestä on sitä, et pääsee mukaan vaikuttamaan ja se että kohdellaan niinkun tasavertasesti tai miten mä sen nyt sanoisin. Et ei tuu sitä tunnetta, että minä kaikkietävä työntekijä ja epäonnistunut äiti, jos nyt liiottelee.”

Haastatteluissa nousi vahvasti esille se, että äideillä oli mahdollisuus vaikuttaa tapaamisten sisältöön, ajankohtaan ja tapaamispaikkaan. Myös tiedonkulku koettiin avoimena. Äideillä oli tunne, että sosiaaliohjaaja kunnioitti heidän mielipiteitään lasten tapaamisiin liittyen, rikkomatta kuitenkaan luottamusta nuorta kohtaan.

Äidit kokivat, että työskentely eteni vanhempien ehdoilla ja halutessa koko perhe sai olla mukana työskentelyssä. Työskentelyprosessissa osallisuus toteutui äitien mielestä

siten, että heille annettiin vaihtoehtoja ja kannustettiin mukana olemisessa. OTE-sosiaaliohjaaja sai luotua tunteen siitä, että perhe on aidosti mukana prosessissa ja heidän mielipiteitään kuullaan. Äidit kuitenkin nostivat esille, että osallisuuden kokemus oli heistä itsestään ja omasta aktiivisuudestaan kiinni.

Haastatteluissa ilmeni, että monet äidit kokivat OTE-sosiaaliohjauksen olevan enemmän nuorta varten. Heidän mukaansa nuori oli enemmän osallinen prosessissa kuin vanhempi itse. Tämä näkyi äitien mukaan siten, että OTE-sosiaaliohjaaja tapasi enemmän nuorta kuin vanhempaa. Tämä koettiin hyvänä asiana. Suurimmalla osalla äideistä oli tunne, että he saivat riittävästi tukea OTE-sosiaaliohjaukselta ja tapaamisia oli tarpeeksi.

Osa äideistä koki, että osallisuuden kokemusta rajoitti se, että OTE-sosiaaliohjaaja työskenteli lastensuojelun alaisuudessa. Joillekin lastensuojelu käsitteenä luo pelkoa ja rajoituksia tasavertaisuuden kokemukselle. Lastensuojelutoimisto koettiin leimaavana, jonka takia olisi parempi tavata OTE-sosiaaliohjaajaa muualla.

”Se vois olla ehkä sellanen, että niitä tapaamisia vois olla muuallakin, et mä luulen, et jos nuori tai perhe menee lastensuojelun sosiaalivirastoon tapaamaan, niin silloin se paikka itessään on aika ahdistava ja sit semmonen niin ku, et apua, toivottavasti kukaan ei nyt nää, et mä meen tänne. Et semmonen, että hattu ja aurinkolasit päässä. Et se vois olla rennompaa, et näihtäis jossain vaikka kahvilassa tai puistossa. Et se osaltaan rikkois sitä asetelmaa tai tekis siitä tasavertasempaa.”

Yhteiskunnan asettamat paineet nostettiin myös esille. Nuoren oppivelvollisuus ja yhteiskunnan luoma paine lapsen koulunkäynnistä koettiin raskaana äidin näkökulmasta. Äiti joutuu kantamaan huolta lapsen ja perheen hyvinvoinnin lisäksi siitä, miltä perheen tilanne näyttää ulospäin.

6.2 OTE-sosiaaliohjaajan työotteen merkitys osallisuuden vahvistamisessa

Nuorten haastatteluissa OTE-sosiaaliohjaajan osallisuutta tukeviksi työnmenetelmiksi esille nousi etenkin dialogisuus, yksilöllisyys ja toiminnalliset menetelmät. Dialogisuus koettiin olevan sosiaaliohjaajan tärkein työmenetelmä. Nuoret kertoivat keskusteluiden aiheina pääsääntöisesti olleen koulunkäynti, vapaa-aika ja nuoren itse esille nostamat

asiat. Onnistuneen dialogin rakentumisen edellytyksenä on luottamussuhteen rakentuminen, johon vaikutti nuorten mielestä erityisesti työntekijän persoonallisuus ja hänen työskentelytapansa. Lähes kaikki nuoret kokivat, että sosiaaliohjaaja oli ihmisenä sellainen, josta he tykkäsivät.

”Et sosiaaliohjaajan kanssa pysty tekemään sellasia yhteenvetokeskusteluja aika usein, et missä mennään ja mitä kuuluu ja mitä on seuraavaks luvassa. Et sit me välillä erottiin aika paljo aiheesta, et puhuttiin sosiaaliohjaajan kanssa musiikista aika paljo aina välillä.”

Yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen koettiin erittäin merkittäväksi osallisuutta tukevaksi tekijäksi. OTE-sosiaaliohjaajan työssä koettiin tärkeäksi se, että jokaisen nuoren yksilölliset tarpeet otetaan huomioon työskentelyssä ja että tapaamisten määrä ja sisältö oli räätälöity jokaisen nuoren tarpeita vastaaviksi. Tapaamisten ajankohdat olivat joustavasti sovittavissa ja osa nuorista kertoi, että OTE-sosiaaliohjaajaa oli helppo lähestyä silloin, kun oli tarve puhua asioista perheen ulkopuoliselle aikuiselle. Nuoret kokivat hyvänä, ettei tapaamisten sisältöä suunniteltu etukäteen ja niissä voitiin keskustella nuoren esille nostamista asioista. Eräs nuori koki, ettei hänellä ollut tarvetta sosiaaliohjaukselle ja hän koki tämän velvollisuutena, jotta sai olla mukana OTE-opetuksessa.

Nuoret pitivät toiminnallisista työmenetelmistä, joita olivat muun muassa kävely- ja pyöräilyretket, kahvilassa käynnit ja yleisesti tapaamiset muualla kuin kotona tai Sosiaali- ja terveystieteiden tai Opetusviraston tiloissa. Nuoret kokivat hyvänä sen, että sosiaaliohjaaja tapasi heitä vapaa-ajalla ja tutustumiseen oli riittävästi aikaa. Rauhallinen tutustumisvaihe edisti nuorten mielestä luottamussuhteen syntymistä. Tutustumisen jälkeen sosiaaliohjaaja osasi tunnistaa nuoren ongelmat paremmin ja tukea sitä kautta koulunkäyntiä.

Nuoret kokivat sosiaaliohjaajan kanssa työskentelyn vaikuttaneen heidän elämäänsä siten, että se on edistänyt heidän koulunkäyntiään. Sosiaaliohjaajan työskentelyn merkitys nähtiin myös tärkeänä koulun ulkopuolella, koska monien nuorten kohdalla tuen tarve ei rajoittunut vain oppimiseen liittyviin asioihin.

”En ois todennäköisesti päässy yläasteelta läpi ilman OTE-projektia”

”Mä luulen et siinä sitä ku se alko, ni alko menemään paremmaks asiat.”

OTE-sosiaalihjaaja oli myös tukena nuoren verkostojen kanssa tehtävässä työssä. Nuoret kokivat OTE-sosiaalihjaajan osana heidän verkostoaan. Osallisuutta tukeviksi yhteisöiksi mainittiin perhe, koulu, kaverit, harrastukset ja sukulaiset. Nuoret kokivat tarvitsevansa tukea yläasteen aikana koulunkäyntiin ja sosiaalisiin suhteisiin, joista erityisesti kaveri- ja seurustelusuhteiden muodostamiseen. Näihin asioihin he kokivat saaneensa tukea erityisesti äidiltä, OTE-projektin opettajalta ja sosiaalihjaajalta, seurustelusuhteista, sukulaisilta ja viranomaisilta. Nuoret nostivat esille myös harrastuksien merkityksen elämässään. Harrastuksista yleisimmäksi nousi musiikin kuuntelu ja nuoret kertoivat musiikin kuuntelemisen auttavan heitä vaikeissa tilanteissa.

Äidit toivat esille haastatteluissaan, että OTE-sosiaalihjaajan työskentelyllä voitiin tukea osallisuutta. Tätä edesauttoi etenkin työntekijän ja asiakkaan välinen dialogisuus, yksilölliset työmenetelmät, apu kriisitilanteissa sekä konkreettinen apu. Aito vuorovaikutus ja dialogisuus nostettiin merkittäviksi asioiksi työskentelyssä. Äidit kokivat vuorovaikutuksen olleen avointa ja rehellistä. Sosiaalihjaaja sai luotua hyvän keskusteluyhteyden niin äitien kuin nuorten kanssa. Äitien mielestä keskustelu ja kuunteleminen olivat tärkeimpiä työmenetelmiä. Työskentelyn onnistuminen ja luottamuksen rakentuminen koettiin olevan paljon sosiaalihjaajan persoonallisuudesta ja työotteesta kiinni. Persoonallisuudesta ja työotteesta mainittiin empaattisuus, hyvät vuorovaikutustaidot, esimerkillisyys, hyväntuulisuus, aikaansaavaisuus, joustavuus, avoimuus ja kunnioittava työote. Sosiaalihjaajan koettiin olevan aidosti kiinnostunut, kuunteleva ja helposti lähestyttävä. Luottamussuhteen rakentumista edisti myös työntekijöiden pysyvyys, rehellisyys, luottamuksellisuus, aito halu vaikuttaa ja viedä asioita eteenpäin.

”Mä sanon että tota, musta tuntuu että mä olen ollu niinku tasavertainen tai tullut kuulluksi. Että mun mielipiteitä on kunnioitettu ja tota huolet on otettu todesta, mikä mulle on se kaikista tärkein juttu, et niit ei oo vähätelty.”

Yksilölliset työmenetelmät koettiin tärkeiksi. Yksilöllisyys ilmeni siten, että työskentely jousti tilanteiden mukaan. Sosiaalihjaajan koettiin tunnistavan perheen ongelmat ja näkevän perheen tilanteet kokonaisuudessaan. Äitien kokemusten mukaan sosiaalihjaaja ei käyttänyt samaa kaavaa kaikkiin nuoriin ja asiakasprosessit koettiin yksilölliseksi. Äidit kertoivat, että sosiaalihjaaja oli hyvin tavoitettavissa ja läsnä. Koettiin, että

sosiaaliohjaajalle voi soittaa tarvittaessa ja tapaamisia oli riittävästi, joustavasti ja tarvittaessa. Useat äidit kertoivat sosiaaliohjaajan olleen tapaamisten lisäksi yhteydessä puhelimitse, joka edesauttoi tiivistä työskentelysuhdetta.

”Et tulee se tunne et se on niinku meille räätälöity.”

Merkittäväksi asiaksi OTE-sosiaaliohjaajan työssä nousi apu kriisitilanteissa. Äidit kertoivat saaneensa apua nopeasti ja tarvittaessa. Äitien mielestä sosiaaliohjaajan rooli on ennaltaehkäistä isojen kriisien syntymistä ja olla apuna kriisitilanteiden sattuessa. Suurin osa äideistä koki kotiin tuotavan tuen erittäin hyvänä ja toimivana. Äideillä oli tunne, että he saivat tarvitsemansa avun nopeasti ja joustavasti. Jotkut äidit kokivat kuitenkin, että olisivat tarvinneet vielä enemmän apua kriisitilanteisiin, jolloin heillä oli erityinen tarve keskustella tilanteesta perheen ulkopuolisen aikuisen kanssa.

Äidit kokivat hyvänä, että sosiaaliohjaaja tuli tapaamaan lasta kotiin, sillä tähän ei esimerkiksi koulukuraattorilla ole mahdollisuutta. Äidit korostivat OTE-sosiaaliohjauksessa olevan erityisen hyvää se, että sosiaaliohjaajalta saa konkreettista apua. Esimerkkeinä konkreettisesta avusta todettiin tuki jatko-opintoihin pääsemisessä, tarvittavien hakemusten täyttäminen yhdessä nuoren kanssa sekä harrastusten etsiminen. Osa äideistä kertoi sosiaaliohjaajan olevan tiedon välittäjänä perheen, lastensuojelun ja muiden eri yhteistyökumppaneiden välillä.

”Nuori tarvitsee konkreettista apua kouluun menemisessä ja koulun käyntiin. Ei riitä, että sanotaan: Mene kouluun.”

”Itellä on välillä sellanen kädetön olo, et ei oikein tiedä et teetkö sä oikein vai väärin vai mitä, niin sellaseen on saanu sitä tukea.”

”Ehkä se, että teenkö vanhempana oikein, et ehkä se on mulla se konkreettinen.”

Sosiaaliohjaajan työskentelyllä koettiin olevan vaikutusta perheen tilanteeseen. Sosiaaliohjaaja koettiin hyödyllisenä ja hän oli vanhemman henkisenä tukena vaikeina aikoina. Yksinhuoltajaäidit kokivat sosiaaliohjaajan olevan tuki ja turva sekä toinen aikuisen rooli nuorelle. Yksi äideistä vertasi OTE-sosiaaliohjaajaa lastensuojelun perhetyön sosiaaliohjaajaan, joka oli lastensuojelun ja opetuksen lisänä. Äidit korostivat OTE-

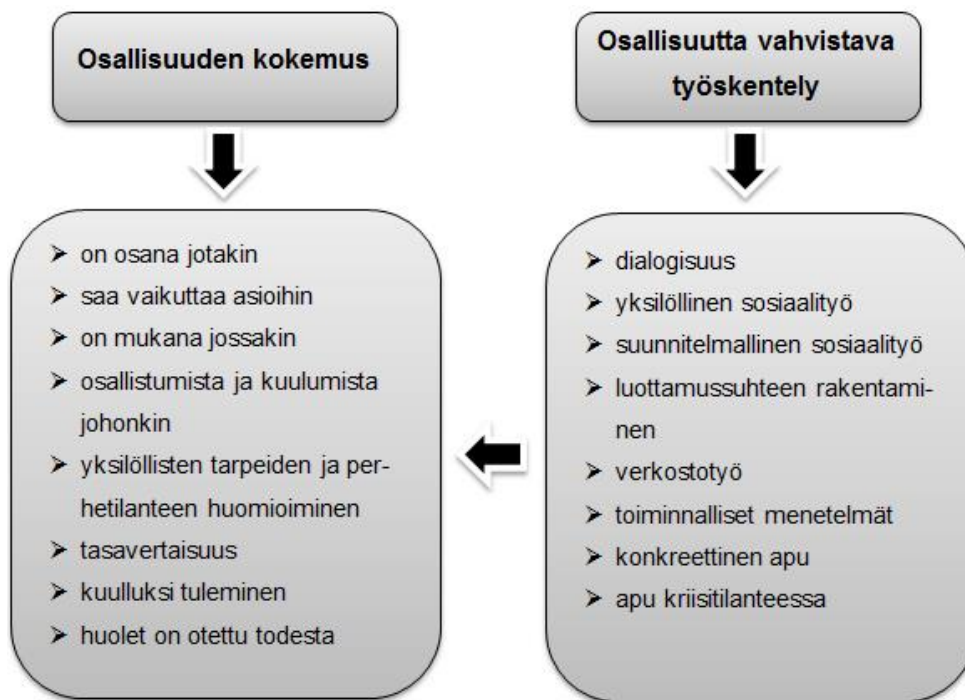
sosiaaliohjaajan merkitystä koulunkäynnin tukemisessa. Sosiaaliohjauksen koettiin olevan merkittävää, vaikka vaikutukset eivät olleet konkreettisesti heti nähtävissä. Konkreettisen vaikutuksen esimerkkinä käytettiin nuoren päättötodistuksen saamista.

Sosiaaliohjaajan koettiin olevan perheen tunnelman aistija ja osa äideistä koki, että lapsen on helpompi puhua sosiaaliohjaajalle kuin äidille. Äidit pitivät tärkeänä sitä, että sosiaaliohjaajalla on taito kohdata nuoret ja puhua samaa kieltä heidän kanssaan. Äidit kertoivat, että sosiaaliohjaaja rohkaisee nuorta mielipiteen ilmaisussa. Koettiin hyvänä, että sosiaaliohjaajalla on laaja-alainen kokemus ja tietämys asioista. Sosiaaliohjaaja osasi ohjata vanhempaa tarvittavien muiden palveluiden piiriin ja tunsu hyvin palveluverkoston.

Osa äideistä koki verkostopalaverit hyödyllisinä, koska kaikki osapuolet kuulivat asiat samalla kertaa ja samalla tavalla. He kokivat, että ammatillinen verkosto toimi hyvin yhteen ja verkostopalaverit selkeyttivät tilannetta. Joidenkin mielestä verkostopalavereissa oli liikaa viranomaisia paikalla ja kokouksissa oli selkeä vastakkainasettelu asiakkaan ja työntekijöiden välillä. Äidit, joiden kohdalla oli työskentelyssä mukana myös muuta viranomaisverkostoa, kokivat sosiaaliohjaajan olevan hyvänä tukena verkostopalavereissa ja niiden läpikäymisessä. Sosiaaliohjaajan kuvattiin olevan perheen asioissa asianajaja, joka esimerkiksi valmisteli nuorta palaveriin ja otti niissä esille perheen toivomia asioita.

”Minusta ne isot kokoukset oli kyllä aina semmoset, niissä selkiyty se tilanne. Et sitte tiesi missä mennään ja mitä tehään seuraavaks.”

Alla olevalla kuviolla haluamme havainnollistaa edellä kerrottuja opinnäytetyömme tuloksia liittyen osallisuuden kokemukseen ja sitä tukevaan työskentelyyn. Kuviossa olemme yhdistäneet nuorten ja äitien vastaukset ja näin tuoneet kokonaiskuvan näistä tuloksista esille.

Kuvio 3. Osallisuuden kokemus ja osallisuutta vahvistava työskentely

6.3 OTE-sosiaaliohjauksen kehittäminen

Melkein kaikki nuoret kertoivat, että heidän osallistumisensa OTE-projektiin alkoi liian myöhään. Työskentely käynnistyi vasta, kun ongelmat olivat jo kriisiytyneet ja koettiin, että OTE-opetukselle ja -sosiaaliohjaukselle olisi ollut tarve jo aiemmin. Nuorille oli haastavaa kuvata tarkasti aloitusvaiheen tapahtumia ja kuvauksissa oli paljon eroavaisuuksia. Osa nuorista tunsu sosiaaliohjaajan jo lastensuojelusta ja osalle työskentely alkoi koulun toimesta. Nuoret kertoivat, ettei työskentelyn alussa tehty tarkkaa suunnitelmaa työskentelyprosessista, mutta nuorille oli kuitenkin selkeää, mikä työskentelyssä oli heidän kohdallaan tavoitteena. Tavoitteena nuorilla oli päästä seuraavalle luokkasteelle, päästä takaisin yleisopetukseen tai saada peruskoulun päättötodistus ja saada sitä kautta jatko-opiskelupaikka. Vaikka nuoret toivatkin esille, ettei aloitusvaiheen epämääräisyys ja tarkan suunnitelman puuttuminen haitanneet heitä, silti tähän vaiheeseen kaivattiin selkeyttä, esimerkiksi sosiaaliohjaajan roolista.

Sosiaaliohjaajan tapaamisiin toivottiin vielä lisää toiminnallisuutta ja käyntejä esimerkiksi Seurasaaressa tai Korkeasaareen. Osa nuorista olisi halunnut konkreettista apua harrastusten löytämiseen, esimerkiksi erilaisia harrastuskokeiluja. Osa nuorista toivoi enemmän yhteistapaamisia, joissa olisi mukana sekä OTE-sosiaaliohjaaja että OTE-opettaja.

Tapaamisten riittävydessä oli yksilöllisiä eroavaisuuksia. Osa nuorista koki, että tapaamisia oli riittävästi ja osa olisi toivonut, että niitä olisi ollut enemmän. Joidenkin nuorten mielestä tapaamisia ja puheluita oli liian usein. Eräs nuori nosti esille, että olisi toivonut tapaamisia olevan vain silloin, kun hänellä oli näihin tarve eikä ollenkaan säännöllisiä tapaamisia. Osa nuorista koki, että tapaamiset olivat liian pitkiä. Yksi nuorista koki, että tapaamisten sisällöt olivat liian henkilökohtaisia ja hän olisi toivonut, että keskustelut olisivat liittyneet ainoastaan koulunkäyntiin eikä vapaa-aikaan tai perhesuhteisiin. Kehittämiskohteena mainittiin myös se, että työntekijän kiire tuntui tapaamisissa. Osa nuorista toivoi, että sosiaaliohjaaja olisi voinut tavata enemmän iltaisin ja osa toivoi tapaamisia myös viikonloppuisin. Toiveena esitettiin myös, että OTE-sosiaaliohjaajan tapaamiset olisivat OTE-opetuksen hyppytunneilla.

Joillekin nuorille sosiaaliohjaajan työnkuva jäi epäselväksi ja he kokivat, että sosiaaliohjaajan työ ei antanut heille uusia asioita. Nuorten oli vaikea sanoittaa työskentelyn vaikuttavuutta, koska heille oli haastavaa kuvitella tilannetta ilman työskentelyä. Suurin osa arveli vaikutuksen olleen positiivinen.

”En mä tiää, koska se tai on vaikeeta sanoo miten se on muuttanu koska ku mä tapasin sen, jos mä en ois tavannu sit niin et sä voi tietää et minkälainen se olis sillon.”

Työskentelyn lopetusvaiheen kehittäminen nousi yhdeksi tärkeimmäksi kehittämiskohdeksi. Suurimmalle osalle nuorista jäi epäselväksi oliko työskentely päätynyt vai ei. Monet nuoret kertoivat, että olisivat halunneet vielä jatkaa OTE-sosiaaliohjaajan tapaamisia, vaikka olivat siirtyneet jo toisten palveluiden piiriin ja päättäneet peruskoulun.

”Kyl sosiaaliohjaaja kysy, et haluunko mä vielä tavata ja mä sanoin, että joo, mutta ei siitä oo sit enää kuulunu nyt vähään aikaan.”

Nuoret kokivat, että työskentely on hyvä päättää silloin, kun jatkosuunnitelmat ja -kontaktit ovat selvät ja toimivat tai kun koulunkäynti sujuu normaalisti. Osa nuorista toivoi, että työskentelyn päättymisvaiheessa huomioitaisiin yksilölliset tarpeet eikä siihen vaikuttaisi OTE-opetuksen päätyminen. Osa nuorista toivoi, että sosiaaliohjaajan työskentely voisi jatkua myös toisen asteen opinnoissa. Yksi nuorista yhdisti lopetuksen siihen, kun lastensuojelulle ei ollut enää tarvetta. Osa nuorista oli sitä mieltä, että OTE-opetus tunnit olisivat riittäneet, eikä sosiaaliohjaajan työpanosta olisi tarvinnut.

Äidit kuvasivat työskentelyn aloitusvaihetta eri tavoin. Työskentelyn kerrottiin alkaneen joko koulun, lastensuojelun tai suoraan OTE-sosiaaliohjaajan toimesta. Osa äideistä kuvasi aloitusvaihetta epäselväksi, mutta yhteisenä tekijänä aloitusvaiheesta mainittiin yhteispalaveri, johon osallistui OTE-opettaja, OTE-sosiaaliohjaaja, nuori ja äiti. Joidenkin äitien mielestä sosiaaliohjaaja oli hyvin tarkasti ja selkeästi kertonut työnkuvastaan ja mikä hänen tehtävänsä työskentelyssä on. Jotkut kokivat, että sosiaaliohjaajan työnkuvaa olisi pitänyt vielä selkiyttää ja sosiaaliohjaajan roolia ei varsinaisesti määriteltä työskentelyn alkuvaiheessa.

”Ehkä tuoda enemmän esille sen OTE-sosiaaliohjaajan tehtävä tässä OTE-opetuksessa. Et tavallaan, että mitä varten hän on heti siinä alussa.”

Yleistavoitteet työskentelylle koettiin hyvinä ja selkeinä, mutta koettiin, että suunnitelmaa tavoitteiden saavuttamiseksi ei tehty. Osa äideistä oli sitä mieltä, että olisi halunnut päästä suunnitteluprosessiin ja sen arviointiin mukaan. Kehittämiskohteeksi nostettiin suunnitelmallisuuden ja arvioinnin puuttuminen työskentelystä.

Ennaltaehkäisevän työn merkitystä korostettiin. Kaikki äidit kokivat, että avun saaminen tuli liian myöhään. Koulupoissaolot koettiin huonona indikaattorina siihen, mikä on oikea avun tarve nuorelle ja vanhemmille. Toivottiin, että vanhemman huoli otettaisiin todesta ja apua saisi jo ensimmäisten merkkien jälkeen. Sekä keskusteluapua että konkreettista apua toivottiin jo heti koulupoissaolojen alkaessa eikä vasta siinä vaiheessa, kun tilanne on jo kriisiytynyt. Siirtyminen ala-asteelta yläasteelle sekä murrosiän tuomat haasteet koettiin aikoina, jolloin vanhemmalla on erityinen tuen tarve nuoren kasvatuksessa.

”Ehkä siinä vaiheessa ku tulee se siirtyminen ala-asteelta yläasteelle, ni siinä. Mä luulen ois ollu hyvä, et meil ois ollu siin vaiheessa tukea.”

”Mä oon monesti sitä miettiny, että kaikki niinku meni liian hitaasti ja tapahtu liian myöhään. Liian kauan piti odottaa ennen ku tuli niitä hyviä ratkasuja. Jos ne olis tullu ennemmin ni sitten varmaan tilanne ei olis varmaan päässy niin pitkälle. Et liian kauan ja sit pitää liian paljon tapahtua, ennen kun mitään käy.”

Yhdeksi kehittämiskohteeksi äidit nostivat OTE-sosiaaliohjaan työajan. Toivottiin, että tuttu työntekijä olisi tavoitettavissa myös iltaisin ja viikonloppuisin. Erityisesti tätä tukea toivottiin, kun perheen tilanne oli kriisiytynyt. Yksi äideistä kertoi kuinka raskasta on kertoa perheen tilanteesta vieraalle ihmiselle kriisitilanteessa. Koettiin, että tutulta ihmiseltä on helpompi pyytää ulkopuolinen mielipide tilanteeseen, sillä hän tuntee ennestään jo perheen tilanteen ja luottamussuhde työskentelylle on jo rakentunut.

”Et mä kaipasin siihen sitä, että on sitten joku yks ihminen jonka sä tunnet tai kaks ihmistä, kun kaikkihan ei voi olla työvuorossa koko ajan, mut olis niinkun ilta- tai viikonloppupäivystys ja joku semmonen joka tulis tavallaan yhtä lähelle, joku joka ois sua varten. Joka tietäis, että sun ei tarvii aina sille päivystävälle sosiaalityöntekijälle ruveta soittaa, et mul sen ja sen niminen lapsi ja siinä ja siinä piirissä ja sitä ja tätä.”

Työskentelyn vahvuuksina nähtiin kahdenkeskiset tapaamiset nuoren ja sosiaaliohjaajan välillä ja se, että nuori oli mukana myös äidin ja sosiaaliohjaajan tapaamisissa. Kotikäynnit ja tapaamiset toimiston ulkopuolella koettiin hyvinä, koska silloin työntekijän ja nuoren välissä ei ole pöytäasetelmaa vaan enemmän rinnakkain kulkemista.

Äitien toiveena nuoren ja sosiaaliohjaajan kahdenkeskisiin tapaamisiin olivat erilaiset tutustumiskäynnit. Näistä mainittiin muun muassa jatkokoulutuspaikkoihin tutustuminen ja erilaiset harrastus- ja lajikokeilut. Äitien mielestä nuoren ja sosiaaliohjaajan tapaamisista osa olisi hyvä olla toiminnallisia. Äidit eivät nostaneet esille kehittämiskohteita heidän ja sosiaaliohjaajan tapaamisiin.

Äidit nostivat työntekijän sukupuolen merkityksen työskentelyssä. Suurin osa äideistä oli sitä mieltä, että miestyöntekijä oli lottovoitto perheelle, koska perheestä puuttui miehen malli. Eriäviä mielipiteitä asiasta kuitenkin oli ja yksi äideistä olisi toivonut, että työntekijä olisi ollut nainen. Äitinä hän koki, että olisi saanut enemmän itselleen, jos

työntekijä olisi ollut samaa sukupuolta ja ikäluokkaa hänen kanssaan. Hän arveli, että ”isosiskomainen” työntekijä olisi sopinut myös nuorelle paremmin kuin miestyöntekijä. Myös sosiaaliohjaajan nuori ikä oli suurimman osan mielestä hyvä asia, koska äidit kokivat sen edesauttavaksi nuoren ja työntekijän välistä vuorovaikutussuhdetta.

Tapaamisten määrän riittävydestä oltiin eri mieltä. Osa äideistä toivoi tapaamisia lisää, kun taas osa koki, että niitä oli riittävästi ja osa olisi toivonut enemmän tapaamisia nuoren ja sosiaaliohjaajan välille. Sosiaaliohjaajan kiireisyys välittyi joillekin äideistä.

Tapaamispaikkoihin oltiin muuten tyytyväisiä, mutta lastensuojelutoimisto koettiin leimaavana tapaamispaikkana. Toiveena esitettiin, että OTE-sosiaaliohjaajan työskentelisi jonkun muun viraston alaisuudessa. Esimerkkeinä mainittiin, että OTE-sosiaaliohjaaja voisi olla Opetusviraston alaisuudessa tai toimia nuorisotyöntekijän ammattinimikkeenä.

Työskentelyn lopetus koettiin epäselvänä. Toivottiin selkeää suunnitelmaa työskentelyn lopetuksesta ja toivottiin, että lopetus tapahtuisi suunnitelmallisesti ja vähitellen. Yksi äiti nosti esille, että lopetusvaiheessa olisi hyvä huomioida myös vanhemman vointi ja avun tarve, eikä keskittyä pelkästään nuoren tilanteeseen.

”Kyl mä oisin siinä kohtaa kaivannu vielä jonkun ihmisen, kun oli rikki.”

”Nii se loppu sitte aika nopeesti. Et jos ois pikkusen niinku, vähitellen loppunu.”

”Että niinku jätti tavallaan oven auki mutta kyllä mä niinku sen näin, että hän oli työnsä tehny ja on muita nuoria ja muita muita perheitä jotka häntä tarvii mutta tota.”

”Mulle jäi vähän epäselväks muutenkin se, että missä vaiheessa tää työskentely niin ku loppuu.”

Suurin osa äideistä koki, että virallista lopetusta työskentelylle ei ollut. Osalle äideistä jäi tunne, että tapaamisia olisi vielä ollut, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. Niissä perheissä, joissa nuori siirtyi toisten palveluiden piiriin, äidit kokivat työskentelyn OTE-sosiaaliohjaajan kanssa päättyneen. Virallista lopetusta ei koettu kuitenkaan olleen. Se

nähtiin työskentelyn kehittämiskohteena. Osalle äideistä jäi epäselväksi jatkuuko OTE-sosiaaliohjaajan työskentely perheen kanssa nuoren siirtyessä toisen asteen opintoihin.

Kaikki äidit olivat sitä mieltä, että OTE-toiminnan on hyvä jatkua ja laajentua entisestään. Koettiin, että toiminnasta on hyvä tiedottaa enemmän ja että, siihen olisi tärkeää päästä helpommin mukaan.

7 Johtopäätökset

7.1 Osallisuuden kokemukseen vaikuttavat tekijät

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää OTE -projektin sosiaaliohjauksessa mukana olleiden nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia osallisuudesta ja sitä tukevasta työskentelystä. Termi osallisuus herätti niin nuorissa kuin äideissä monia ajatuksia ja joillekin termi tuntui aluksi vieraalta. Kaikki haastateltavat määrittelivät kuitenkin termin samoin tavoin, vaikka kokemukset sen toteutumisesta työskentelyprosessin aikana saattoivatkin vaihdella.

Osallisuus toteutuu silloin, kun asiakas itse kokee, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluksi ja niillä on ollut merkitystä. Osallisuus on sitä, että ihmisillä on mahdollisuus valita osallistuuko johonkin prosessiin vai ei. (Oranen 2007: 5-7.) Gretscher (2002) painottaa väitöskirjassaan, että yksilön oma kokemus osallisuudesta on merkittävä (Gretscher 2002: 90 - 91). Tulosten mukaan osallisuus koettiin kuulumisena ja osallistumisena johonkin sekä tunteena siitä, että saa vaikuttaa omiin asioihinsa. Nivalan (2010) mukaan osallisuudella viitataan osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien lisäksi kokemuksena johonkin kuulumisesta (Nivala 2010: 20). Tuloksista ilmeni, että kuuluksi tulemisen merkitys, tasavertaisuus sekä yksilöllisten tarpeiden huomioonottaminen ovat äitien osallisuuden toteutumisessa tärkeitä elementtejä. Nuoret eivät nostaneet näitä asioita esille. Hanhivaara (2006) määrittelee osallisuuden tunteeksi, jossa ihminen kokee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi ja, että omalla toiminnalla on merkitystä (Hanhivaara 2006: 32).

Tuloksista sekä nuorten että äitien kohdalla tuli ilmi, että työskentelyprosessin onnistuminen on sekä työntekijästä että heistä itsestään kiinni. Vastuun ottaminen prosessin läpiviemisestä haluttiin jakaa, eikä sitä nähty ainoastaan työntekijän vetovastuuna olevana asiana. Hanhivaaran (2006) mukaan osallisuus on vastuun ottamista omasta sekä toisten osallisuudesta, sitoutumista toimintaan ja toimimista yhteisöissä. Osallisuuden onnistuminen edellyttää, että jokaisella on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sekä olla osallisena vaikuttamassa. Kaikkien ihmisten ei tarvitse olla aktiivisia vaikuttajia, mutta kaikille tulisi luoda kokemus siitä, että heillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa. (Hanhivaara 2006: 32.)

Pääsääntöisesti tuloksista välittyi se, että osallisuus toteutui hyvin varsinaisen työskentelyprosessin aikana. Kuitenkin työskentelyn lopetusvaiheessa osallisuuden kokemus ei toteutunut täysin, koska työskentelyyn osallistuneet nuoret ja heidän vanhempansa eivät kokeneet saavansa vaikuttaa siihen, milloin työskentely OTE-sosiaalihjaajan kanssa lopetetaan. Nuoret ja heidän vanhempansa kuvasivat lopetusvaiheen olevan sidoksissa OTE-opetuksen päättymiseen tai siihen, että nuori siirtyy toisen palvelun piiriin. Perheet, joiden mielestä osallisuuden kokemukset eivät toteutuneet työskentelyn lopetusvaiheessa, kokivat, että nuori ei ollut vielä kiinnittynyt kouluuyhteisöönsä tai hänelle suunniteltuihin palveluihin. Nivalan (2010) mukaan osallisuuden kokemuksen toteutuminen on yhteydessä oman paikkansa löytymiseen yhteiskunnan toiminta-alueilla, kuten esimerkiksi koulussa ja sosiaalisissa verkostoissa (Nivala 2010: 20).

Tuloksista nousi osallisuutta rajoittavaksi tekijäksi työntekijän kiire. Kiireen tuntu välittyi tapaamisten määrissä sekä toisinaan tapaamisten ajankohtaa sovittaessa. Kuitenkin koettiin, että sosiaalihjaajalla oli riittävästi aikaa tapaamisiin. Aineistoa kerätessämme OTE-projektissa työskenteli vain yksi OTE-sosiaalihjaaja. Laitisen ja Kemppaisen (2010) mukaan organisaatiosta riippuvat tekijät, kuten työntekijän asiakasmäärät ja resurssit voivat työskentelyn aikana välittyä asiakkaalle työntekijän kiireenä, joka ei edesauta kunnioittavaa kohtaamista (Laitinen – Kemppainen 2010: 170-171).

7.2 Sosiaalihjauksella voidaan vahvistaa osallisuuden kokemusta

Osallisuuden rakentaminen alkaa nuorten arjesta ja osallisuutta voidaan vahvistaa vuorovaikutuksessa nuoren kanssa käyttäen eri menetelmiä. Aikuisten tulee nähdä nuorten osallisuus tärkeänä, jotta sitä pystytään vahvistamaan. (Vesikansa 2002: 21-22.) Työntekijät voivat edesauttaa asiakkaiden osallisuutta tekemällä yhteistyötä lasten ja nuorten kanssa, kuuntelemalla heitä ja ottamalla heidän mielipiteensä huomioon (Oranen 2007: 7). Tulosten mukaan OTE-sosiaalihjaajan työnkuva nähtiin monipuolisena ja työn nähtiin tukevan asiakasosallisuutta. Sosiaalihjauksella pystyttiin vastaamaan perheen yksilöllisiin tarpeisiin ja työskentely jousti perheiden elämäntilanteiden mukaan. Työntekijän persoonan merkitystä korostettiin luottamussuhteen rakentumisessa, joka nähtiin edellytyksenä työskentelyn onnistumiselle. Luottamussuhteen avulla mahdollistui dialoginen vuorovaikutussuhde, joka oli tärkein työväline prosessin aikana. Luottamussuhteen ja dialogisuuden lisäksi toiminnallisten menetelmien käytön tärkeys korostui nuorten kanssa tehtävässä työssä.

Gretschel (2002) korostaa vuorovaikutuksen merkitystä osallisuuden vahvistamisessa. Nuorten omaa maailmaa tulee kunnioittaa ja mielipiteet ottaa aidosti huomioon. (Gretschel 2002: 180.) Tuloksista ilmeni, että työntekijän taitoa nuorten kanssa tehtävässä työssä arvostettiin. Nuorten kanssa tehtävän työn erityisyys ja samalla työskentely vanhemman kanssa tuokin haasteita löytää työskentelytapa, joka soveltuu niin aikuisten kuin nuorten kanssa tehtävään työhön. Tulosten mukaan toiveet työskentelylle eroavat nuorten ja vanhempien välillä. Nuorten ja vanhempien tuen tarve on erilaista, mutta tarve aidosti välittävästä ja kuuntelevasta ihmisestä nousi niin nuorilta kuin vanhemmiltakin.

Tulosten mukaan asiakassuhde OTE-sosiaaliohjaajan ja perheiden välillä oli emotionaalisesti latautunut ja niistä välittyi, että sosiaaliohjaaja aidosti välitti asiakkaiden asioista ja vei niitä eteenpäin. Särkelän (2001) mukaan emotionaalisesti latautuneessa suhteessa asiakkaalle tulee tunne, että työntekijä oikeasti välittää. Emotionaalisesti latautuneessa suhteessa työntekijän on tärkeää pysyä ammatillisena ja erottaa oma persoonallisuutensa ammatiroolista. (Särkelä 2001: 38-39.)

Opinnäytetyömme aineistossa nousi esille eri yhteisöjen merkitys nuoren kasvuun ja kehitykseen sekä perheen jaksamiseen. Kiilakosken (2007) mukaan kukaan ei ole osallinen yksin, vaan osallisuus on kuulumista ryhmään, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Osallisuuden onnistuminen tarvitsee yhteisöä, jossa se on mahdollista. Osallisuus on toimimista yhteisössä, sitoutumista toimintaan sekä vastuun ottamista. (Kiilakoski 2007: 12-14.) Osallisuutta edistäessä on tärkeää tukea yksilöä ja yhteisöä sekä niiden välisen suhteen kehittymistä (Nivala - Ryyänen 2013: 31). Osallisuuden kokenut nuori tuntee itsensä päteväksi ja osalliseksi omaan yhteisöönsä (Gretschel 2002: 179). Tulosten mukaan OTE-sosiaaliohjaus tuki perheen sisäistä yhteisöllisyyttä sekä nuoren kiinnittymistä muihin hänelle tärkeisiin yhteisöihin. Sosiaaliohjauksella pyrittiin vahvistamaan nuorta palaamaan takaisin omaan kouluyhteisöönsä.

Osallisuuden edistäminen on esimerkiksi vuorovaikutuksen vahvistamista ja mahdollisuutta vaikuttaa päätöksentekoprosesseihin sekä vallan ja vastuun jakamista. Se voi olla hyvinkin pienimuotoista yhdessä tekemistä lähiyhteisöjen kanssa. (Nivala - Ryyänen 2013: 31-32.) OTE-sosiaaliohjaajan työstä nousi selkeästi elementtejä, jotka tukivat vuorovaikutuksen kehittymistä sekä vastuunottoa oman elämän kulusta. Haastateltavat nostivat esille, että sosiaaliohjaaja osasi tasapuolisesti ottaa vastuuta prosessin eteenpäin viemisestä ja samalla jakaa vastuuta myös heille.

7.2.1 Dialogisuus ja luottamussuhde tukevat osallisuuden kokemusta

Osallisuutta edistävä vuorovaikutus on dialogista (Hanhivaara 2006: 36). Dialogin tavoitteena on saavuttaa vuorovaikutuksen avulla yhteinen uusi ymmärrys johonkin asiaan, jota ei voi yksin saavuttaa (Mönkkönen 2002: 33). Dialogisuudessa vuorovaikutuksessa ollaan sekä kuulijan että itsensä kanssa. Se on rohkeaa ja tunteiden kautta käytävää vuorovaikutusta. (Hanhivaara 2006: 36.) OTE-sosiaaliohjaajan antama tuki perheille oli dialogista. Sekä äidit että nuoret korostivat dialogisuuden merkitystä työskentelyssä. He kokivat, että heitä kuullaan eikä vain kuunnella. Ammatillisessa vuorovaikutuksessa on tärkeää saavuttaa tasavertainen keskusteluyhteys (Mönkkönen 2002: 57). Dialogin onnistumista työskentelyn aikana tukivat erilaiset puolueettomat tapausympäristöt, jossa vuorovaikutusta käytiin.

Luottamussuhteen rakentuminen nähtiin työn onnistumisen edellytyksenä. Luottamuksellinen suhde luo edellytykset dialogin onnistumiselle. Ilman tätä asiakas voi kokea uhkaavana, jos työntekijä esittää erilaisia mielipiteitään ja ajatuksiaan. (Mönkkönen 2007: 28, 86-89.) Tulosten mukaan OTE-sosiaaliohjaaja koettiin luotettavana ja mielipiteiden vaihto oli avointa ja luontevaa. Eräs nuori pohti hänen ja sosiaaliohjaajan välistä dialogisuutta ja luottamussuhdetta. Hän perusteli onnistuneen luottamussuhteen siten, että he molemmat uskalsivat tuoda eriävät mielipiteensä keskusteluun eikä hän kokenut eriäviä mielipiteitä uhkaavina. Hän kuitenkin pohti, että mikäli luottamussuhdetta ei olisi ollut, hän oli kokenut eriävät mielipiteet negatiivisemmin. Mönkkösen (2002) tutkimuksen mukaan dialogin tarkoituksena ei ole saavuttaa liiallista yhteisymmärrystä, joka pois sulkee eroavat mielipiteet. Dialogisuudessa ei ole tarkoituksena täysin sulautua toistensa ymmärrykseen, vaan löytää uusi alue molempien osapuolien välille. Vastakkaiset näkökulmat avaavat uudenlaisia näkökulmia ja ajatuksia, mikä on dialogisen vuorovaikutuksen lähtökohta. (Mönkkönen 2002: 56-60.) Tulosten mukaan tasavertaisuuden kokemus työntekijän ja asiakkaan välillä edisti työskentelyn ja luottamussuhteen rakentumista.

Tulosten mukaan luottamussuhteen rakentumista edisti se, että työskentelyn alussa on riittävästi aikaa tutustumiseen ja työntekijä ei vaihdu kesken työskentelyn. Laitisen ja Kempvaisen (2010) mukaan luottamussuhteen rakentumisessa tarvitaan aikaa, koska luottamus syntyy tutustumisen myötä. Luottamussuhteen syntymisen edellytyksenä on myös kunnioitus ja arvostus. Asiakas haluaa, että hänet kohdataan ihmisenä, ei ongelmana. Luottamussuhde edellyttää asiakaslähtöistä, kokonaista ja asiakasta arvos-

tavaa työskentelyä. (Laitinen – Kempainen 2010: 172.) Särkelän (2001) mukaan luottamussuhteen saavuttaminen on hyvän työskentelyn tulos ja myös edellytys muiden tulosten saavuttamiselle (Särkelä 2001: 34-36).

Tulosten mukaan luottamussuhteen rakentumisen edellytyksenä pidettiin sitä, että nuoret ja vanhemmat pystyivät luottamaan siihen, että OTE-sosiaaliohjaaja noudatti vaitiolovelvollisuutta niin perheen sisällä kuin verkostojen kanssa tehtävässä yhteistyössä. Laitisen ja Kempaisen (2010) mukaan asiakkaan ja työntekijän väliseen luottamussuhteeseen sisältyy asiakassuhteessa saadun tiedon säilyttäminen ja käyttäminen. Asiakkaalla on tärkeää olla tunne siitä, että työntekijä on hänen puolellaan ja ajaa hänen asioitaan parhaalla mahdollisella tavalla ja asiantuntijuudella. Asiakkaalle tulisi välittyä työntekijän aito halu auttaa, kokemus välittämisestä sekä tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta. (Laitinen – Kempainen 2010: 170-171.) Särkelän (2001) mukaan työntekijät korostavat usein vaitiolovelvollisuutta, mutta sen lisäksi luottamus on paljon muutakin (Särkelä 2001: 34-36). Tulosten mukaan luottamussuhteen rakentumista OTE-sosiaaliohjauksessa edisti myös se, että apua saatiin sovittujen tapaamisten lisäksi tilanteissa, joissa perhe kaipasi lisätukea.

7.2.2 Yksilölliset tarpeet on huomioitava työskentelyssä

Hyvä työskentely on vastavuoroista, jossa asiakas on subjekti, ei objekti. Työntekijän työhön vaikuttavat hänen aikaisemmat tietonsa ja teoriat, mutta jokaisen asiakkaan yksilöllisyys tulisi vaikuttaa hänen työhönsä. (Särkelä 2001: 27-28.) Yksilöllisten tuentarpeiden huomioiminen korostui aineistossa. OTE-sosiaaliohjaus koettiin erityisen hyödyllisenä sen vuoksi, että työskentely räätälöitiin kunkin perheen tarpeiden mukaan, tavoitteet työskentelylle asetettiin tämän pohjalta ja tapaamisia oli joustavasti. Tapaamisten tiheyttä ei määritely etukäteen tarkasti, vaan ne toteutettiin tarpeen mukaan. Hämäläisen (2008) mukaan eri elämäntilanteissa olevat nuoret on huomioitava yksilöllisesti osallisuuden vahvistamisessa ja eri elämäntilanteissa olevat nuoret tarvitsevat erilaisia tukitoimia osallisuuden toteutumiseksi ja vahvistamiseksi (Hämäläinen 2008: 15).

Työskentelyn yksilöllisten tarpeiden huomioiminen näkyi myös siinä, että sitä voitiin soveltaa eri-ikäisille ja eri luokka-asteella oleville nuorille. Kananojan ym. (2011) mukaan asiakkaan yksilöllisyyden kunnioittaminen sosiaalityössä on tärkeää. Työskentelytavat tulisi räätälöidä yksilöllisten tarpeiden ja voimavarojen mukaan sekä asetettava

tavoitteet niiden pohjalta. Asiakkaan osallisuus työskentelyssä edellyttää, että hänen kanssaan luodaan yhdessä käsitys muutosta kaipaavista tekijöistä ja tehdään yhdessä tavoitteet muutokseen pyrittäessä. Yksilöllisyyttä kunnioittaessa työntekijä haluaa ymmärtää asiakkaan tilannetta monipuolisesti. On tärkeää, että asiakkaalle luodaan mahdollisuus omien näkemysten esittämiseen ja osallistumiseen hänen voimavarojensa ja mahdolluuksiensa mukaan. (Kananoja ym. 2011:142.) Tulosten mukaan OTE-sosiaaliohjaajalla oli kokonaisvaltainen käsitys kunkin perheen tilanteesta. Sosiaaliohjaaja nähtiin eri yhteistyöverkostojen välisenä linkkinä, jolla oli kokonaisuus hallinnassa.

7.3 Kehittäminen on jatkuva prosessi

Kansalaisten osallistaminen palveluiden arviointiin ja kehittämiseen on nykypäivää. Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, miten OTE-sosiaaliohjaukseen osallistuneet nuoret sekä heidän vanhempansa kehittäisivät OTE-sosiaaliohjausta. Lastensuojelulain mukaan lapsille, nuorille ja lapsiperheille suunnattuja palveluita kehitettäessä tulee huomioida lasten ja nuorten tarpeet ja toivomukset (Lastensuojelulaki 417/2007 § 8). Työn kehittämisestä nousi esille sekä yhteneviä että eriäviä mielipiteitä. Orasen (2013) mukaan asiakkaan mielipiteet siitä, mikä on tärkeää ja mistä olisi hyvä puhua, ovat keskeisiä asioita asiakkaiden osallisuudessa. Asiakkaan osallisuuden kokemus ja palveluiden kehittäminen koostuu siitä, miten he ovat kokeneet tullessa kuulluksi suunnitelmia ja päätöksiä tehdessä ja miten he ovat saaneet tietoa itseään koskevista asioista. Asiakkaan osallisuudessa on kyse siitä, että heidät otetaan mukaan arvioimaan ja kehittämään toimintaa. Palveluiden kehittämisessä ja arvioinnissa asiakkaiden tuomat konkreettiset asiat ovat tärkeitä. (Oranen 2013: 122-126.)

Tulosten mukaan OTE-sosiaaliohjauksen työskentelyn suunnitelmallisuus, työskentelyn aloitus- ja lopetusvaihe sekä tapaamisten määrä nousivat keskeisiksi kehittämiskohteiksi. Näiden lisäksi työntekijän työskentely lastensuojelun alaisuudessa ja vanhemman rooli työskentelyn aikana herättivät keskustelua. Myös ennaltaehkäisevän työn merkitystä korostettiin.

OTE-sosiaaliohjaajan työ oli pilotointivaiheessa haastatteluita tehdessä ja työnkuvaa kehitettiin työskentelyprosessien aikana. Työn projektiluontoisuus välittyi asiakkaille siten, että sosiaaliohjaajan työnkuvasta ei ollut heti selkeyttä. Virtanen (2000) määrittelee projektia kertaluontoiseksi toimenpiteeksi tai hankkeeksi, joka on osa tiettyä organisaatiota tai resurssia. Projekti pyrkii toteuttamaan tiettyä ennalta määriteltyä tehtävää ja

se etenee tiettyjen kehitysvaiheiden mukaisesti riippuen siitä, mikä hankkeen tehtäväksi on määritelty. Nämä kehitysvaiheet ovat suunnittelu, käynnistäminen, toimeenpano, ohjaus ja arviointi. (Virtanen 2000: 35.) Projektiluontoinen työ luo omat haasteensa työntekijälle, jonka on otettava huomioon niin asiakkaiden tarpeet kuin projektin asetamat tavoitteet perustellen jatkuvasti omaa työtään ja sen vaikuttavuutta. Työntekijän itsearviointiin lisäksi asiakkaiden kokemukset tulee ottaa projektin arviointiin mukaan. (Arnkil 2009: 63.)

Projektiluontoisissa toiminnoissa haasteena yleensä on hyvien käytäntöjen levittäminen ja juurruttaminen (Arnkil 2009: 56-64, 81). Opinnäytetyömme tarkoituksena on viedä nousseita kehittämisideoita eteenpäin ja sitä kautta juurruttaa hyviä käytäntöjä. Vaikka OTE-toiminta on laajentunut, työtä kehitetään edelleen jatkuvasti. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan käyttää näin työn kehittämisessä hyödyksi. Koemme, että opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää kehittäessä myös yleisesti sosiaaliohjausta opetustyön rinnalla, vaikka tutkimuskohteena onkin ollut vain yksittäinen palvelumuoto.

7.3.1 Suunnitelmallisuus on työskentelyprosessin lähtökohta

Selkeiksi kehittämiskohteiksi OTE-sosiaaliohjaajan työstä nousi työskentelyn aloitus- ja lopetusvaiheen selkeyttäminen. Tulosten mukaan myös sosiaaliohjaajan roolin selkeyttämistä olisi kaivattu työskentelyn aloitusvaiheessa. Kananojan ym. (2011) mukaan olennaista työskentelyprosessissa on, että työntekijällä ja asiakkaalla on yhteinen ymmärrys siitä, miksi ja millä tavoin työskennellään. Työskentelyprosessin onnistumiseen liittyy kaksi tärkeää asiaa. Ensimmäinen on asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde. Toinen asia on asiakkaan ja työntekijän näkemys lähtökohtatilanteesta ja yhteinen arviointi siitä, mihin halutaan muutosta ja minkälaisin työtavoin. (Kananoja ym. 2011: 143-144.)

Tulosten mukaan työskentelylle on hyvä olla selkeä rakenne, jonka pohjalta työskentelyä lähdetään rakentamaan. Nuorten ja äitien mielipiteet erosivat työskentelyn suunnitelmallisuuteen liittyen. Nuoret eivät kaivanneet tavoitteiden saavuttamiseksi tarkkaa suunnitelmaa vaan heille riitti, että tavoitteet olivat selkeät. Äidit olisivat taas toivoneet tavoitteiden lisäksi selkeää suunnitelmaa, joka olisi tehty yhdessä perheen kanssa ja suunnitelman toteutumista olisi arvioitu säännöllisesti. Pohjolan (2010) mukaan monesti suunnitelma laaditaan asiakkaalle eikä yhdessä asiakkaan kanssa. Olennaista suunnitelmien laatimisessa on, että molemmat osapuolet sitoutuvat tavoittelemaan yhteistä

päämäärää. Hyvä suunnitelma on laadittu kirjallisesti, sitä tarkistetaan säännöllisesti ja sekä työntekijä että asiakas allekirjoittavat suunnitelman sitoutuen sen noudattamiseen. (Pohjola 2010: 51.)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000 § 8-9) ohjeistaa, että sosiaalihuollossa työskentelyn tulee perustua asiakkaan kanssa tehtyyn suunnitelmaan. Suunnitelmaa laadittaessa asiakas ja työntekijä sopivat palvelu- ja asiakasprosessin tavoitteista, vaihtoehdoista, vastuista ja etenemisestä. Asiakkaan mukanaolo suunnitelmaa tehdessä nostaa asiakkaan toiminnan subjektiksi suunnitteluprosessissa ja suunnitelman pohjalta tehtävässä työssä. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000; Pohjola 2010: 49-50.)

Työskentelyn lopetusvaihe koettiin pääsääntöisesti epäselvänä. Etenkin nuorille tulisi selkeästi ilmaista työskentelyn päättyneen. Yksilölliset tarpeet työskentelyn lopetusvaiheessa nousivat myös esille. Sosiaaliohjaaja saattoi nuoren seuraavien palveluiden piiriin, mutta nuorilla oli vaikea kiinnittyä niihin ja sen takia toivottiin, että työskentely OTE-sosiaaliohjaajan kanssa olisi vielä jatkunut. Myös äideille ei ollut tullut selkeää kuvaa työskentelyn lopetuksesta ja osa äideistä nosti esille, että työskentelyn lopetuksessa ei otettu äidin vointia huomioon vaan ainoastaan nuoren tilanne. Kehittämiskohteeksi nousi jatkopalvelujen varmistaminen niin nuorille kuin vanhemmille. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota palveluketjun eheään jatkumiseen muutosvaiheissa, siirryttäessä palveluista toiseen. Järjestettäessä nuorelle seuraavia palveluita, tulisi ottaa myös huomioon vanhemmalle tarjottavan tuen jatkuminen.

7.3.2 Nuoren ja vanhemman tuen tarpeiden huomioiminen

Tapaamisten määrän riittävydessä nousi eroja nuorten kohdalla. Äidit eivät olisi toivoneet lisää tapaamisia itselleen ja he kokivat toimivaksi työskentelytavaksi tapaamisten ohella myös puhelinkeskustelut. Perheet, joissa avun tarve oli suuri myös muihin kuin koulunkäyntiin liittyvissä asioissa, OTE-sosiaaliohjaaja ei ollut yksinään riittävä palvelumuoto. Yhteiskunnalla on tarjota nuorelle palveluja eri elämänvaiheissa, mutta vanhempien kaipaama tuki, etenkin kriisitilanteissa, voi pahimmillaan jäädä saamatta. Jotta vanhemmat jaksavat tukea avun tarpeessa olevaa nuorta, tulee perheen jaksamista myös tukea kokonaisvaltaisesti.

Tulosten mukaan olisi hyvä, että sosiaaliohjaaja työskentelisi myös iltaisin ja viikonloppuisin. Avuntarve harvoin ajoittuu ainoastaan päiväsaikaan ja ilta ja yö ovat pitkä aika pohtia asioita itsekseen. Äitien mukaan apu kriisitilanteissa oli erityisen tärkeää, sillä usein näissä tilanteissa oma jaksaminen on koetuksella. Kriisitilanteissa koettiin tärkeänä se, että työntekijä ottaa paljon vastuuta prosessin eteenpäin viemisessä. Kriisitilanteiden tuen järjestäminen tulisi näkemyksemme mukaan ehdottomasti huomioida palveluja kehittäessä. Jäimmekin pohtimaan, miten pystyttäisiin järjestämään tuttu ja turvallinen henkilö, joka tuntee perheen tilanteen jo ennestään, olemaan tukena kriisien sattuessa ja niiden jälkeen.

Tuloksista nousi esille se, että OTE-sosiaaliohjaus koettiin enemmän nuorelle suunnattuna palveluna, vaikka tiedettiin sen koskevan koko perhettä. Äidit kokivat, että nuori tarvitsee palvelua enemmän kuin he ja pitivät hyvänä, että nuorella on kahdenkeskisiä tapaamisia sosiaaliohjaajan kanssa. Äidit kokivat perheen yhteiset tapaamiset OTE-sosiaaliohjaajan kanssa tarpeellisempina kuin heidän kahdenkeskiset tapaamiset sosiaaliohjaajan kanssa. He eivät myöskään halunneet viedä työntekijän aikaa nuorelta. Työskentelyssä olisi hyvä selkeyttää vanhemmille heidän rooliaan ja keskustella työskentelyn aloitusvaiheessa minkälaista tukea he itse kokevat tarvitsevänsä. Meille heräsikin kysymys siitä, pystyykö yksi työntekijä olemaan tasapuolisesti koko perheen tukijana niin aikaresurssin kuin työn luonteen vuoksi.

Tulosten perusteella OTE-sosiaaliohjaajan olisi hyvä työskennellä jonkun muun kuin lastensuojelun alaisuudessa. Tällöin työskentelystä poistuisi lastensuojelun tuoma leimaavuus ja työskentelyn yhdistyminen lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Äidit kokivat palvelun enemmän sosiaalityönä kuin nuoret, jotka kokivat työskentelyn enemmän kouluun liittyvänä ja pohtivat työskentelyä opiskelua tukevana palveluna. Tuloksista nousikin esille, että äidit työskentelivät pääsääntöisesti sosiaaliohjaajan kanssa, eikä Opetusviraston alaisuudessa työskentelevän OTE-opettajan kanssa. Kukaan nuorista ei nostanut esille, että OTE-sosiaaliohjaajan työskentely lastensuojelutoimiston alaisuudessa olisi häirinnyt heitä.

Tuloksista erottui nuorten kanssa tehtävän työn erityisyys. Haastatteluihin osallistuneet nuoret nostivat esille heille tärkeitä asioita, joita äidit eivät taas maininneet. Tuloksista nousi esille se, että nuoret haluavat työskennellä sen hetkisten tunteiden pohjalta. He eivät kaivanneet selkeitä suunnitelmia, joita kaavamaisesti noudatetaan, vaan he halusivat esimerkiksi, että keskustelut koskevat sillä hetkellä mieltä painavia asioita. Nuor-

ten kertoivat työskentelyn joustavuuden olevan merkittävää työn onnistumiselle. Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittää kuitenkin, että asiakassuunnitelmat tulee tehdä, joten kehittämiskohteeksi nousi se, miten myös nuoret kokisivat suunnitelmien tekemisen tärkeäksi. Orasen (2007) mukaan lasten ja nuorten osallisuutta voidaan tukea sillä, että he ovat itse myös mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa heihin kohdistuvaa työskentelyä. Lasten ja nuorten osallisuus parantaa suunnitteluprosessin päätöksenteon laatua, koska palvelujen käyttäjät ovat alusta alkaen päätöksenteossa mukana. (Oranen 2007: 5.) Kehittämiskohteeksi nouseekin nuorten innostaminen ja motivoiminen suunnitelmien tekemiseen, sitoutumiseen ja arviointiin.

Tuloksissa korostui luovien ja toiminnallisten työtapojen tärkeys. Toiminnallisia työmenetelmiä toivottiin lisää niin nuorten kuin äitien puolelta. Kaikki tapaamiset toimiston ja kodin ulkopuolella koettiin toiminnallisiksi. Aikuisten kanssa tehtävässä työssä keskustelut ovat luontevia pöydän ääressä käytynä, mutta nuorten on helpompi keskustella, kun tehdään samalla jotakin muuta.

7.3.3 Ennaltaehkäisevän työn merkitys

Sosiaalialalla työn vaikutukset näkyvät yleensä vasta pitkän aikavälin jälkeen. Ihmisten kanssa tehtävän työn tuloksia on haastavaa mitata lyhyellä aikavälillä eikä pelkästään tilastoihin ja lukuihin perustuvilla mittaustavoilla. Lapsena ja nuorena saatu tuki voi kuitenkin ennaltaehkäistä syrjäytymistä aikuisiällä (Arnkil 2009: 56-64, 81). Myös Särkelän (2001) mukaan sosiaalityössä vaikuttavuuden ja tuloksien mittaaminen on haastavaa. Tämä johtuu työn luonteesta. Kun työn kohteena ovat ihmiset, on kohteeseen vaikuttaminen vaikeaa. (Särkelä 2001: 95-99.) Tulosten mukaan nuorten oli vaikea hahmottaa OTE-sosiaaliohjaajan työn vaikuttavuutta. Työ koettiin kuitenkin merkitykselliseksi, vaikka sen tulokset eivät olleet heti nähtävissä. Esille vaikuttavuudesta nostettiin konkreettiset asiat, esimerkiksi peruskoulun päättötodistuksen saaminen, jos sen oli suorittanut OTE-projektissa mukanaoloaikana.

Ennaltaehkäisevän työn merkitystä korostettiin. Aineistosta nousi esille se, että työskentely alkoi perheissä liian myöhään. Koulupoissaolojen määrää pidettiin huonona mittarina todelliselle avun tarpeelle. Ennaltaehkäisevänä työnä pidettiin sitä, että perheen tilanne ei olisi ehtinyt kriisiytyä ja nuori ei olisi jo jättäytynyt kokonaan koulusta pois. Äidit korostivat sitä, että on tärkeää saada apua silloin, kun sitä pyydetään eikä vasta silloin, kun tietyt kriteerit täyttyvät. Kehittämiskohteena nähtiin se, että nuoren

tulisi saada apua riittävän ajoissa, ettei tilanne ehdi kriisiytyä. Määttä (2008) mukaan yhteiskunnan kannalta ennaltaehkäisevätyö on järkevämpää, taloudellisempaa ja inhimillisempää. Kalliiden korjaavien ja erikoistuneiden hyvinvointipalveluiden kehittämisen sijaan on alettu keskittyä ehkäisevien palveluiden politiikkaan, jossa tavoitteena on hallita riskejä ennen kuin ne pahenevat. (Määttä 2008: 61.)

Sosiaaliohjauksen tarve korostui erityisesti silloin, kun nuoren oli haastava lähteä kotoa kouluun. Kurjen ym. (2006) mukaan nuoren elämäntilanteet vaikuttavat niin kouluun kuin perheeseen, minkä vuoksi on tärkeää tarkastella oppilaan tilannetta kokonaisvaltaisesti (Kurki ym. 2006: 127). Koulunkäynnissä ilmenevät ongelmat voivat johtua esimerkiksi ongelmista kotona tai vapaa-ajan ympäristöissä (Hietanen-Peltola 2013: 119-120). Aineistosta nousi esille se, että tarvitseeko OTE-opetuksen ja OTE-sosiaaliohjauksen kulkea aina käsi kädessä vai onko perheen mahdollista saada vain toinen palvelun osa. Lapsen koulun käyntiin vaikuttavat monet asiat ja on tärkeää, että on mahdollisuus saada tuen tarpeen mukaista palvelua. Helmisen (2013) mukaan sosiaaliohjauksessa ihmisen tilannetta tarkastellaan fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tarpeiden pohjalta sekä otetaan huomioon ihmisen elämänkaari ja verkostot (Helminen 2013: 73). Kehittämiskohteeksi nouseekin se, miten tulevaisuudessa saadaan yhdistettyä opetus- sekä sosiaalitoimi tukemaan nuoren tilannetta kokonaisvaltaisesti ja ennaltaehkäisevästi.

Tuloksista nousi kehittämiskohteeksi se, että tukea tulisi olla helposti saatavilla. Tarjolla olevista palveluista tulisi tiedottaa avoimesti ja kynnystä niihin pääsemiseksi tulisi madaltaa. OTE-sosiaaliohjaajan työskenteleminen lastensuojelun alaisuudessa ei tukenut perheiden mielestä tätä tarvetta. OTE-projektin toiminta koettiin hyödyllisenä ja tarpeellisenä, mutta OTE-projektiin pääseminen koettiin hankalana ja liian myöhään tulleena palveluna. Uuden sosiaalihuoltolain on tarkoitus tulla voimaan huhtikuussa 2015 ja sillä pyritään vastaamaan ennaltaehkäisevän työn tarpeisiin. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan lapsiperheillä olisi oikeus saada kotipalvelua, perhetyötä, tukihenkilöitä ja -perheitä sekä vertaisryhmätoimintaa jatkossa ilman lastensuojeluasiakkuutta. Tavoitteena on madaltaa kynnystä tuen hakemiseen sekä saavuttaa oikea-aikainen tuki perheille. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014b.)

8 Pohdinta

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tarkastelemme tässä luvussa opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan nostaa esille ammatillisissa käytännöissä tuotettua todellisuutta (Raunio 2004: 109). Tutkijan omat mielenkiinnon kohteet ja tulkinnat vaikuttavat aineiston luonteeseen. Laadullisen aineiston todellisuus välittyy tutkijan tarkastelujen välittämänä. Tutkija nostaa tulkintansa ja rajaamisen avulla ydinsanoman, jota haluaa korostaa tutkimuksessaan. (Kiviniemi 2010: 70, 73.) Yksilöiden kokemuksia selvittäessä on tärkeää olla tietoinen siitä, että jokaisella on henkilökohtainen näkemys asioista ja tämä voi vaihdella päivästä toiseen.

Raportoinnissa olemme pyrkineet avoimuuteen kuvatessamme prosessin eri vaiheita. Eettisyys näkyi haastateltavien valikoitumisessa siten, että varmistimme haastateltavien tunnistamattomuuden koko prosessin ajan. Tunnistamattomuuden pyrimme varmistamaan raportoinnissa muun muassa siten, että emme eritelleet haastateltavien ikiä, sukupuoliä tai kuvanneet perhetilanteita. Haastatteluihin osallistuminen oli OTE-sosiaaliohjaukseen osallistuneille nuorille sekä heidän vanhemmilleen vapaaehtoista työn kaikissa vaiheissa. Haastattelutilanteissa kerroimme tarkasti vielä opinnäytetyöstämme, osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja tietojen luottamuksellisesta käsittelystä. Tutkittavien on oltava tietoisia siitä, että he ovat tutkimuskohteena ja heillä on mahdollisuus vetäytyä pois tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa (Ryen 2004:231).

Teemahaastattelu runkomme oli joustava ja se mahdollisti vapaamuotoisen keskustelun aiheeseen liittyen ja pystyimme tarkentamaan teemoja haastattelutilanteissa siten, että jokainen haastateltava ymmärsi kysymyksen samalla tavalla. Uskomme, että haastatteluiden teemat eivät olleet nuorille ja vanhemmille vieraita vaan nämä koskivat heidän omaa kokemusmaailmaansa.

Teimme osan haastatteluista puhelinhaastatteluina pitkien välimatkojen tai aikataulujen yhteensovittamisen haasteiden vuoksi. Halusimme näin mahdollistaa kaikkien halukkaiden osallistumisen. Puhelinhaastattelut ovat lyhyempiä kuin kasvotusten haastattelut (Robson 2011: 290). Kasvotusten tehdyt haastattelut kestivät noin tunnin ja puhelinhaastattelut noin puoli tuntia. Puhelinhaastatteluiden ongelmana voi olla se, että haas-

tatteluiden aikana ei pysty havainnoimaan haastateltavaa (Robson 2011: 290). Tämä ei mielestämme kuitenkaan haitannut haastattelun aikana, vaan saimme aineistoa hyvin myös puhelinhaastatteluilla, etenkin äitien kohdalla. Nuorten haastatteluissa puhelinhaastattelut eivät toimineet yhtä hyvin kuin kasvotusten, jolloin sekä haastateltavan että haastattelijan oli luontevampaa esittää jatkokysymyksiä asioiden selventämiseksi.

Tutkijatriangulaatiolla tarkoitetaan muun muassa sitä, että tutkimuksen tekoon osallistuu useampia kuin yksi henkilö. Tutkijatriangulaation katsotaan parantavan tutkimuksen luotettavuutta. Kahden tutkijan käyttö voi tehdä tutkimuksesta monipuolisemman ja avata laajempia näkökulmia. (Eskola - Suoranta 2001: 69.) Tässä opinnäytetyössä on ollut koko prosessin kaksi tekijää, joten jokaisessa vaiheessa on ollut kahden tekijän mielipiteet, ajatukset ja havainnot, joiden perusteella on löydetty yhteinen näkemys tutkittavasta aiheesta. Tulosten ja johtopäätösten kirjoittaminen oli pitkä prosessi, jonka aikana kävimme keskenämme paljon keskusteluja aiheeseen liittyen. Työn eettisyys ja luotettavuus näkyi erityisesti siinä, että olemme yhdessä pohtineet tulkintojamme ja päässet aina näistä yhteisymmärrykseen. Keskustelun rikkautena korostui kahden tutkijan keskinäinen vuorovaikutus prosessin aikana, erityisesti kun tutkimuskohteena oli kokemusten kerääminen. Dialogista on apua tulkintojen arvioinnissa, koska tulkintoja ja niiden luotettavuutta voidaan arvioida kriittisesti (Moilanen – Rähä 2007: 56).

Saimme myös hyödynnettyä työkokemuksiamme prosessin aikana. Koimme rikkautena sen, että toisella tutkijalla oli kokemusta lapsiperheiden palveluista, kun taas toisella ei, jolloin hän tarkasteli aihetta vieraalta maaperältä. Koimme myös hyvänä sen, että OTE-projekti oli meille ennestään vieras, jolloin lähdimme lähestymään avoimesti opinnäytetyömme aihetta.

Haastateltavien anonyymisuuden ja luottamuksen säilyttäminen tulee turvata työn jokaisessa vaiheessa. Tutkijan vastuulla on se, että pystyy pitämään lupauksensa, jonka on antanut haastateltaville. (Robson 2011: 496.) Tulosten luotettavuutta tukemaan käytimme suoria lainauksia haastatteluista tulosten kirjoittamisessa. Haasteeksi tässä vaiheessa nousi se, miten valikoida suorat lainaukset ihmisten kokemusmaailmasta siten, että pystymme turvaamaan haastateltavien tunnistamattomuuden. Suoria lainauksia käyttäessämme vaihdoimme nuorten, vanhempien ja työntekijöiden nimet sanoiksi nuori, äiti, OTE-opettaja ja OTE-sosiaalihjaaja. Analyysivaihetta pyrimme kuvaamaan mahdollisimman avoimesti sekä tekstimuodossa että taulukon avulla.

Ennen haastatteluiden toteuttamista mietimme tutkimusmenetelmiä, jotka soveltuisivat parhaiten ihmisten omien kokemusten keräämiseen. Pohdimme etenkin sitä, miten saisimme luotua nuorille turvallisen tunteen kertoa omia mielipiteitään ja kokemuksiaan. Kokemuksemme pohjata osasimme ennalta kuvitella, että vieraalle ihmiselle omien tuntemusten kertominen ei olisi helppoa. Päädyimme kokeilemaan päiväkirjojen keräämistä nuorilta haastatteluiden tueksi. Ohjeistimme nuorille päiväkirjojen pitämisen ja annoimme heille palautuskuoren, jotta he voisivat palauttaa sen nimettömästi postitse. Emme kuitenkaan saaneet yhtään päiväkirjaa takaisin postin kautta. Osa nuorista palautti päiväkirjan haastattelutilanteen jälkeen, mutta näissä päiväkirjoissa teemasta oli kirjoitettu hyvin lyhyesti kokemuksia, joista he kertoivat myös haastattelutilanteessa. Koimme, että emme saaneet päiväkirjoista lisäarvoa haastatteluihin, joten päädyimme jättämään ne analysointivaiheessa kokonaan pois opinnäytetyömme tuloksia kirjoittaessa. Olimme tyytyväisiä saamaamme aineistoon niin nuorten kuin vanhempien kohdalla, mutta jatkossa miettisimme esimerkiksi havainnointia yhtenä tutkimusmenetelmänä, jos tutkimuskohteena on nuorten elämään liittyvät asiat.

Mietimme tuloksia kirjoittaessa sitä, kuinka paljon niihin vaikutti se, että kaikilla haastateltavilla perheillä oli kokemuksia samasta OTE-sosiaalihjaajasta. Jäimmekin pohtimaan olisiko tuloksiin voinut vaikuttaa se, että OTE-sosiaalihjaajia olisi ollut useampi. Näkemyksemme mukaan saimme kuitenkin myös yleistettäviä tuloksia vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja sosiaalihjaajan merkityksestä. Tiedostamme kuitenkin sen, että haastateltavien kokemukset ovat henkilökohtaisia ja jokainen työskentelyprosessi on yksilöllinen. Johtopäätöksiä kirjoittaessamme käytimme kirjallisuutta tukemaan tulokintojamme.

Haastateltavien kokemuksia kerätessä huomasimme, kuinka haastavaa on erotella päällekkäisten palveluiden vaikutuksia ja rooleja perheen elämiin. Usealla perheellä oli kokemusta monista eri palveluista, jolloin haasteena oli irroittaa vain yksi palvelu tarkastelun kohteeksi. Monet haastateltavat halusivat kertoa kokemuksistaan kokonaisvaltaisesti, joten haastattelijan roolissa jouduimme rajaamaan keskustelua. Jäimme pohtimaan oliko tällä vaikutusta siihen, että äidit puhuivat asioista usein nuoren näkökulmasta ja omista kokemuksista puhuminen jäi monissa kohdin vähäisemmäksi. Koimme, että äitien haastatteluilla saimme lisäulottuvuutta työhömmme, koska saimme haastatteluista nuoren näkökulman lisäksi, äidin näkökulman sekä äidin näkökulman nuoren kokemusmaailmasta.

Haastatteluihin osallistui vain nuorten äitejä, emmekä onnistuneet saamaan isejä mukaan haastatteluihin. Jäimmekin pohtimaan, miten olisimme saaneet isiä enemmän osallistumaan haastatteluihin ja olisiko isien osallistuminen vaikuttanut tuloksiin. Olisi mielenkiintoista tutkia sitä, minkälaista tukea miehet kasvattajina kaipaisivat.

8.2 Työntekijän persoonan, iän ja sukupuolen merkitys työskentelyssä

Sosiaaliohjauksen työn rikkautena voidaan pitää sitä, että työntekijä voi hyödyntää työssään omaa persoonaansa (Rahko 2011: 54 - 55). Tuloksista ilmeni, että työntekijän persoonallisuutta pidettiin erittäin tärkeänä tekijänä työskentelyn onnistumiselle. Helposti lähestyttävyyys, iloisuus, rohkeus, empaattisuus ja luotettavuus mainittiin tärkeiksi sosiaaliohjaajan luonteenpiirteiksi. Koettiin tärkeänä, että sosiaaliohjaaja on aikaansaava ja aidosti kiinnostunut perheen asioista. Myös Särkelän (2001) mukaan sosiaalialan työssä työntekijän ominaisuudet ovat tärkeässä asemassa. Empatiakykyinen työntekijä pystyy asettumaan asiakkaan asemaan, tarkastelemaan tilannetta hänen näkökulmastaan ja tarjoamaan erilaisia näkökulmia asiaan auttaakseen häntä. Asiakkaan kunnioittaminen sekä työntekijän aitous, selkeys ja konkreettisuus ovat piirteitä, joita hyvä työskentelysuhde vaatii. (Särkelä 2001: 41-42.)

Aineistosta mielenkiintoisena asiana nousi se, että äidit nostivat esille työntekijän sukupuolen ja iän merkityksen. Yksikään nuorista ei nostanut tätä asiaa esille. Kurosen ym. (2004) mukaan työntekijän sukupuolella voi olla merkitystä asiakassuhteen rakentamiseen. Esimerkiksi lastensuojelutyössä on koettu, että naisasiakkaiden ja naistyöntekijöiden välillä on jännitettä silloin, kun naistyöntekijät joutuvat arvioimaan ja kontrolloimaan naisasiakkaiden äitiyttä. (Kuronen ym. 2004: 7.)

Sosiaalialalla työntekijöiden naisvaltaisuus on koettu ongelmallisena ja pelkona on ollut, että miehet jäävät pois sosiaalityöstä kokonaan. Työmenetelmät sosiaalialan työssä perustuvat yleensä keskusteluihin ja tunteiden läpikäymiseen. Yleisesti naisten koetaan olevan miehiä taitavampia ilmaisemaan ja puhumaan tunteista ja käsittelemään ihmissuhteita. (Kuronen ym. 2004: 5-7.) Haastateltavista vain yksi äiti olisi halunnut itselleen ja lapselleen mieluummin naistyöntekijän, koska hän ajatteli tällöin vuorovaikutuksen olevan luontevampaa. Haastatteluihin osallistuneista äideistä suurin osa oli kuitenkin sitä mieltä, että miestyöntekijä oli heidän perheelleen parempi kuin naistyöntekijä. Mainittiin, että perheestä puuttuu miehen malli, joten miestyöntekijä oli sen takia heille erit-

täin hyvä. Miestyöntekijöillä ja miehen mallilla oli selkeä tarve joidenkin perheiden kohdalla.

Jäimme pohtimaan myös miksi sosiaaliohjaajan persoona, ikä ja sukupuoli nousivat niin vahvasti äitien haastatteluissa ja miksi nuoret eivät nostaneet iän ja sukupuolen merkitystä esille. Opinnäytetyössämme aiheen tarkastelu jäi ohueksi, mutta tulosten perusteella tämä olisi tärkeä aihe tarkastella tarkemmin. Myös Kurosen ym. (2004) mukaan kaivattaisiin tutkimuksia siitä, miten sukupuoli vaikuttaa asiakassuhteissa. (Kuronen ym. 2004: 10.)

8.3 Sosiaaliohjaukselle on tarve opetustyön rinnalla

Opinnäytetyömme tuloksista nousee selkeästi esille se, että sosiaalialan työntekijälle on tarvetta nuorten koulunkäynnin tukemisessa. Sosiaaliohjaus nähtiin hyvänä lisänä kuraattorin työn rinnalle. Sosiaali- ja terveystieteiden sekä Opetusviraston välinen yhteistyö hyödyntää nuoria koulunkäynnissä ja elämänhallinnassa. OTE-sosiaaliohjauksessa erityisen hyvänä nähtiin se, että tuki tuotiin kotiin. Kouluympäristössä annettu tuki koettiin riittämättömänä. Tämä näkyi etenkin niissä tilanteissa, joissa nuorella oli vaikeuksia jo siinä, että pääsee kouluun tai joissa tuen tarve keskittyi selvästi koulun ulkopuolelle.

Yhteiskunnan luomat paineet perheille nousivat tuloksissa esille. Erityisesti äidit kokivat, että yhteiskunta luo omat kuormituksensa vanhemmuudelle ja lapsen koulunkäynnin suorittamiselle. Äidit kokivat, että kasvatuksen onnistumisen mittapuuna on lapsen peruskoulun suorittaminen ja jatko-opintoihin pääseminen. Äidit kokivat myös, ettei yhteiskunnassa osata nähdä niitä rajoittavia tekijöitä, jotka ovat esteenä lasten ja nuorten koulunkäynnille. Tuloksista kävi ilmi, että nuoren koulunkäyntiin vaikuttaa monet tekijät. Tulosten mukaan murrosikä on vaihe, jossa perheen tarvitsevat tukea niin kotona kuin nuoren peruskoulun suorittamisessa. Kurjen ym. (2006) mukaan koulu on merkittävä ympäristö nuoren kasvussa ja kehityksessä. Koulussa työskentelevien aikuisten rooli on tärkeä kasvun tukemisessa. Koulussa tapahtuvan kasvatustyön tavoitteena on valmistaa nuorta elämää varten, elämään niin persoonana kuin yhteisönsä jäsenenä. Koulun tehtävänä on suorittaa tiettyjä tehtäviä lasten kasvatuksessa. (Kurki ym. 2006: 57, 94, 101.) Kouluympäristön lisäksi nuoren tukeminen muissa arkisissa kasvuympäristöissä on tärkeää.

Lasten Kaste -ohjelman toisen kauden (2012–2015) yhtenä tavoitteena on kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluja kokonaisuutena ja tehdä tiivistä yhteistyötä eri hallinnonalojen ja toimijoiden välillä. Yhteistyötä sosiaali- ja terveystieteiden, opetus- ja nuorisotyön välillä tulisi lisätä palveluiden yhtenäistämiseksi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Opinnäytetyömme tulosten mukaan Sosiaali- ja terveystieteiden sekä Opetusviraston välistä yhteistyötä tulee ehdottomasti lisätä ja kehittää enemmän tulevaisuudessa. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan käyttää hyödyksi suunnittelussa esimerkiksi sosiaaliohjaajan työnkuvaa kuraattorien ja opettajien rinnalle nuoren koulunkäynnin tukemisessa.

Leni Pennanen (2014) on tarkastellut peruskoulun osallisuustoimintaa ja koulunuorisotyötä ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään. Hänen opinnäytetyönsä mukaan koulussa tarvitaan enemmän läsnäolevia aikuisia, joilla on aikaa pysähtyä kuuntelemaan oppilaita ja joiden kanssa voi jutella arkisista asioista ilman arvioinnin tai toimenpiteiden luomaa pakkoa. Hänen opinnäytetyönsä tuloksista ilmeni, että koulun kuraattori on riittämätön tuki oppilaille. Kuraattori koetaan etäisenä ja pelottavanakin ja oppilaat kokivat, että huolien täytyy olla isoja, ennen kuin voi mennä juttelemaan kuraattorille. Pennanen opinnäytetyön tuloksista ilmeni myös, että koulu ei ole huomionut opetuksen rinnalla kasvatustehtävänsä, mikä ilmeni osattomuuden kokemuksina. Tärkeitä kehittämiskohteita tulevaisuudessa onkin, miten koulussa pystytään vahvistamaan yhteisöllisyyden kokemuksia, oppilaiden osallistumista ja sosiaalista kanssakäymistä. (Pennanen 2014: 84-86.)

Opinnäytetyömme tukee Leni Pennanen opinnäytetyön tuloksia siitä, että koulumaailmassa on tarvetta kuraattorin rinnalle myös muille sosiaalialan ammattilaisille. Tuloksistamme perusteella voimme todeta, että OTE-sosiaaliohjaus on toimiva työmalli nuoren koulunkäynnin ja elämänhallinnan tukemisessa. OTE-sosiaaliohjaajan työllä voidaan vastata nuorten tarpeeseen läsnäolevasta aikuisesta, jonka kanssa voi jutella arkisista asioista. OTE-sosiaaliohjaajan työllä voidaan myös vahvistaa nuorten osallisuuden kokemuksia ja sosiaalista kanssakäymistä.

Opinnäytetyömme tuloksia voidaan myös hyödyntää kehitettäessä OTE-projektin sosiaaliohjaajan työtä, sillä OTE-sosiaaliohjauksen asiakkaana olleiden nuorten ja heidän vanhempiensa kokemuksia ei ole aiemmin kuultu. Tuloksia voidaan hyödyntää myös kehitettäessä perheiden tarvitsemia palveluita ja sosiaaliohjaajan työnkuvaa tulevissa

projekteissa. Palvelunkäyttäjien kokemukset ja kerätyt mielipiteet palveluista ovat ainutlaatuisia ja arvokkaita sosiaalialan työtä kehittäessä.

OTE-sosiaaliohjaajan työ tapahtuu pääsääntöisesti nuoren vapaa-ajalla ja koulunkäynnin on täytynyt jo vaarantua, jotta sosiaaliohjaus on käynnistynyt. Jäimmekin pohtimaan, miten oppilaille saataisiin oikeanlainen apu oikeaan aikaan. Sosiaaliohjaajan osaamisella pystyttäisiin myös vastaamaan opinnäytetyömme tuloksista nousseeseen ennaltaehkäisevän työn tarpeeseen koulumaailmassa. OTE-projektiin osallistuneet perheet kokivat, että ongelmiin pitäisi puuttua jo heti koulupoissaolojen ja ongelmien alkaessa, eikä vasta sitten kun ongelmat ovat jo kriisiytyneet. Sosiaalialan osaamista tulisi lisätä nuorten luonnollisissa kasvuympäristöissä, kuten koulussa, jossa ongelmat pystytään huomaamaan ajoissa ja kaikilla nuorilla on mahdollisuus tulla kohdatuksi ilman erityisiä kriteereitä. Sosiaaliohjaajan koulutus antaa valmiudet kokonaisvaltaiseen ja ennaltaehkäisevään työotteeseen, jotka ovat tärkeitä koko sosiaali-alalla tehtävässä työssä.

Lähteet

Allodi, Mara Westling 2011. Skolan som uppväxtmiljö: hur påverkas pojkar och flickor av vad de upplever i skolan? Specialpedagogiskt nätverk. Verkkodokumentti. <http://www.specped.su.se/polopoly_fs/1.41411.1320916297!/pres_17feb_ub.pdf>

Luettu 12.10.2014. Stockholm: Stockholms Universitet.

Arnkil, Robert 2009. Hyvien käytäntöjen levittäminen EU:n kehittämisstrategiana. Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta – Karjalainen, Vappu (toim.): Kehittämistyön risteyksessä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä: Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hanhivaara, Pirjo 2006. Maailmaa syleilevä osallisuus – osallisuuden suhde kouluun. Nuorisotutkimus 3/2006, 29-38.

Hastrup, Arja – Pelkonen, Marjaana – Heinämäki, Liisa – Kekkonen, Marjatta 2013. Kaste-ohjelma, uusi orientaatio kehittämistyöhön. Teoksessa Hastrup, Arja - Hietanen-Peltola, Marke - Jahnukainen, Johanna - Pelkonen, Marjaana (toim.): Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste-kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 17-18. Verkkodokumentti.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104345/THL_RAP2013_003_verkko.pdf?sequence=1>. Luettu 28.1.2014.

Helminen, Jari 2013. Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus. Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta ja alan tulevaisuudesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Helne, Tuula 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Herranen, Jatta – Junntila-Vitikka, Pirjo 2010. Osallisuuden vai sosiaalisuuden vahvistamista? Nuorisotutkimus-lehti 3/2010. Osallisuus ja sosiaalinen vahvistaminen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. Verkkodokumentti.

<<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/node/476>> Luettu 24.1.2014.

Hietanen-Peltola, Marke 2013. Oppilashuolto – huolenpitoa oppilaista. Teoksessa Hastrup, Arja - Hietanen-Peltola, Marke - Jahnukainen, Johanna - Pelkonen, Marjaana (toim.): Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste-kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104345/THL_RAP2013_003_verkko.pdf?sequence=1>. Luettu 28.1.2014

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000. Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hotari, Kaisa-Elina – Oranen, Mikko – Pösö, Tarja 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. 149-164.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentamisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Verkkodokumentti. <<http://www.doria.fi/handle/10024/66711>>. Luettu 7.9.2014.

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Avoin yliopisto.

Hämäläinen, Juha 2008. Nuorten osallisuus. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2008. Turku: Suomen sosiaalipedagoginen seura.

Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo (toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (toim.): Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 77. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 8-24.

Kiviniemi, Kari 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokko, Riitta-Liisa 2003. Asiakas kuntoutuksen yhteistyöryhmässä. institutionaalisen kohtaamisen jännitteitä. Helsinki: Kuntotussäätiö. Löytyy pdf verkkopublicationina <http://www.kuntotussaatio.fi/viestinta_ja_tietopalvelu/julkaisut_ja_tilaukset/tutkimuksia/asiakas_kuntoutuksen_yhteistyoryhmassa._institutionaalisen_kohtaamisen_jannitteita.537.xhtml>. Luettu 22.9.2014.

Korkiamäki, Riikka 2013. Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kurki, Leena – Nivala, Elina – Sipilä-Lähdekorpi, Pirkko 2006. Sosiaalipedagoginen sosiaalityö koulussa. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Kuntalaki 365/1995.

Kuronen, Marjo – Granfelt, Riitta – Nyqvist, Leo – Petrelius, Päivi 2004. Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Kuronen, Marjo – Granfelt, Riitta – Nyqvist, Leo – Petrelius, Päivi 2004 (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 5-18.

Kuula, Ritva 2000. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kyngäs, Helvi – Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol. 11, no 1/ -99.

Laine, Terhi - Pesonen, Aino-Elina - Armanto, Annukka 2013. Alakoulun sosiaaliohjaamisen mahdollisuudet. Nuorisotutkimus 3/2013/ 31.vuosikerta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. 49-52.

Laitinen, Merja – Kemppainen, Tarja. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Asiakkuus sosiaalityössä. Toim. Laitinen, Merja – Pohjola, Anneli. Helsinki: Gaudeamus. 138-177.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Metsämuuronen, Jari 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: International Methelp Ky.

Moilanen, Pentti – Räihä, Pekka 2007. Merkitysrakenteen tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 52-56.

Muukkonen, Tiina 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta, Bardy (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 165-175.

Määttä, Mirja 2008. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Nuorisotutkimus 1/2008/ 26.vuosikerta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 60-65.

Mäkinen, Päivi – Raatikainen, Eija – Rahikka, Anne – Saarnio, Tuula 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: Sanoma Pro.

Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteenä. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Mönkkönen, Kaarina – Nurro, Marjukka – Väisänen, Raija 1999. Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Kuopio: Kuopion yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus, Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nivala, Elina 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, Ilona - Timonen-Kallio, Eeva (toim.): Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 18-25.

Nivala, Elina - Ryytänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2013/ 14. vuosikerta. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. 9-41.

Nuorisolaki 72/2006.

Nuorisotakuu 2013. Työ- ja elinkeinoministeriö. Verkkodokumentti.
<<http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/info>>. Luettu 24.1.2014.

Nurmi, Jari-Erik 2008. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, Paula – Korhokangas, Mikko – Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityopsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 256-274.

Oranen, Mikko 2007. Mitä mieltä !/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankeen raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oranen, Mikko 2013. Osallisuus osaksi arkea. Teoksessa Hastrup, Arja - Hietanen-Peltola, Marke - Jahnukainen, Johanna - Pelkonen, Marjaana (toim.): Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste-kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Raportti 3/2013. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Verkkodokumentti.

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104345/THL_RAP2013_003_verkko.pdf?sequence=1>. Luettu 28.1.2014

OTE-projekti 2014. OTE-projektin materiaalia. Helsinki.

Pennanen, Leni 2014. Koulun osallisuustoiminta. Koulunuorisotyö oppilaiden osallisuuden edistäjänä ja peruskoulun kasvatustyön tukena. Opinnäytetyö. Sosiaalialan ylempi

ammattikorkeakoulututkinto (Sosionomi YAMK). Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu.

Perusopetuslaki 628/1998.

Perustuslaki 731/1999.

Pohjola, Anneli 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Asiakkuus sosiaalityössä. Toim. Laitinen, Merja – Pohjola, Anneli. Helsinki: Gaudeamus. 19-74.

Pursiainen, Jari 2013. OTE-sosiaaliohjaaja. Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki. Haastattelu. 29.11.

Pursiainen, Jari 2014. OTE-sosiaaliohjaaja. Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki. Haastattelu. 2.7.

Pyry, Noora 2012. Nuorten osallisuus tutkimuksessa. Menetelmällisiä kysymyksiä ja vastausyrittäjiä. Nuorisotutkimus. 30. vuosikerta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry. 35-53

Raatikainen, Eija 2012. Luottamus koulu yhteisön voimavarana. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2012/13. vuosikerta. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. 53-74.

Rahko, Elina 2011. Samassa veneessä sosiaalialalla; Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemuksista työparityöstä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet. Rovaniemi 2011. Verkkodokumentti. <<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=90906602-0672-484f-ac5e-e363e41c793a>>. Luettu 12.8.2014.

Rantala, Irma 2010. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus.

Raunio, Kyösti 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen, Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

Robson, Colin 2011. Real Worlds Research. Third edition. A Resource for Users of Social Research Methods in Applied Settings. Hoboken, New Jersey: John Wileys & Sons.

Rouhiainen-Valo, Tuula – Rantanen, Teemu – Hovi-Pulsa, Raija – Tietäväinen, Sirpa 2010: Kompetenssit ”sosiaalisen” puolustamisessa. Teoksessa Viinamäki, Leena (toim.): Sosionomin ammatti ja työ 2010 – 2025. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu: Kemi. (9-36).

Ruotsalo, Mikko 2002. Sopeutumattomien ja koulusta putoavien nuorten erilliset opetusjärjestelyt 1990-luvun Helsingissä. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Ryen, Anne 2004. Ethical issue. Teoksessa Seale, Clive – Gobo, Giampietro - Gubrium, Jaber F – Silverman, David: Qualitative Research Practice. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications. 230-247.

Silvennoinen, Heikki 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012a. Kaste-ohjelman tavoitteena on vähentää ihmisten eriarvoisuutta ja uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Tiedote 16/2012. Verkkodokumentti. Päivitetty 2.2.2012. <<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1578281>>. Luettu 24.1.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012b. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkkodokumentti <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-18303.pdf>. Luettu 28.1.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012c. Osallisuuden edistäminen. Verkkodokumentti. Päivitetty 9.8.2012. <http://www.stm.fi/hyvinvointi/osallisuuden_edistaminen>. Luettu 28.1.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013a. Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävä poikkihallinnollinen toimenpideohjelma. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-20715.pdf>. Luettu 19.12.2013.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013 b. Sosiaalipalvelut. Verkkodokumentti. Päivitetty 28.7.2014. <http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut>. Luettu 3.9.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a. Sosiaali- ja terveyspalveluja koskeva lainsäädäntö. Päivitetty 20.3.2014. Verkkodokumentti <http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/lainsaadanto>. Luettu 30.9.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014b. Uusi sosiaalihuoltolaki lisää matalan kynnyksen palveluja lapsille ja nuorille. Tiedote 196/2014. Päivitetty 18.09.2014. Verkkodokumentti. <<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1892042#fi>>. Luettu 30.9.2014.

Steam 2004. Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti. Toim.Teija Horsma ja Elina Jauhiainen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3761.pdf&title=Sosiaalihuollon_tehtava__ja_ammattirakenteen_kehittamisprojektin_loppuraportti_fi.pdf>. Luettu 17.12.2013.

Stenvall, Jari – Virtanen, Petri 2012. Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen. Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet. Helsinki: Tietosanoma.

Suomen Kuntaliitto 2014. Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta voimaan 1.8.2014. Verkkodokumentti. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus_lakiasiat/opekulakiasia/oppilashuoltolaki/Sivut/default.aspx>. Luettu 13.10.2014.

Särkelä, Antti 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Särkelä, Riitta 2011. Osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja sosiaalinen kestävyys. Teoksessa Pohjola, Anneli – Särkelä, Riitta (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto Ry. 144-167.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2014. Lasten Kaste – Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja uudistetaan. Verkkodokumentti.

<http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/lait/ohjelmat/lasten_kaste>. Luettu 25.1.2014.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vakava-hanke 2010. OTE-projektin materiaali. Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2009-2012. OTE-työpariyhteistyön mallintaminen. Helsinki.

Vesikansa, Sari 2002. Demokratia kouluissa ja nuorisotyössä. Teoksessa Gretschel, Anu (toim.): Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Helsinki: Suomen kuntaliitto, Kuntatalon paino

Viinamäki, Leena (toim.) 2009. Sosionomilta eivät hommat loppu. Ammattikäytäntöjen kehittäminen haasteena sosionomi AMK -tutkinnoissa. Raportteja ja tutkimuksia 1/2009. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Virtanen, Petri 2000. Projektityö. Helsinki: WSOY.

Vuorensyrjä, Matti – Borgman, Merja – Kemppainen, Tarja – Mäntysaari, Mikko - Pohjola, Anneli 2006. Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. 15-31.

Liite 1 Haastattelukutsu

Hei,

Opiskelemme Helsingin ammattikorkeakoulu Metropoliasa ylempää sosiaalialan ammattikorkeakoulututkintoa. Teemme parhaillaan opinnäytetyötämme ja tarkoituksenamme on selvittää OTE-opetuksen sosiaaliohjausta. Kysyisimme mahdollisuutta tulla haastattelemaan sinua ja vanhempiasi. Opinnäytetyömme tavoitteena on saada teidän äänenne kuuluviin OTE-projektia kehittäessä.

Haastattelut voidaan toteuttaa kotonasi, Sosiaali- ja terveystieteiden tiloissa tai muussa rauhallisessa paikassa. Haluamme kuulla sinun ja vanhempiesi äänen. Haastattelut kestävät noin 30 - 40 minuuttia. Haastattelumuotona käytämme teemahaastattelua ja tarkoituksenamme olisi nauhoittaa haastattelut. Haastatteluilla keräämme kokemuksia ja kehittämisideoitasi sosiaaliohjauksesta OTE-opetuksen aikana. Haastattelun teemat ovat kirjeen liitteenä.

Kaikki keräämämme tieto on luottamuksellista, emmekä paljasta työssämme haastateltavien henkilöllisyyttä. Nauhat ja muut kerätyt materiaalit haastatteluista ja havainnoinnista hävitämme kun työmme valmistuu. Tutkimukseen osallistutaan nimettömänä ja turvaamme anonymiteettisi koko prosessin ajan, joten henkilöllisyytesi ei paljastu missään vaiheessa opinnäytetyössämme.

Toivoisimme, että löytäisitte aikaa osallistua haastatteluunne ja tätä kautta kehittämään OTE-opetus projektin toimintaa sekä avustamaan opinnäytetyössämme. Pyydämme teitä ilmoittamaan suostumuksestanne helmikuun 2014 loppuun mennessä meille puhelimitse, sähköpostitse tai kertomalla omalle sosiaaliohjaajallesi. Otamme tämän jälkeen sinuun yhteyttä. Haastattelut olisi tarkoitus järjestää keväällä 2014, maaliskuun-huhtikuun aikana. Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua keväällä 2015.

Ystävällisin terveisin Niina Olkinuora ja Jaana Suokas

Liite 2 Huoltajan suostumuslomake

Huoltajan suostumus lapsen osallistumisesta opinnäytetyön haastatteluihin

Anna suostumukseni siihen, että lapseni _____ (nimi) voi osallistua opinnäytetyön haastatteluun ja päiväkirjan pitämiseen.

Nauhoitettua haastatteluaineistoa voidaan käyttää Metropolia ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tekemiseen. Turvaamme haastateltavien tunnistamattomuuden työmme jokaisessa vaiheessa.

Helsingissä

___ / ___ / 2014 _____

Nimi ja nimen selvennys

Liite 3 Suostumuslomakkeet haastatteluihin

Lapsen suostumus osallistumisesta opinnäytetyön haastatteluun

Anna suostumukseni osallistumisestani opinnäytetyön haastatteluun, haastattelun nauhoittamiseen ja päiväkirjan pitämiseen.

Nauhoitettua haastatteluaineistoa ja päiväkirjasta saatua materiaalia voidaan käyttää Metropolia ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tekemiseen. Turvaamme haastateltavien tunnistamattomuuden työmme jokaisessa vaiheessa.

Helsingissä

___ / ___ / 2014 _____

Nimi ja nimen selvennys

Vanhemman suostumus osallistumisesta opinnäytetyön haastatteluun

Anna suostumukseni osallistumisestani opinnäytetyön haastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen.

Nauhoitettua haastatteluaineistoa voidaan käyttää Metropolia ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tekemiseen. Turvaamme haastateltavien tunnistamattomuuden työmme jokaisessa vaiheessa.

Helsingissä

___ / ___ / 2014 _____

Nimi ja nimen selvennys

Liite 4 Teemahaastattelurunko

Tutkimuskysymykset:

Miten osallisuus toteutuu OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevien nuorten ja heidän vanhempiansa kokemana?

Miten OTE-sosiaaliohjaajan työskentely tukee asiakkuudessa olevien nuorten osallisuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä?

Miten OTE-sosiaaliohjaajan asiakkuudessa olevat nuoret ja heidän vanhempansa kehittäisivät osallisuuden toteutumista työskentelyn aikana?

Teemat:

1. Osallisuuden kokemus
2. Osallisuutta tukevat työmenetelmät
3. Työskentelyprosessin kehittäminen

Perustiedot haastateltavasta:

- Ikä ja vuosiluokka
- Sukupuoli
- ketkä on osallistunut OTE-sosiaaliohjaajan kanssa työskentelyyn?
- Työskentelyn kesto
- Työskentely käynnissä/päättynyt (päivämäärä)

Aloitus:

Kerro miten työskentely alkoi?

Miten aloitin työskentelyn OTE-sosiaaliohjaajan kanssa?

Millainen oli elämäntilanteesi silloin? / Millainen oli perheen tilanne silloin?

Mitä ajatuksia työskentelyn aloitus sinussa herätti? Miten sait tietää asiasta?

Muuttuko ajatukset työskentelyn aikana?

Miten sosiaaliohjaajan tapaamiset eroaa OTE-opettajasta? Kuraattorista?

Työskentelyprosessi:

Miten itse osallistut asiakasprosessin suunnitteluun ja toteuttamiseen?

Mitä olette tehneet sosiaaliohjaajan kanssa? (Menetelmät, koti/koulu/vapaa-aika)

- Lapsen tapaamiset?
- Vanhemman tapaamiset?
- Perheen yhteiset tapaamiset?

Kerro esimerkki tapaus sosiaaliohjaajan tapaamisesta, mitä teette?

Pystytkö itse vaikuttamaan omiin asioihisi/työskentelyprosessiin? Lapsesi asioihin?

Mihin asioihin toivoisit, että voisit itse enemmän vaikuttaa asiakasprosessissa?

Osallistaako sosiaaliohjaaja sinua asiakasprosessiin? Miten?

Lapsi: Miltä sinusta on tuntunut isot kokoukset, joissa on monia eri ihmisiä mukana?

Vanhempi: Miten koet verkostotapaamiset? Oletko itse ja lapsesi päässyt vaikuttamaan niissä asioihinne?

Oletko sitoutunut työskentelyprosessiin? Miten se näkyy?

Luotatko sosiaaliohjaajaan?

Kuunteleeko sosiaaliohjaaja sinua? Ottaako hän mielipiteesi huomioon?

Onko tapaamisia ollut riittävästi?

Työskentelyn lopetus:

Miten työskentely OTE-sosiaaliohjaajan kanssa päättyi?

Saitko itse vaikuttaa lopetuksen ajankohtaan? Miten?

Oliko ajoitus työskentelyn lopettamiselle mielestäsi hyvä?

Miltä työskentelyn lopetus tuntui? Mitä tunteita työskentelyn lopetus sinussa herätti?

Lapsi: Mikä jatkosuunnitelma lopetus jälkeen? Koitko saavasi tarpeeksi tukea jatkokoulutukseen tms.?

Lapsi: Miten työskentely on muuttanut elämääsi? Vapaa-ajalla? Kotona?

Vanhempi: Koitko saavasi tarpeeksi tukea lapsen jatkosuunnitelmaan/-koulutusta varten? Mitä olisit toivonut siihen lisää? Oliko jokin turhaa?

Vanhempi: Koitko saavasi itse jotakin uutta tulevaisuutta varten?

Vanhempi: Muuttiko työskentely perheenne elämää?

Vanhempi: Minkälaista perheen/lapsen elämä oli ennen ja jälkeen sosiaaliohjaajan työskentelyn? Mitä toi lisää?

Henkilökohtainen kokemus osallisuudesta/Oma kokemus osallisuudesta ja sen toteutumisesta

Mitä sana osallisuus sinulle merkitsee?

(Vaikuttamista omiin asioihin, osallistumista esim. työskentelyprosessiin ja oman elämän kulkuun, kuulumista johonkin, osallistumista johonkin. –Lisäksi käänteinen puoli, esim. ei koe kuuluvansa mihinkään tai pystyvänsä vaikuttamaan omiin asioihin)

Miten se näkyy OTE-sosiaaliohjaajan kanssa tehtävässä työssä?

Osallisuuden kokemus eri yhteisöissä, Vapaa-ajan viettopaikat

Lapsi: Mihin ryhmiin/yhteisöihin koet kuuluvasi?

Vanhempi: Mihin lapsesi yhteisöihin koet kuuluvasi? Mihin toivoisit, että lapsesi kuuluisi? (koti, koulu, vapaa-aika)

Elämänhallinta

Lapsi:

Ketkä ovat olleet tukenasi yläasteen aikana? Mitkä asiat ovat tukeneet sinua yläasteen aikana?

Mihin olet yläasteen aikana tarvinnut tukea?

Mitkä asiat olet hoitanut omatoimisesti?

Vanhempi:

Mistä koet, että perheesi on saanut tukea lapsen yläasteen aikana?

Mihin koet, että perheesi on tarvinnut tukea?

Suojaavat tekijät (harrastus, seurustelusuhteet)

Lapsi:

Mitkä asiat ovat sinulle tärkeitä elämässäsi?

Vanhempi:

Mitkä asiat koet, että tukee lapsesi kasvua ja kehitystä yläasteen aikana?

OTE-SOSIAALIOHJAAJAN TYÖN KEHITTÄMINEN**Kehittäminen**

Mitä työskentelystä olisi hyvä kehittää?

Mitä hyvää sosiaaliohjaajan kanssa työskentelyssä on?

Mitä huonoa sosiaaliohjaajan kanssa työskentelyssä on?

Mitä haluaisit muuttaa työskentelystä?

Lapsi: Jos antaisit palautetta sosiaaliohjaajalle, mitä sanoisit hänelle?

Oletko ollut mukana tapaamisten suunnittelussa?

Oletko saanut itse vaikuttaa päätöksiin, joita on tehty?

Onko sinulla ollut mahdollisuus valita asioita?

Haluaisitko olla itse enemmän mukana vaikuttamassa asioihisi? Ja miten?

Liite 5 Päiväkirjan ohjeistus

Kirjoita vapaamuotoisesti päiväkirjaa kahdesta-kolmesta tapaamisesta OTE-sosiaaliohjaajan kanssa tai muistele jo aikaisemmin olleita tapaamisia.

Kerro päiväkirjassa esimerkiksi:

1. Miten sovitte tapaamisen?
2. Mitä teitte ja missä näitte?
3. Tiesitkö etukäteen mitä tapaamisella on tarkoitus tehdä?
4. Koitko tulleeksi kuulluksi ja saitko vaikuttaa asioihin?
5. Käsiteltiinkö tapaamisella sinulle tärkeitä aiheita?
6. Mitä hyötyä koit tapaamisesta?
7. Olisitko halunnut muuttaa tapaamisesta jotakin?

Palautathan päiväkirjan meille viimeistään 15.5.2014 mennessä.

Liite 6 Esimerkki analysointi vaiheesta

Alkuperäisen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka	Yhdistävä luokka
Nuori: No ideaalitalanne olis tietysti se, että menis hyvin, eikä silloin, että sillä on joku aika päättävä.	Lopetus siinä vaiheessa, kun koulunkäynti sujuu normaalisti	Työskentelyn lopetus	Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen	Prosessin eri vaiheiden kehittämiskohdet	OTE-sosiaaliohjauksen kehittämisen
Nuori: Kyl se on sanonu et vois, et ois kiva nähä sillee sen jälkeen	Nuori ei olisi vielä halunnut lopettaa työskentelyä sosiaaliohjaajan kanssa	Asiakkaan vaikuttamismahdollisuus lopetukseen	Suunnitelmien tekeminen yhdessä perheen kanssa.	Työskentelyn lopettamisvaihe selkeämmäksi	
Nuori: Ja ollaan me tälleen et se yrittää soitella myöhemmin jos kerkeis näkee tälleen näin.	Epäselvää jatkuuko tapaamiset vielä	työskentelyn laajentuminen toisen asteen opintoihin.			
Nuori: No sillai miten normaalisti koulussa lopetetaan. En mä ainaakaan muista et se ihmeellisemmin ois loppunu sillee, ei mitenkään kummosta ollu.	Ei mitään erityistä lopetusta				